

Expres

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

cultural

Anul IX, nr. 4 (100), aprilie 2025 • Apare lunar

28 pagini

Cristina Chiprian

*Ceva din mine e mai
vechi decât cartea*

(pag. 5-6)

Cassian Maria Spiridon - 75

Texte de
Mihaela Grădinariu
Adrian Dinu Rachieru
Paul Gorban

(pag. 14-15)

Moara

De liniște țiue
nebunii ca varul, păreții;
se naște din goluri, îl știi, e
duhul de fum al Singurătății.

Mi se pare că sînt într-o moară
străveche de apă, pe-un fluviu imens,
fantastice roate se-nvîrt într-o doară
în singurul, singurul sens.

Acestea sînt deci crizanteme.
Ca varul. Nălucile - degete
fine și lungi: „Nu te teme...”
Oh sufletul meu pentru ce să mai pregete?

Iată, aud cum nechează femeile
în junghiul plăcerilor lor și guiță
mesenii. Să nu mai întîrzi, dă-mi cheile,
cheile mele, Domniță...

Mihai Ursachi

Liviu Ioan STOICIU Se vorbește deja de
postliteratură 3

Constantin COROIU Jurnalul intim, un mit
cultural 4

Gellu DORIAN Degradarea continuă a celor aleși 4

Gheorghe GRIGURCU Poesis 7

Magda URSACHE Un roman-valiză cu personaje-
valiză și cuvinte-valiză 8

Vasile FLUTUREL Theodor Codreanu - 80 O pană
diligentă în slujba literelor românești 9

Ioan ADAM Întoarcerea lui Ion Pillat 10

Nichita DANILOV Spre tronul ceresc și alte zboruri 13

Adrian Alui GHEORGHE Breviar editorial 17

Ionel BOSTAN Bardul de la Bârca:
Prinos Bulzeșteanului 21

Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000
Jurnal epistolar (XXXI) 22

Gabriel MARDARE Regele blestemat
(partea a III-a) 23

Nicolae TZONE În țara lui Cocó. Atelierul biletelor de
papagal (II) 24

Nicolae MECU Tot „Efectul F” 24

Constantin PRICOP Punct de cotitură 28

„Când vrei să vezi foarte clar un lucru, nu-l lumina prea tare, nu-i lua de pe față toate umbrele.” Lucian Blaga

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae PANAITTE (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin PRICOP (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor DURNEA (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan ADAM, Radu ANDRIESCU, Adina BARDAȘ, Gellu DORIAN, Florin FAIFER, Vasile FLUTUREL, Adrian Alui GHEORGHE, Mihaela GRĂDINARIU, Dan Bogdan HANU, Emanuela ILIE, Gabriel MARDARE, Nicolae MECU, Cătălin MIHULEAC, Flavius PARASCHIV, Ioan RĂDUCEA, Cristina SCARLAT, Gheorghe SIMON, Liviu Ioan STOICIU, Diana VRABIE

CUPRINS

Nicolae PANAITTE Numărul 100 3

Liviu Ioan STOICIU Se vorbește deja de postliteratură 3

Constantin COROIU Jurnalul intim, un mit cultural 4

Gellu DORIAN Degradarea continuă celor aleși 4

Cristina CHIPRIAN Ceva din mine e mai vechi decât cartea 5-6

Gheorghe GRIGURCU *Poesis* 7

Magda URSACHE Un roman-valiză cu personaje-valiză și cuvinte-valiză 8

Ioan ȚICALO Marius și Mioara 8

Vasile FLUTUREL Theodor Codreanu - 80 O pană diligentă în slujba literelor românești 9

Ioan ADAM Întoarcerea lui Ion Pillat 10

Lucian SCURTU „Poezia aici pe Pământ nu-și cere veșnicia” 11

Dan Bogdan HANU Post(st)ări 11

Nicolae BALTĂ „Cine se îndrăgostește de o stafie face dragoste cu mormântul” 12

Nichita DANILOV Spre tronul ceresc și alte zboruri 13

Mihaela GRĂDINARIU Poem pe Cruce: cuie și-nvieri 14

Paul GORBAN Cassian Maria Spiridon și vietățile din Golful Poetilor 15

Adrian Dinu RACHIERU Despre poet la aniversară... 15

Rodica LĂZĂRESCU „O ediție critică e un sport al minții” 16

Carmen FOCȘA Istoria? Care Istorie?! 16

Adrian Alui GHEORGHE Breviar editorial 17

Dionisie VITCU Cum trece-n lume toată slava 18

Daniel Ștefan POCOVNICU Nodul unei dileme 18

Toma GRIGORIE Înscrișurile eseistice și critice ale poetului 19

Vasile AIOANEI Risipirea bucovinenilor 20

Ionel BOSTAN Bardul de la Bârca: Prinos Bulzeșteanului 21

Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000.
Jurnal epistolar (XXXI) 22

Gabriel MARDARE Regele blestemat (partea a III-a) 23

Nicolae TZONE În țara lui Cocó. Atelierul biletelor de papagal (II) 24

Nicolae MECU Tot „Efectul” F 24

Flavius PARASCHIV Lier Horst și detectivul scandinav 25

Emanuel VASILIU A XXXIX-a ediție a Festivalului Filmului Francez la Iași 25

Ioan RĂDUCEA Molid II 25

Adrian Dinu RACHIERU Petre Stoica: Monologul amurgului 26-27

Traian D. LAZĂR Valorile postmodernismului 27

Constantin PRICOP Punct de cotitură 28

Felix AFTENE, CHEMAREA

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:
RO04BTRLRONCRTOPC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente:

Pe adresa redacției, prin mandat postal, în contul revistei.
108 lei / an + 39,60 lei taxe postale,
54 lei / 6 luni + 19,80 lei taxe postale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul postal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări ale artistului
Codruț Șerban expuse în cadrul expoziției
Molid, un cal de sub Chiciura.

*** Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor.**

*** Rugăm colaboratorii să ne trimită textele doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com, până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă maximum 7.000 de caractere și să fie în format Word.**

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com

www: exprescultural.ro

facebook.com / expres.cultural

ISSN: 2537-5989

dtb: bornaz.lucian@yahoo.co.uk

Nicolae PANAITE

Numărul 100

În această lună, iată, am ajuns să tipărim numărul 100 al **Expresului cultural**. Până acum, fără *hiatus*, în ultima decadă a fiecărei luni, revista a fost postată online, odată cu trimiterea ediției tipărite scriitorilor-repere ale literaturii noastre, precum și abonaților. Primul număr al publicației a apărut în ianuarie 2017. De atunci și până azi, în cei nouă ani, paginile **Expresului cultural** au găzduit 3700 de texte despre cărți, autori, fapte de cultură, evenimente literare etc. În Argumentul primului număr, printre altele, spuneam: **Expresul cultural pornește la drum, având de partea sa râvna, experiența și credința în rostul lucrului bine făcut. Publicarea acestei reviste se mai datorează convingerii mele (împotriva unor pesimiști greu vindecabili) că mai sunt adâncimi ce nu au fost sondate și înălțimi ce nu au fost măsurate. Dacă pornim de la premisa că faptele de cultură ne vor face viața simplă, așteptările noastre sunt înșelătoare. Unora, cuvintele estetic și valoare pot să le producă acid la stomac. Evident, nu vom merge pe sârmă și nici nu vom citi gânduri, în decodificarea sensurilor și noimelor din materialele colaboratorilor.**

Străduința noastră a fost, este și va fi, de la debutanți la consacrați, susținerea autorilor înzestrați, prin publicarea textelor cu standarde cât mai elevate. Nu știu cât de mult obiectivul propus a fost realizat. Din semnalele primite, am dedus că această țintă a fost atinsă în nu puține numere din cele 100. Acest fapt ne stimulează să privim cu optimism „mersul” **Expresului cultural** prin văile, desigurile și înălțimile literaturii scrise cu har, întru amplitudinea și respirările cuvântului. Izbânda va fi în funcție de câți talanți sunt în dreptul nostru și de cât de bine vom ști să-i punem în valoare. Creșterea fiecăruia este posibilă numai în domeniul chemării/predestinării sale. „În literatură, spunea Alexandru Philippide, este nevoie în primul rând de talent, dar talentul fără cultură, muncă, spirit critic și autocritic, se închircește și moare.”

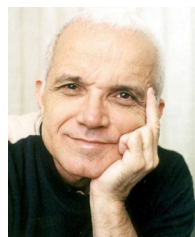
Conștiința înseamnă mai mult decât un grad de pregătire; este știința de a pune în practică, într-un scop bun, tot ce ai acumulat din punct de vedere teoretic. Totodată ea presupune o perspectivă corectă asupra proiectelor, obiectivelor și viziunii vieții, în care gândurile, sentimentele și voința sunt sub flamura integrității. Informațiile acumulate teoretic trebuie aplicate... „Actul scrierii este unul de fascinație (exercitată de „real” asupra scriitorului, dar și de scriitor asupra „realului” pe care îl silește să se dezvăluie), de magie într-un anume înțeles, adică de învăluire, concentrare repetată, descântare și vindecare (a „realului” suferind de boala confuziei și a lipsei de sens)”, spunea criticul literar Lucian Raicu.

Când vezi o casă, întrebi de arhitect, când privești un tablou, te gândești la pictor. În ambele cazuri e vorba de creator, vocație și creație. Referitor la aceasta, Arthur Schopenhauer spunea: „Orice băiat prost poate strivi un gândac, dar toți profesorii din lume nu pot crea unul”. Creația nu poate fi, cred, atribuită hazardului.

De-a lungul celor nouă ani de apariție a **Expresului cultural**, nu am recurs la vocea ridicată a unui om care strigă, din postura unui director de scenă ce perorează cu mantaua fluturând. Nu a fost vorba despre repetarea constantă a unor fraze, pentru a impresiona cititorii. Dacă vrem să fim urmați, atunci nu strigătele au efect, ci comportamentul care vine dintr-o relație personală cu fapta; semnele harului ar trebui să lucreze împreună, într-un mod armonios. În vederea construirii fiecărui număr, prioritar va fi, ca și până acum, scrierea cu pasiune și atracție, în care se văd indiciile talentului. Literatura nu se prea poate învăța la un curs, seminar sau colocvium cum să o scrii.

Deși un sfetnic nu-i la cârmă, altul decât onestitatea scopului și mijloacelor, vedem drumul mai departe al acestei publicații nu tocmai presărat cu florile turismului de succes. În ceea ce privește continuitatea ei, atât cât depinde de noi, ne vom da toată silința ca ea să apară și mai departe, păstrându-i structura și profilul cultural. Vom fi atenți și în viitor ca materialele ce le primim să le citim cu interes, onestitate și respect. În privința selecției textelor pentru tipar, reper ne va fi, în primul rând, valoarea lor estetică. Așadar, vom da BT-ul acelor articole care trec proba literalității canonice, indiferent cine le semnează și din ce promoție sau generație face parte autorul. Revista va avea o poziționare neechivocă, privitor la vreun subiect pe cât de actual, pe atât de controversat. Nu dorim să „călătorim” cu **Expresul cultural** prin ceața neclarității lucrurilor în-doielnice, indiferent de natura lor.

Liviu Ioan STOICIU

Se vorbește deja de postliteratură

Vremurile au prins viteză, ajutate de progresul tehnologiei digitale, Inteligența Artificială postumanistă e pregătită să preia pâinea scriitorilor – se vorbește deja de *postliteratură*. Ideologia progresistă, a îngropării criticii literare și a promovării „egalității”, a justiției sociale și nediferențierii ca valoare (deși mama natură ne lasă pe pământ diferiți inclusiv în regim sufletesc, fiecare fiind altceva), a cucerit lumea noilor veniți în literatura română, începând cu douămiiștii, ei concretizând ideea de postliteratură (despărțiți brusc de literatura scrisă de înaintașii lor). Fac diferența, deci, în postliteratură, în primul rând prin desființarea criticii profesionale de valorizare a unei opere literare (convinși că toți sunt făcuți pe același calapod de Dumnezeu, „creători” bazați pe liberul arbitru, nu pe autocritică) și apoi prin autoreferința la tehnologia pe internet, digitală, populară (fie și numai cu un like pe Facebook sau Instagram) care le-ar asigura validarea la toate cele scrise. Pentru ei numai prezentul literar contează (trecutul literar e expirat în general, sunt numărați pe degete scriitorii de manual), literatura e un produs de unică

Centenarul este o cifră impresionantă, fie că vorbim de vârstele omului, de inelele din trunchiul unui stejar sau – de ce nu? – de numărul de apariții ale unei reviste literare. Iar performanța revistei Expres Cultural e cu atât mai lăudabilă cu cât ea dovedește devotament și tenacitate în vremuri în care relieful social își schimbă înfățișarea uneori de la o zi la alta, precum dunele din deșert, purtate de vânt.

Laudă lui Nicolae Panaite, directorul fondator al Expresului cultural și întregii echipe redacționale! O revistă de ținută, iar bună dovadă e faptul că apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România. O revistă care a trebuit să se descurce din greu, cu dedicarea voluntariatului, căutând bunăvoința celor, nu mulți, îndemânatici în afaceri și, în același timp, respectuoși față de cultură. Și mai ales, o revistă apărută în inima Moldovei, scrisă de moldoveni, dar aparținând culturii naționale.

Expres înseamnă, pe limba noastră, clar, lămurit. Și tot expres înseamnă mesaj drept la țintă. Iar adăugirea despre cultură nu lasă nici o îndoială asupra conținutului mesajului. O titulatură cum nu se poate mai inspirată.

Felicitări, Nicolae Panaite & Echipa! La mulți ani, Expres Cultural!

Varujan VOSGANIAN

președinte al Uniunii Scriitorilor din România

folosință, o consumi dacă îți place, dacă nu, o arunci la coș.

În condițiile în care literatura română de la începuturi până azi a fost evaluată și păstrată (în istorii literare, dicționare, cărți de critică, manuale școlare și cursuri studențești) de criticii noștri, de la Titu Maiorescu la E. Lovinescu și G. Călinescu, până la Nicolae Manolescu. Fără critică literară n-am fi avut „literatură română” – critica a fixat în memoria colectivă scriitorii care ne reprezintă și care „fac onoare” limbii române. Critica a „canonizat”, pe criterii estetice, sumedenia de scriitori români care permanentizează identitatea artistică a poporului român. Critica literară a ierarhizat și scos în evidență marii noștri scriitori, de-a lungul a 150

de ani, cel puțin. Ce ar însemna România fără scriitorii ei, impuși de critica literară? Cum să ajungi să renunți „ca progresist” la valorizarea critică (pe criterii estetice) a operelor originale care s-au publicat și care se publică azi, semnate de scriitori din toate generațiile, morți sau vii? Citeam zilele trecute, sub semnătura unui critic tânăr, că „în câmpul literar românesc, tendințele de asociere a conservatorismului cu estetismul (fie el de dată mai recentă), respectiv a progresismului cu râvna ideologică sunt tot mai vizibile și mai puternic marcate”. Ești conservator-retrograd dacă judeci critic estetic o operă literară, aici s-a ajuns. Ce mai rămâne din creația literară „conservatoare-reacționară” a acestor vremuri care au prins viteză, dacă nu pui critica literară să o valideze estetic (nu ideologic-progresist), să-i pună la cale posteritatea?

Privind în urmă, conservator (nu înainte, progresist) vedem de ce viața literară adevărată au avut parte scriitorii români de la începuturi până în anii 2000 – impuși ca personalități distincte de critica literară (cei care au avut „un dram în plus de har, să nu spun de geniu”), trecuți prin curente și direcții literare care mai de care (doar avangarda istorică literară a rămas nevalorificată critic la nivel de elită; și asta fiindcă, asemenea noilor veniți de azi din literatura română, scriitorii avangardei istorice, poeții ei îndeosebi, nu au acceptat valorizarea critică profesionistă, motiv să nu aibă critici de susținere, considerându-se de la sine de necomparat, automat mai buni decât contemporanii lor; și asta numai fiindcă experimentau ca nimeni alții și credeau că nu pot fi înțeleși după criterii estetice, valabile pentru „establishment-ul” literar de atunci). Sute și sute de scriitori români s-au perindat de-a lungul istoriei noastre literare, din secolul 18 până azi, să rămân la acești ani, au scos mii și mii de cărți – critica literară le-a făcut statuie la zeci și zeci de scriitori, i-a pus în „tabelul lui Mendeleev”, arondați la curente și direcții literare. Ce se va alege în viitorul apropiat de cei 2.800 de membri ai Uniunii Scriitorilor de azi (e adevărat, majoritatea inactivi; și mulți doar traducători), plus zeci de scriitori separați de Uniunea Scriitorilor (nu numai nou veniți), dacă organul criticii literare estetice e extirpat sau deturdat de ideologie din sau în organismul literaturii române? „Râvna” celor ce au înlocuit critica literară „conservatoare-reacționară” pe criterii estetice cu ideologia „progresistă”, azi, e de rău augur. Urmează să pună noii veniți, ideologic, să scrie literatură Inteligența Artificială și să se și autoevalueze critic (prin evaziune estetică), firește, respectând principiile corectitudinii politice, cultivând cultura *woke* și *cancel culture* – să se intre cu adevărat în epoca simplistă a postliteraturii.

Confuzia de valori, întreținută de noii veniți în literatura română și stigmatizarea criticii pe criterii estetice vor aduce, în timp, mari deservicii scriitorului în sine, ca om. Lasă cenzura ideologică („determinismul ideologic”), care va submina orice libertate a actului de creație și a gândirii critice.

Altfel, să fiu sincer, mă așteptam să se sinucidă astfel, pe mâna noilor veniți, progresiști, „democrația” postmodernismului literar românesc, extrem de labilă, să facă loc... postliteraturii.

Constantin COROIU

relecturi subiective

Jurnalul intim, un mit cultural

S-a spus că jurnalele intime, mai cu seamă cele ale unor oameni importanți, devin, mai devreme sau mai târziu, cu un termen inventat de Michel Tournier, *extime*, adică ajung să fie publicate fie și fragmentar. Oricum, termenii sunt în acest caz fluctuanți. Ca „mâncător” nesățios de jurnale, memorii, biografii, într-un cuvânt, de ceea ce Tudor Vianu a numit *literatură subiectivă*, am citit desigur multe scrieri de acest gen, nu puține ale unor contemporani ai noștri. Între altele, îmi amintesc de o cărămidă de vreo 650 de pagini în care un autor și-a strâns însemnările apărute periodic într-un ziar local și într-o revistă literară.

Exprimând, în fond, stările, sentimentele, opiniile, observațiile, idiosincraziile, aprehensiunile sale privind diverse fapte și evenimente, notațiile alcătuiesc ceea ce s-ar putea numi un jurnal. Discutabil e că „diaristul” îl considera a fi și unul intim. Acum, dacă aș fi malițios, aș spune că cele mai multe dintre textisoarele cam constipate de acolo ar fi fost mai bine să rămână intime *pour toujours* ori uitate în pagina de gazetă, respectându-se astfel întrucâtva și sensul propriu al termenului *intim*. Dar, principial, trebuie respectată opțiunea autorilor de jurnale sau pseudojurnale să și le definească așa cum doresc. În definitiv, oricare autor, inclusiv cel de jurnale intime sau extime este liber și, în unele cazuri, chiar recomandabil să riște și, cu o formulă binecunoscută, să piară pe propria-i limbă.

Unul din marii autori de literatură confesivă pe care îi (re)întâlnim și într-un eseu al lui Jacques Le Rider, intitulat *Jurnale intime vieneze*, volum apărut cu ceva ani în urmă la Editura Polirom în excelenta traducere a *Magdei Jeanrenaud*, este *Stefan Zweig* ale cărui jurnale „sunt sclipitoare și, în ciuda caracterului lor fragmentar, ele creionează o serie de autoportrete ale unei personalități fermecătoare, zugrăvite în diverse perioade ale vieții sale”. Jacques Le Rider se lasă adesea contaminat de stilul „eroilor” săi și creionează, la rândul lui, admirabile portrete, precum cel al lui Zweig însuși. „Acest bărbat născut într-o zodie prielnică, bucurându-se de o celebritate precoce, înzestrat pentru producția regulată de best-seller, asaltat de femei și ducând, încă din tinerețe, o existență mai mult decât confortabilă [...] era un om fragil. Adesea afectat de crize de melancolie depresivă, se va prăbuși, după începutul persecuțiilor național-socialiste, într-o stare depresivă cronică, care îl va împinge spre sinucidere la 22 februarie 1942, la Petropolis, deși, comparativ cu soarta atâtor evrei europeni, condițiile exilului său ar fi putut părea aproape aurite. În mod evident, Stefan Zweig caută beția unei vieți trepidante de care se plânge, dar nu se poate lipsi de ea”.

Un alt personaj literalmente fascinant așa cum apare în carnetele intime și jurnalele sale secrete, este filosoful și logicianul *Ludwig Wittgenstein* (1889-1951), autorul unei teorii privind relația biunivocă între cuvinte și lucruri, ce a făcut oarecare vogă în deceniul trei al secolului trecut, teorie abandonată apoi de însuși Wittgenstein, care, în lucrarea sa apărută postum – *Investigații filosofice* – avea să se preocupe de ceea ce s-a numit „jocul limbajului”. Pe scurt, Wittgenstein relevă aspectul uman al limbajului, care este imprecis și variabil, în funcție de situații, de contexte, ceea ce ne duce cu gândul la modul cum definea relația text-context un alt mare logician al secolului trecut, românul *Constantin Noica*. Pasionantă este aventura postumă, contradictorie și uneori confuză, altfel spus receptarea scrierilor personale ale lui Wittgenstein. Acestea au generat numeroase controverse, confirmând parca însăși temerea celui care în *Carnetele de la Cambridge* nota: „Aud deja, în sinea mea, cum posteritatea vorbește despre mine, în loc să mă asculte pe mine, pe mine care, cunoscându-mă, sunt la drept vorbind un public mult mai ingrat”. Un biograf al filosofului vienez consemnează o mărturisire pe care acesta i-o făcea unui prieten în timpul primului război mondial: „Dacă n-aș avea hârtie, aș scrie pe nisip”. (Ea îmi evocă o alta, a unui mare romancier al secolului XX: „Dacă romanul ar dispărea, aș scrie un roman despre dispariția romanului”). Fapt e

că scrisul în carnetul intim nu înseamnă pentru el doar consemnări ale unor stări și întâmplări zilnice, ci o confruntare dură cu sine însuși, în efortul de a se cunoaște mai bine, mai profund. Același biograf povestește: „La început, voia mai ales să vorbească despre el însuși, ca și cum s-ar fi adresat unui prieten căruia i se putea confesa. Apoi, metoda lui personală consta în a nota reflecțiile pe bucățele de hârtie, așa cum îi veneau, pe care apoi le transcria într-un carnet mare. S-a întrebat adesea despre vanitatea pe care o implica faptul că nota observațiile și apoi le copia, dar, în chip evident, scrisul corespundea în cazul lui

unei necesități...” Sigur, remarcă analiștii, Wittgenstein se îndoia de efectul jurnalului intim și recitindu-și textul se arăta dezamăgit. O confirmă până la un punct o însemnare din octombrie 1931: „Am impresia că Spinoza nu s-a cunoscut pe el însuși. Mă văd obligat să spun exact același lucru și despre mine”. Dar numai după trei luni, în ianuarie 1832, el constata că jurnalul

Gabriel CHIFU
director executiv România literară

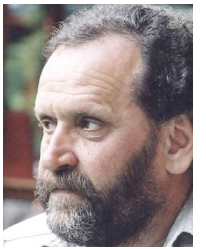
său secret este sau ar putea fi un instrument și o oglindă pe deplin revelatoare privind scopul propus: „Dintre toate observațiile mele, nici măcar una dintre criticile la propria-mi adresă nu a fost scrisă în întregime în lipsa sentimentului că este totuși minunat că-mi pot vedea defectele”. O autoanaliză necruțătoare ce explică poate și faptul că el și-a distrus în mai multe rânduri scrierile intime, începând cu primele jurnale din perioada pe care a petrecut-o la Berlin.

Există o neliniște existențială, dar și o presimțire sumbră care, din păcate, avea să se adeverească, în scrierile secrete ale acestor intelectuali și creatori de prim rang european. Pentru a exemplifica ar fi suficient să-i evoc aici pe *Sigmund Freud*, *Robert Musil* sau *Hofmannsthal*. Jurnalele prefigurau – vedem acum limpede, când nu mai sunt intime, nu mai sunt secrete, întrucât au fost publicate sau cel puțin citate în studii monografice ori în alte sinteze – un mare seism, dintre cele care amenințau să distrugă nu numai civilizația, ci umanul însuși în esența lui, în fibra sa cea mai profundă, spirituală și vitală. Vorba lui *Marin Preda*: „Există puțini scriitori care să presimtă marile seisme imediate care îi așteaptă pe oameni. Când sunt, istoria ne spune pe urmă că ei le-ar fi pregătit prin opere”.

În prefața la studiul *Genurile biograficului* (două volume însumând aproape 800 de pagini, editate de Fundația Națională pentru Știință și Artă), *Eugen Simion* consemnează un fapt mai mult decât interesant. Un cercetător din SUA a stabilit că, în februarie 2001, la Biblioteca Universității Tehnice din Virginia erau înregistrate 1450 de jurnale de autor, dintre care fuseseră publicate 584. Mai spectaculoasă este însă o altă cifră, pe care Eugen Simion a dedus-o din revista *Lire*. Și anume că în anii '90 ai secolului trecut circa trei milioane de francezi „țineau un jurnal intim sau își scriau memoriile și autobiografiile” (conform datelor unei asociații profesionale patronată de *Philippe Lejeune*, autorul volumului *Je est un Autre* și al celui intitulat *Pactul autobiografic*). Criticul român observă că cifra este „fabuloasă, incredibilă”. El îl citează totodată pe *Philippe Lejeune* care „ține să precizeze că nu trebuie să ne așteptăm să existe trei milioane de Amiel sau de Goncourt în Franța, există doar mulți oameni, peste 15 ani, care își notează în carnele mai mult sau mai puțin secrete gândurile și impresiile lor”.

E de presupus că numai o mică parte din cele câteva milioane de jurnale au cunoscut sau vor cunoaște o oarecare consacrare publică. Celelalte vor rămâne, dacă vor rămâne, cel mai probabil, în arhive, inclusiv în arhivele sentimentale ale familiilor autorilor lor. Ceea ce trebuie însă observat și subliniat este faptul că numărul de jurnale, fabulos cu vorba lui Eugen Simion, e mai înainte de toate un semn de civilizație, de tradiție culturală și, nu în ultimul rând, o dovadă că oamenii, deopotrivă autori sau cititori de literatură confesivă, au nevoie chiar și în epoca noastră supertehnologizată privind comunicarea de *eul de refugiu* ce este jurnalul, mai cu seamă jurnalul intim care în memoria culturală ar putea dăinui ca un mit evocator.

Gellu DORIAN

Degradarea continuă a celor aleși

Într-un discurs al lui Sergiu Celibidache, după un concert susținut în România, aflându-se în mijlocul unor artiști români, a spus că, în privința situației deplorabile în care se află artiștii români, cu aluzie de fapt la toți românii, suntem cu toții vinovați. Nu ai cum să nu-i dai dreptate, atâta timp cât și un alt mare român, Constantin Brâncuși, după ce s-a întors după mai mulți ani la el în Hobița, a concluzionat: „Când am plecat v-am lăsat proști și săraci, iar acum v-am găsit și mai proști și mai săraci!”. Să fie asta din cauza structurii noastre pasive, în anumite situații, sau la asta a contribuit, evident prin dreptul la vot, câștigat cu greu, și acum nepăsarea multora față de acest drept, lăsându-i să se folosească de acest drept doar pe cei care ies doar pentru a-și hrăni iluziile cu minciunile celor care s-au specializat în așa ceva?

Chestiunea este mai mult decât clară, dacă e să aruncăm o privire retrospectivă asupra calității celor aleși, pasămite, democratic în ultimii treizeci și cinci de ani. Și să-i luăm la rând pe cei care au ocupat funcția supremă în stat, președinții. Emanatul, cel care a spus, dar românii nu au fost atenți în acea euforie a celui moment, „Să-i condamnăm pe cei care au ținut idealurile comunismului!”, Ion Iliescu, a ținut morțiș să fie ales de trei ori, iar dacă s-ar fi putut ne-ar fi condus și acum, după modelul kremlinist. El a creat modelul clasei politice de la noi de după 1989, prin acel consens cerut imperios în „sinergia faptelor” prin „meandrele concretului”, așa cum îi plăcea să spună, „măi, animalule, măi, dragă!”. Cel care, prin voința unui efort, din păcate ultimul, al societății civile, Emil Constantinescu, și el un produs ivit din anvelopa fostului partid defunct, s-a lăsat învins de sistem, încât, după patru ani chinuți, arătându-și neputințele, s-a retras să-și numere pietrele la rinichi, lăsându-i loc pentru a treia oară lui Ion Iliescu, care a strunjit cât de mult a putut, în spatele sintagmei „sărac și cinstit”, portretul hoțului, îmbrăcat în haina politică a legalității. Ca o contrapondere a celor de până acum, ascuns și el în spatele unor dosare ale securității, s-a născut Traian Băsescu, uns cu toate alifiile prin porturile belgiene și olandeze, pe vapoarele pe care, așa cum îi place să spună, le-a părăsit ultimul. Pe lângă el, tot după modelul creat de Iliescu, prin figura celebrului Ali Baba, alias Adrian Năstase, hoțul și mincinosul perfect, prins totuși cu mâta în sac, s-au adunat cei mai abili hoți, așa cum s-a dovedit a fi fost Elena Udrea, *eiusdem farinae*. Totuși el, deși la fel de degradat, înscriindu-se în aceeași matrită politică, a fost singurul președinte de după 1990, prezent în mijlocul celor mulți, jucător, jovial, învingând două referendumuri de destituire, câștigând altul, pe care justiția română, prin CCR, nu l-a pus în aplicare niciodată. Și a venit la Cotroceni cel mai molâu om politic de la noi, care, după ce a dovedit, pasămite, că a fost, la Sibiu, un bun primar – dar este o vorbă în popor, „La troaca plină și scroafa-i gospodină!” – dovedit apoi că a fost un abil colecționar de case, abuziv și lacom, demonstrând timp de zece ani cât a stat în fruntea țării că poate cheltui cu nemiluita din banul public, tolerând hoția legală a clasei politice, aglutinând ideologii și doctrine, dând posibilitatea apariției partidelor extremist-populiste, lăsând în urmă un dezastru politic și administrativ asemănător cu subminarea puterii sau a genocidului – l-am defini aici pe Klaus Johannis.

În acest cadru creat atât de abil de fosta securitate, prin tot felul de oportuniști, unii dovediți a fi fost securiști, turnători, alții încă nu, dar asta nici nu mai contează, a apărut cea mai degradată categorie de politicieni, care acum se înghesuie pe liste pentru a candida la cea mai înaltă funcție în stat. Ultima redută de apărare a pozițiilor câștigate în cele trei decenii și jumătate de politicienii improvizați este CCR, un fel de club al tarabostelor daci, înși mai presus de orice lege și orice model democratic. Oarecum, prin amenințările de a ajunge acolo înși precum Călin Georgescu, om al celor din est, cică, de care s-a agățat cea mai devastatoare ramură din societatea românească bolnavă, aceasta a stăvilit căderea definitivă în abisul social în care era amenințată să cadă România. Și așa, aceasta, prin ceea ce vedem că se profilează la orizontul cotrocenit, se află pe buza prăpastiei. Cu mici excepții, irelevante, toți candidații, în frunte cu George Simion, se află în siajul degradării continue a clasei politice românești. Nici unul nu are carisma necesară unui lider de națiune. Nici măcar Nicușor Dan, care vine dintr-o educație europeană, neajutat de forma lui fizică, dar susținut de o echipă care pare a fi una care ar putea salva eșuarea țării în degringolada creată de lăcomia politicienilor improvizați, hoți fără limite. Crin Antonescu nu ar face nimic altceva decât să continue cu aceiași înși care acum ocupă mari poziții în stat, fie la guvern, fie în Parlament. El ar urma să călătorească la fel de mult, în avioane tip dormitor, dotate cu păcănele și alte jocuri de noroc, menținând același aluat mixt de doctrine fără ideologii clare. În rest, tot o apă și un pământ, ilustrând faptul că degradarea continuă a clasei noastre politice a ajuns la cel mai înalt grad al incompetențelor.

Și atunci, ce faci tu, electorat român? Te retragi într-o așteptare perdantă, nu ieși la vot, lăsând ca acest drept să fie utilizat de cea mai slabă categorie a alegătorilor, într-un procent de până în 30% din totalul alegătorilor, care va decide cine să te conducă în următorii cinci ani, iar tu doar să ieși din când în când la mitinguri pentru a exersa o democrație de mucava sau a fi prezent pe rețele de social media cu mereu curajoase comentarii. Asta nu poate fi decât o lașitate, care lasă loc celor care știu să se folosească, plini de tupeu, și să urce în lojele politice, acolo unde se fac cârțile, iar potul este mereu unul gras, intrat în aceleași buzunare fără fund ale celor astfel aleși.

Expres cultural numărul 4 / aprilie 2025

Ceva din mine e mai vechi decât cartea

Varujan Vosganian este scriitor și om politic, într-o literatură est-europeană care se deschide elegant înspre universalitate. Este, de asemenea, un om de mare cultură, format între ecuații și cifre. Și, încă, este un om de o mare sensibilitate, destinat să evolueze cu multă eficiență într-o lume pragmatică. Cei care cred că lumea modernă delimitează și împarte, ar putea fi surprinși. Dar avem cu toții nevoie de o confirmare a speranțelor noastre: omul de astăzi este aidoma celui din epoca antică, din epoca renescentistă, clasică, adică un univers. Tocmai de aceea avem nevoie de Varujan Vosganian.

Am putea aminti de cărțile sale atât de cunoscute, de cărțile de poezie, de romane și povestiri, dar trebuie să pornim de la o premisă, de la o mărturisire: „Eu mă consider poet, chiar și atunci când scriu proză.” Starea de poezie se instaurează autoritar în orice text semnat. „Ei spun că mă cheamă Varujan și, totuși, care e numele meu când nu mă cheamă nimeni?” – iar starea de poezie este o stare de grație, o stare transcendentă, care implică orice altă manifestare.

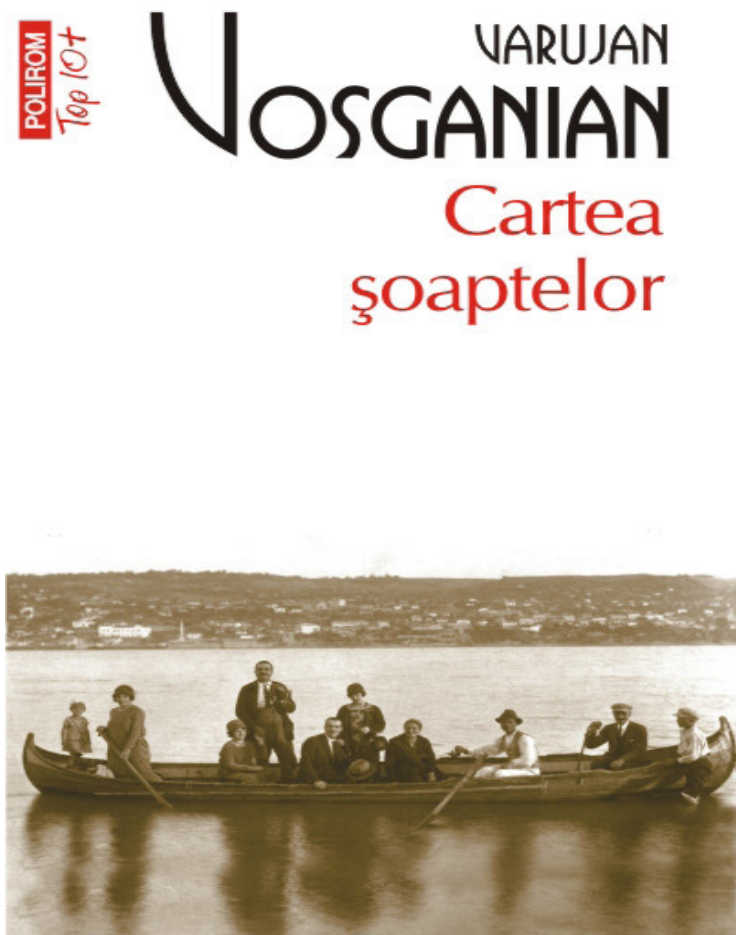
Cu sinceritate poetul vorbește despre ceea ce este sau crede că ar fi, într-o continuă redescoperire: „sufletul meu nimeni n-o să-l îngroape și osemintele lui nimeni n-o să le găsească (...) mai degrabă într-o carte deschisă, dar și aceea doar pe jumătate, căci jumătatea cealaltă aparține celui care-o citește (...) vreau să scriu jurnalul perfect, la capătul căruia nu mă așteaptă nimeni” (*Proeme XIV*). A fi sincer presupune, credem noi, a fi prezent sau absent din propria poezie: „Trăirile mele sunt mai lungi sau mai scurte decât viața mea.” (*Proeme XXXI*). Convenția confesionalului conferă poeziei carnea și sângele: „multe din cele pe care le-am făcut, le-am uitat, dar neputințele, niciodată” (*Proeme LV*). Borges orb rătăcește-n lumină, „lumea lui , numai el singur o vede” (*Proeme LIVI*).

Magia imaginarului care evadează de sub autoritatea rațiunii partajează sonorități aspre și note suave: iarba strivită de șenilele carelor de război, făcliile negre pe care câmpia le-aprinde la căpătâiul morților neculeși. Meditația se contaminează emoțional sau emoția se implică în meditație: unde să-l găsec pe cel pe care emoția nu-l împiedică să-înțeleagă (...) să-i întrebăm pe cei morți, doar ei spun mereu adevărul (*Proeme VIII*). Lumea de foarte aproape devine lumea de peste tot și de oricând, lumea celor vii este dublată de lumea celor morți: „ei trăiesc ca și noi, se îndrăgostesc, fac copii, poate că și în lumea morților, odată cu mine, s-a născut un băiat care a fost botezat Varujan, dacă și ei, în lumea morților, se botează (*Proeme CI*). Un exercițiu de admirație se adresează capodoperei cinematografice „Călăuza” a lui Andrei Tarkovski: numai un rus putea să facă un asemenea film și numai un român îl putea vedea de cinci ori (*Proeme CXXXVI*).

O apreciere asupra poeziei lui Varujan Vosganian exprimă Gabriela Gheoghișor, referindu-se la volumul *Cartea poemelor mele nescrise*, Cartea Românească, 2015: Varujan Vosganian scrie o poezie a temelor „mari”(...) Vocea autorului *Cărții șoaptelor* rămâne însă inconfundabilă – când muzical-armonioasă, de frac și joben, ca pentru o scenă de operă, când blândă și sapiențială, de înțelept străvechi, șoptindu-le neofitilor strânși în jurul focului (...) În poezie preferă vocea autoironică sau obosit-emoțională a însinguratului care vorbește cu zidul, cu mama sau cu Dumnezeu. Lepădându-și straiile publice, Varujan Vosganian este un poet tulburător. Răzvan Voncu spune, despre același volum: Varujan Vosganian redă poeziei funcția ei inițială, aceea de a ne lega, prin cuvânt, la Marele Tot. Alături de volumele amintite, poetul a publicat volumele *Șamanul albastru* (1994), *Ochiul cel alb al reginei* (2001), *Iisus cu o mie de brațe* (2005) – premiul „Nichita Stănescu”,

Chișinău, *Ei spun că mă cheamă Varujan* (2019), *Neîndemânatic de viu* (2023).

Chiar dacă poezia este regina expresiei de sine a lui Varujan Vosganian, autorul scrie volume de proză foarte apreciate: *Cartea șoaptelor* (2009), *Copiii războiului* (2016), *Patimile după Godel* (2020) – romane; nuvele și povestiri: *Jocul celor o mie de frunze și alte povestiri* (2013), *Statuia comandorului* (2018) *Povestiri despre oameni obișnuiți* (2022); volumul autobiografic *Dublu autoportret* (2024).

Romanul *Cartea șoaptelor* a fost distins cu Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române (2009), Premiul „Cartea anului 2009”, acordat de revista „România literară”, Premiul revistei „Convorbiri literare” – proză, 2009, Marele premiu pentru Proză – Trofeul „Mihail Sebastian”, Premiul revistei „Observator cultural”, proză, 2009, Marele Premiu de Literatură al Europei Centrale ANGELUS. Volumul a fost nominalizat la Premiul Nobel de trei ori din partea Armeniei, de două ori din partea scriitorilor de limbă ebraică din Israel și de două ori din partea României. De asemenea, a fost distins cu premii pentru traducerea sa în S.U.A., Spania, Germania

Este o carte-simbol pentru condamnarea crimei de genocid. Este o carte născută din memoria autorului, care a înregistrat amintirile celor apropiați. Aceștia au fost Garabet Vosganian, bunicul patern, care socotea că cea mai importantă este iertarea, Setrak Melichian, bunicul matern, care socotea că cel mai bine este să uiți; Misak Torlakian, un justițiar care socotea că răzburarea este o datorie a fiecărui supraviețuitor al genocidului; Sahag Șeitanian, cumnatul lui Garabet Vosganian și nașul de botez al autorului; Hartin Fringhian, om de afaceri. Aceste persoane au existat, iar realitatea lor poate fi probată căutându-le mormintele în cimitirul armenesc din Focșani. Tot în acel loc se află cavoul unde bătrânii armeni se adunau pentru a discuta subiecte tabu: abdicarea regelui Mihai, înăbușirea revoltei lui Imre Nagy din Ungaria, uciderea lui Kennedy.

Nu este o carte de memorii, este o carte a memoriei. Este biografia secolului XX, cu toate maladiile acestuia: războaiele mondiale, genocidul, totalitarismul de orice fel, lagărele de concentrare, gropile comune, exodul, apatrizii,

ideologia ca instrument al autorității, căutarea de sine. Chiar dacă surprinde tragismul existențial, romanul păstrează tonul sfătos și registrul pitoresc al evocării unei străduțe armenesti din Focșaniul anilor '50, cu aburii de cafea proaspăt rășnită, miresmele din camera bunicii Arșaluș, cutia cu fotografii și amintiri a bunicului Garabet. Povestirea ne deșteaptă din neliniște, dar devine eliberatoare. Romanul a fost tradus în 16 limbi.

Povestiri despre oameni obișnuiți, volum de povestiri, se situează în limitele unui clasicism al viziunii omenescului și al reflecției asupra condiției umane. Nu întâmplător narațiunea intersectează mitul și surprinde redimensionarea acestuia, într-un context modern. Redescoperim sublima confruntare cu destinul, distribuită pe trepte ale înțelegerii și acceptării. În acest mod se constituie cartea, prin implicarea eroului, de la imperceptibil către violent, în propria dramă – sau tragedie.

Personajul primei povestiri este atins indirect de imperiosul dor al migrației, sub Crucea Sudului, de care se eliberează totuși – în mod paradoxal – prin chiar recenta pandemie, care-l obligă să revină pe meleagurile natale. În schimb mirajul captează o ființă din proximitate: vecina de la balcon, pe care nu a privit-o niciodată decât de la doi metri distanță. Fostul însoțitor de persoane vârstnice acceptă același rol pe lângă sora imobilizată în scaunul cu roțile, care interpretează emoționant la pian nocturnele lui Chopin. O altă povestire – ce propune în titlu reevaluarea expresiei de argou „Ia-mă, nene” – oferă unui copil orfan și unor părinți văduviți de unicul lor fiu ocazia de a reface legăturile pierdute și de a marca transferul afectiv între generații.

A treia povestire propune reevaluarea de destin, în cazul unei relații matrimoniale tulburate de incertitudini și interdicții, ce dobândește abia prin moartea femeii rezonanța cosmică a gestului simplu: acela de a planta un pom și de a elibera forța diminutivului refuzat (Cireșica), odată cu îngroparea la propriu a iluziei (scrisoarea fără răspuns, urmând a primi un răspuns), ce a subminat realitatea vieții de familie. Înțelegerea și iertarea, astfel, reorganizează lumea și o reiterează. *Martiriul lui Sebastian* își plasează eroul în contextul pandemiei cibernetice și corporatiste, care destructurează omul.

Prezența aproape palpabilă a *Unchiului Turi* – dintr-o altă povestire – ca măsură a nobleței de neam și a calității umane, configurează cele două ipostaze spre care tind bătrânul Vladimir, protectorul doamnei înstrăinate de propriile amintiri, și nepotul Demostene, capabil de orice aranjament dictat de mafia imobiliară. Confruntarea limitei este instaurată de Vladimir, prin proiectul de a comercializa minunatul colier, obiect ce revine totuși în memoria femeii și este repus în seria valorilor spirituale care trebuiau salvate. A șasea povestire creează partitura tragi-comică a unui ipohondru, pus în imposibilitatea de a-și procura banala mască, în vremea celei mai crunte tiranii pandemice.

Proza intitulată *Tanti* are dimensiuni nuvelistice și surprinde, în limitele date, manifestarea unei alte pandemii, aceea a traficului de droguri. În acest univers minat de amenințări (in)directe, iubirea transcende barierele vârstei, ale statutului social etc., chemând protecția divină care anulează – cel puțin aparent – fatalitatea destinului, detașându-i pe eroi din rețeaua de interacțiuni. Ultima povestire readuce protagoniștii în teatrul baladesc al Mioriței, salvându-i de pandemia eternă a războiului, a abuzului.

Sunt „oameni obișnuiți”, care își trăiesc patimile, dezamăgirile, extazul și disperarea. Prinși în lupta cu greutățile vieții, ei trebuie să înfrunte provocările cotidianului românesc în contextul izolării aduse de pandemie. Acești oameni atrag simpatia autorului pentru personajele sale.

→ *Dublu autoportret* este o carte care și-a așteptat peste treizeci de ani legitimitatea de a se naște. A fost scrisă ca într-un dialog, al unei jumătăți de viață cu cealaltă jumătate. A reprezentat o miză a reconcilierii, a iertării de sine. „Am trăit o jumătate de viață în comunism, fără să mă vatăm cu totul – spune autorul –, și o jumătate de viață în postcomunism, fără să mă lecuiesc cu totul.” Cartea nu vine prea târziu, tocmai i-a venit timpul, într-o înșiruire de adevăruri care dau contur timpului.

Dublu autoportret este o carte despre memorie, despre modul în care aceasta își autoreglează conținutul. Pentru că memoria se consumă în prezent, ea aparține prezentului. Funcția memoriei se exersează în mod egal asupra a ceea ce am trăit și asupra a ceea ce n-am trăit. Ar putea fi și un roman al tranziției, dacă această etapă ar fi suficient de bine determinată.

Sub aspect structural, romanul surprinde o zi, o singură zi în care viața se organizează singură în limitele istoriei: 21 decembrie 1989. Nu este vorba numai despre timp, ci referirea se face și la spațiu, la acel spațiu cenușiu bucureștean în care s-a născut Revoluția: spațiul discursului întrerupt, al mulțimii deturnate, al semnelor prestabilite. Repere universale există: Cinghiz Aitmatov, *O zi mai lungă decât veacul*; Alexandr Soljenițin, *O zi din viața lui Ivan Denisovici*. Literatura reorganizează istoria, îi schimbă sensul, îi pune în lumină tragicul, îi dezvoltă conștiința de sine.

Din perspectiva individului, istoria poate fi intersectată atunci când i te așezi de-a curmezișul, preiei conducerea propriilor fapte, decizia propriilor acțiuni. Se poate afirma că vei înțelege ceea ce ai făcut prin prisma a ceea ce vei face de acum încolo, iar ceea ce vei face se va pune de acord cu ceea ce ai făcut. „Toată viața mea se adunase în ziua aceea, ca argument că am dreptul de a trăi mai departe.” Coincidența evenimentelor și a sensurilor vieții, într-o pagină scrisă, se datorează faptului că „timpul literaturii este vertical, pe el se poate urca și coborî, fiind o clipă a tuturor clipelor, având aspectul unei împletituri.”

Dublu autoportret nu este un roman despre revoluție, consideră autorul, întrucât el însuși n-ar putea scrie un asemenea roman. El descrie ceea ce n-a văzut ca și cum ar fi văzut – iată esența scriitorului. Dar reversul, adică să descrie ceea ce a văzut ca și cum n-ar fi văzut, nu este propriu scriitorului. „Să inventez alte personaje decât cele pe care le-am întâlnit, alți morți decât morții de care m-am despărțit și alt sânge decât cel pe care l-am atins, asta este peste puterile mele. (...) Când ai văzut, nu povestești, ci mărturisești.” Scriitorul oficiază un ritual al dezvăluirii, care mizează pe apropierea de adevăr ca pe apropierea de sacru. „Să transformi mărturisirea într-o ficțiune e un sacrilegiu, o improvizație, ca și cum evangheliștii, care au fost martorii minunilor Lui, ar fi descris altele.” De fapt există o simbolistică ritualică a celei zile: ofranda, răstignirea, zidul, barcada (nu pentru că ar fi fost una, cu adevărat, la Inter). Romanul este „o cruciadă a celor inocenți”.

Dublu autoportret este și o întâlnire cu moartea. Coperta cărții etalează pictura lui Caravaggio „David cu capul lui Goliat”, capodoperă în care artistul a înglobat propriul chip din tinerețe (David) și pe acela de la maturitate, transfigurat de clipa morții (Goliat). Coperta îndeamnă cititorul să descifreze chipul morții. Scriitura asigură apropierea cititorului de miezul ascuns al semnificației. Este asemenea sângelui care face trupul să funcționeze. „Scriitura e ca o fundație, nu ea e înțelesul, dar fără ea nu poți înțelege.” *Dublu autoportret* reprezintă un simbol puternic, pentru a cărui înțelegere îți trebuie curaj.

Este un roman atipic, în care naratorul personaj nu are nicio reprezentare de sine, nu are nicio imagine-amintire despre cum arăta atunci, în acea zi. Nu a avut timp sau nu a avut ocazia să se uite în oglindă, să se raporteze la sine ca actor în scenă. Din această cauză, s-ar putea afirma că omul nu a existat decât prin faptele sale, prin amintirea faptelor sale. Scriind cartea, s-a produs eliberarea, detașarea de responsabilitate, de pactul nescris cu memoria. Adică poate să uite. Timpul are drept corespondent în literatură

amintirea – pentru trecut –, tresărirea – pentru prezent –, presimțirea – pentru viitor. Personajele din roman au existat în realitate și au avut șansa unei ogindiri poliedrice (vezi doctorița care se transformă în solicitant de ajutor).

Există o relație de respect și de admirație a scriitorului față de editura care îi publică volumul, dar și a editurii față de text. Editura Polirom a publicat mai demult *Cartea șoptelor* iar autorul a revenit aici. A fost un prim gest, care nu se uită. Ar putea fi gest de recunoștință, pentru un viitor deschis. „Dacă rămân cărțile noastre, rămân și editurile care le publică.”

În calitate de președinte al Uniunii Scriitorilor din România, Varujan Vosganian se declară adeptul unei evoluții organice. Chiar dacă a rămas și om politic – trei decenii în Parlament și de câteva ori ministru –, evoluează în paralel pe mai multe registre: acela de creator de sens (literar), creator de direcție (pentru confracții săi scriitori), creator de viziune (pentru colegii politicieni). Într-un anumit fel, fațetele vieții sale se oglesc una în cealaltă, ca o punere în adâncime.

Ocazia de a veghea asupra destinului literaturii române actuale reprezintă o provocare pentru președintele Uniunii Scriitorilor din România din acest sfert de secol XXI. Deschiderea literaturii române către universal este o sarcină deja împlinită, dar interesul cititorului universal pentru scriitorul român rămâne încă un deziderat. Literatura română trebuie expusă într-un spațiu european, prin depășirea granițelor de limbă, a limitărilor pe care le impune minunata limbă română în care scriu autorii. Astfel apare propunerea ca Uniunea Scriitorilor din România să-și editeze propriul album cu traduceri, altul decât cele editate de Institutul Cultural Român – care prezintă criterii

procedează într-un mod foarte curios: dacă acceptă să tipărească o carte din fondurile lor, fără a cere autorului bani, consideră că nu mai trebuie să plătească drepturi de autor. Nimeni nu face bilanțul vânzărilor, nimeni nu verifică. În acest contest de mare incertitudine, grija pentru echilibrul între etic, estetic etc. devine o reminiscență interbelică, neglijabilă.

Un alt aspect deficitar este acțiunea agentului literar, acela care ar putea face mai eficientă activitatea scriitorului. Nu există o agenție literară – așa cum există totuși una în domeniul artelor plastice.

Nu există, și nici nu poate exista, ideologie în cultură. Actul cultural are o adresabilitate largă, este generos, se oferă tuturor, fără restricție. Cultura este singura activitate umană, consideră Varujan Vosganian, care învinge fără să lase în urmă învinși, care cucerește fără să umilească. Autorul învinge prin creația sa, dar cititorul îi devine apropiat, prieten. Chiar și avangarda, arta experimentală se mențin în limitele esteticului. Dacă renunță la estetic, arta renunță la a mai fi artă.

Pentru că, în afară de lumea literelor, de aceea a cifrelor și de aceea a politicii, Varujan Vosganian reprezintă cu onoare comunitatea armenilor din România, fiind președintele Uniunii Armenilor. Datorită activității UAR și a reprezentanților acesteia, membrii comunității se bucură de drepturi care le conferă o poziție cu totul specială. UAR beneficiază de sprijin financiar inclus în legea bugetară anuală. Publicațiile UAR sunt finanțate de statul român, de asemenea și publicațiile editate la Editura Ararat. Există școli în limba armeană, cu program special și profesori salariați de Ministerul Educației. Monumentele reprezentând istoria culturală armeană sunt, de asemenea, întreținute de statul român. După cum promite el însuși, Varujan Vosganian va fi un prieten al scriitorilor care l-au ales, un susținător și un promotor, având inteligența afacerilor și știința procedurilor.

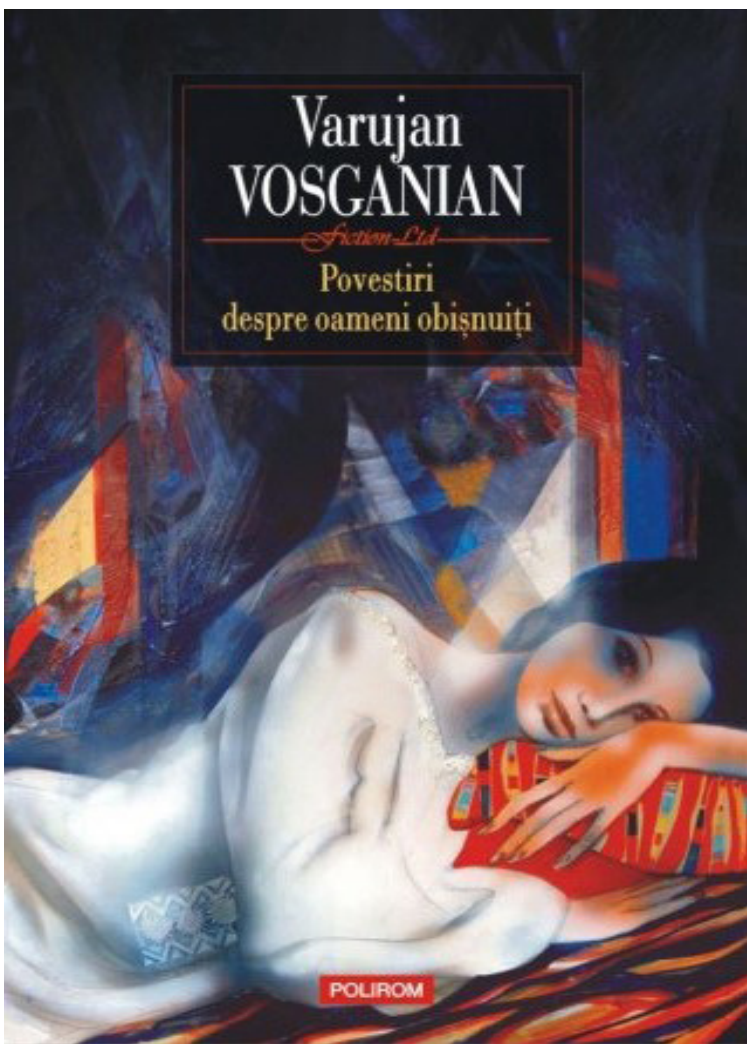
Dincolo de a fi un lider comunitar, Varujan Vosganian este un sensibil evocator al tradițiilor culturale, al valorilor umane de aici și de pretutindeni. Evocă atmosfera specifică, modul de a înțelege viața și de a concepe supraviețuirea. În buna tradiție a armenilor din România, scriitorul propus pentru Premiul Nobel povestește cum reușea un priceput comerciant să ofere clienților săi cea mai bună cafea, după ce îi adăuga, la rășnire, o cantitate de năut. De asemenea, evocă jocul copiilor din Focșani, casa bunicilor, adăugând în proza sau în poezia sa acel procent de umanitate care face totul mai plăcut, care îl face pe cititor mai fericit.

În mod evident, Varujan Vosganian se revendică din patrimoniul cultural universal, deopotrivă din acela românesc, și își distribuie forța creatoare, disponibilitatea modelatoare asupra a tot ceea ce este omenesc. „Tragedia nu are limbă maternă”, individul poate trăi tragic, real, convingător în orice limbă. Poate conștientiza mai mult sau mai puțin experiența lui. Își poate recunoaște suferința în trupul sau pe chipul celorlalți. Există un registru grav care rezonază în creația lui Varujan Vosganian, și care menține dominanta de adâncime. Există și un registru meditativ teologic, corelat cu o directă expresie religioasă. Există uneori și ironie, melancolie. Fundația culturală susține fundația dată de scriitură.

Dar, înainte de toate, se află multă toleranță, față de om și natură, față de prieten și dușman, față de acela care știe și față de acela care nu știe. Înainte de toate, a fost sensul, spiritul Cărilor, din care toate se nasc.

Notă.

Acest portret de autor include secvențe și referiri din/la volumele *Cartea poemelor mele nescrise* (2015) *Ei spun că mă cheamă Varujan* (2019), *Povestiri despre oameni obișnuiți* (2022), *Dublu autoportret* (2024), din gruparea *Proreme* („România literară”, nr.31/ 2023), precum și opiniile exprimate în interviul semnat de Adrian Lesenciuc în LIBRIS, Autorul lunii iunie, 2024.

discutabile. În statutul Uniunii Scriitorilor au fost incluse prevederi vizând calitatea de membru de onoare pentru traducători, jurnaliștii culturali, cercetătorii și editorii din străinătate care promovează literatura română. Trebuie să reducem deficitul cultural al literaturii române – declară, din perspectiva clară a practicii economice, economistul Varujan Vosganian – adică să avem un echilibru între importul, covârșitor, de literatură străină și exportul, modest, de literatură română. Așadar, una dintre temerile președintelui Uniunii Scriitorilor este de natură economică.

În legătură cu ideologiile politice sau cu acelea culturale, Varujan Vosganian are o opinie bine articulată: scriitorul român nu poate trăi din scris. El este nevoit să creeze în timpul liber, după ce se întoarce de la serviciul retribuit. Editurile

Poesis

Am îngrămădit tăcerile una peste alta

Poezia

Până la sânge roasă Poezia
până la iluzie ba parcă
și mai departe încă precum
un preș patriarhal din pragul ușii tale
umflat și somnoros de-un galben
încenușat ca de cămilă
de o răbdare îngerească-n care
s-au îmbibat nevolnici pașii noștri
pilitura de fier a norului
lacrimile lunii (nici un pic de senin).

La țară

Am îngrămădit tăcerile una peste alta
într-un cufăr
de jur-împrejur gârbovite pustietăți
nori lănoși
oglinzi de țară ieftine țâsnite
din alte oglinzi mai vechi
flăcăi îngândurați și fete
în mâini purtându-și inima
(măinile groase roșii
inima de turtă dulce)
câte-un cocos
cu capul tupilat sub aripă
de teama ieșelilor

mai e drum lung până la gară.

Iubire

A iubi ca și cum ai așeza
un motto de parfumuri
peste un text ca și cum
ai citi o aprigă transparentă
prin care alții nu văd nimic.

Evangelică

Sfântul Petru și Sfântul Pavel
stau la sfat
aidoma unor trandafiri judecători

Sfântul Petru și Sfântul Pavel
stau la sfat cu sfatul
aidoma Grădinii supreme

Sfântul Petru și Sfântul Pavel
stau și-ascultă sfatul
ce se sfătuiește cu sine

înecat într-un lac de miresme
abia de li se văd tamplele.

Isus

Umblă pe ape cum pe ceruri
umblă pe ceruri cum pe ape
și se-ndrumă suferă
se-ndură moare învie
ca și cum n-ar putea.

Supoziție

Tu crezi că imaginile continuă alte
imagini
ca și cum o plantă sau o pisică
s-ar naște din altă plantă sau din altă
pisică
dar ele au relații tainice cu timpul

apar în afara oricărei cauze cunoscute
când te-astepti mai puțin
aidoma zeilor par a veni din trecut
și-asemena oamenilor atât de
tulburător
ezită a deveni viitor.

Surpriză

Prea mult s-au rugat vrăjitorii-clerici
prea mult s-au rugat
istoviți de vîpă secetei
ce e mult strică
în loc de ploaie a căzut zăpadă.

La o păpușă

O păpușă trandafir buclată
să se joace singură n-are chef
să se-mbrace singură n-are chef
să danseze singură n-are chef
și astfel aduce pe lume
un prunc adevărat.

Expoziție de pictură

În memoria lui François Pamfil

Poate vom face un lucru ori altul
ori un lucru dintr-altul
ori un lucru care să pară că e altul
ori pur și simplu
nu ne vor mai interesa lucrurile
ci numai acele porți adânci
prin care ele trec
înainte de-a fi prea târziu
acele porți de tablou
cărora le-arunci o privire fugară
acele tablouri ce-nfățișează numai porți
resemnate porți pentru lucruri.

Indecizie

Unde sunteți voi febre naiv colorate
dreptunghiuri care-au pozat pentru Klee
o grămadă de povestiri cum de frunze
ș.a.m.d.

În târg

Și poate se scurge moartea se scurge
cum vloga dintr-un fermoar ce se
desface
poate cum strigătul dintr-un cuvânt
ce rămâne tăcut nedumerit de sine
poate se scurge obosind oboseala
moartea care striga și se jura și-njura
ca o precupeată adormind în cele din
urma
una devenind cu morcovul palid
cu varza congestionată de pe tarabă.

Semn de carte

Vei scrie atât cât cuprinde
(cum se zice-n cărțile de bucate)
vei face respirația gură la gură a
lucrurilor
salvate de la înec.

Călătorie

Într-un fel măreție un spațiu incert
în undele râului pulsează un ceas
în ceas ticăie o garoafă
și totul se ia de la capăt
trece pe foarte sus o vrabie
așa cum trece viața
o creangă te-apucă de braț
cu o mișcare calină
și toți ceilalți te urmează
către halta înconjurată de iarbă moale
către orașul care sosește pufăind
sughițând pe calea ferată.

Băiat

Chipeș băiat înfumurat
cu un jersey luminos cum un acoperiș
de tablă în bătaia Soarelui

chipeș băiat înfumurat
cu o mustață roscată aromată
asemenea unei flori presate-ntr-o carte

chipeș băiat înfumurat
care din plictiseală într-o bună zi
și-a transformat câinele în bicicletă.

Semn de carte

Norul
acest cobai
al cerului.

Pictură naivă

Clipa reflectată se-mblânzește
dar animalul sălbatic devine și mai
sălbatic
un leopard care strânge în labă o stea
o stoarce ca pe-o portocală
se ridică se clatină fraza ca o liană
și gesturile de conveniență se-acoperă
cu umbra lor îngerească
și iubita planturoasă atât de albă
poartă un giuvaer de vin ieftin
și ochii ei fulgeră își desfac aripile
cum doi vulturi mănioși
se-nfig în viitorul orbitor de albastru.

La o temă

Aceasta-i tema: o perfectă imperfecție
artiștii se foiesc trișând ușor
spre-a ajunge cât mai lesne-n miezul ei
Soarele s-a mutat pe un alt scaun
peretele a rostit un lung monolog
dar cineva sfredelește-n lumina
mediocră o gaură
ca să vadă cum funcționează-n secret
micul motor al esenței de dincolo
și după un ceas altcineva întreabă
deslușit:
oare ce-a vrut să spună omul ce-și
întinse
pur și simplu degetele
încordate strâmbe de recunoștință?

Amintirea

Ți se resoarbe amintirea-n piele
cum o vânătaie.

Magda URSACHE

Un roman-valiză cu personaje-valiză și cuvinte-valiză

Provocator a fost Cătălin Mihuleac de la începuturi. De la *Dispariția orașului Iași*, Editura Institutul European, 1998), cu un simț al umorului terapeutic de invidiat, umor manifestat deopotrivă în articolele satirice din presa postsocialistă. RĂD, DECI (T)EXIST! ar fi formula sa. Răset caragialesc, privind sabloanele exasperante ale știriștilor sau paraziții verbali ai moderatoarelor, răset pe care l-am auzit și citind *Strania valiză a domnului Silberstein*, Humanitas, 2024.

Cum scria Dan C. Mihăilescu, pe coperta a patra a cărții *Zece povestiri multilateral dezvoltate* (CR, 2010), Cătălin Mihuleac avea ochi de soldat Svej: nu vedea comunismul sever sarcastic, ci cu umor de situație, de limbaj, de caracter. Delicatesele sale umoristice m-au încântat și pe mine. La replicile cu multă sare și mult piper s-a adăugat, acum, mult ardei iute.

Geolog la bază, Mi(hu)leac a forat în straturile de grotesc ale realității epocii socialize, iar apucăturile personajelor cu minte defectă alcătuiesc un adevărat *bestiar socialist*. „Meandrele concretului”, în mult prea relativa noastră democrație, năpădite de gunoi informativ, dețin materie primă pentru satiră forte.

Suportam socialismul râzând, râdeam nestăpânit, dar eram împinși în ridicolul jurnaler ceasist. Tricoul Lacoste devenise „La Costel”. Militianul te putea opri să-ți comande să dai jos „balaurul” de pe pieptul multilateral dezvoltat de bunăstarea traiului socialist.

Un titlu bun e *Valsuri și blugi marca Strauss*. Seniorul sau juniorul? Ba marca americană celebră! Blugii de Pașcani, făcuți să pară Strauss prin adăugiri de capse, fermoare, eusoane luate de la blugii vechi, deteriorați. Arzozați, ca vinurile, la adidașii de Drăgășani, marca Nike prin falsă etichetare, ca fetele cu sex-appeal să nu-l mai servească pe Cătă(lin), „cu sictir și apă”. Ispita absolută de la Facultatea de Geologie s-a dovedit, însă, cu vocabula lui Luca Pițu, o securistă, ca multe dintre colegile lui de facultă.

Generația mea a exersat râsul care dezaprobă și disprețuiește, râsul enorm devenit zadarnic când s-a văzut monstruosul sistemului. Dar și tragismul sistemului când erai eliminat (ca mine) din câmpul tiparului. Nu, nu mai era de glumit. Voi ai să cauți o înălțime de Tour Eiffel și să-ți faci vânt de acolo. Poate din acest motiv, Cătălin Mihuleac dedică romanul *Strania valiză...*, „celor cu vânăta care nu trec de-a pururi.”

Ei, dar trecut-au anii și carismaticul pletos s-a transformat într-un călător (și nu în curse *low cost*), cu școala vieții pariziene, tuns economic, cu ochelari negri, ca-ntr-un roman polițist, zâmbet arogant și fular trendos. Pot să pariez că Târgul Ieșilor, Dulcele e pus la păstrare în portofel.

L-am crezut, o vreme, adept al prozei scurte, miezoase, care-și asuma rolul de zeflemist al epoca-lipsei (așa, cu cratimă!), dar a trecut la roman, acum roman-valiză, cu personaje-valiză, pe care-l poți scrie în fel de fel de feluri. Da, într-un roman-valiză începe orice (și oricine): un bric-à-brac de întâmplări, de relații și reacții insolite, știri și fake-news-uri, un mix de dialoguri șui; colecția de înjurături pe hârtie volumetrică arată că n-a uitat obiceiul sud-estic de trimitere la ... splina mă-sii ori la grijană PCR-lui tată.

Mihuleac oferă nuditate, expresă și descrisă, cam refuzată de o provincială ca mine, care nu consideră proza fiziologică o proptea, deși în romanul *Bursa de iluzii* am dovedit că o pot face, nu-i mare lucru. Trebuie să recunosc, însă, că scenele cu derbedeul mic Zinel (de la Cosminel), care învață să șterpelească din genți „cu suflet curat și sensibil, ca și cum ai face dragoste” (p.67) sunt ingenioase. Micul infractor combină actele penetrante cu furturi din poșete, hoția devenind intrare în vâgulin posesoarei, adică în prețiosul sac-à-main: „Falangele băiatului tremurau înainte de-a aluneca în subtilul lăcaș al eternului feminin, dar se calmau la primul contact cu interiorul îmbălsămat de stofă, velur sau mătase. Acolo, în ametoitoare țesere a mișcărilor longitudinale cu cele circulare, mucoasa căptușelii se umezea și-n doar câteva secunde portofelul era palpat, dezmoștenit de cardul bancar și pus înapoi la loc”. „Uuuu, din nou afară, mâna își reîncepea tremurul, dar de astă dată era un tremur îmbrăcat în veșmântul celei mai plăcute osteneți” (p.100).

Cătălin Mihuleac încearcă un roman multigen? Evident că da. În alte cuvinte, călcând granițele dintre fiction-nonfiction, dintre umor și absurd, sărind de la policier la document. Ajunge și la SF, dar nu stă mult acolo. Mihuleac ne trece din realitatea imediată în irealitatea imediată, din concretul concret în concretul fantast, amestecă personaje reale (le dă și actele de *nascere*, și pozele de familie) cu personaje fictive. Notele diaristice nu lipsesc, nici paginile de scriitor la ziar, iar nexurile sunt bune, foarte bune.

Ce se mai poate găsi într-un roman-valiză? Un amestec aiurist de cuvinte-valiză sau *mots-portmanteau*, de

cuvinte telescopate, ca să zic așa. Abil calofil, de felul lui Șerban Foartă ori Virgil Rațiu, Mihuleac intră în jocul cu/de/între/sub cuvinte. Anacondează? Ce-i aia? Strângere în brațe cu forță șerpească, de anacondă de dormitor.

Uneori nu mai face distincție între pagini literare și neliterare, ca atunci când se documentează despre istoria genții de lux. Sunt pagini, ca să nu zic burți, unde nu se mai aude vocea narator- autor.

Clenciul sac-à-main cu ceas a fost găsit de marochine-rul Guillaume Silberstein, de origine iașiotă, mort în 1970. „Mărunțișurile” lui din enorma valiză jerpelită, intrată în posesia naratorului? Diplome, medalii, ba chiar Legiunea de Onoare franceză, care nu l-a salvat de trimitere într-un lagăr nazist. Prietenul Natan, cineast celebru, tot de origine ieșeană, fost Nahum Tanenzapf, devenit Bernard Natan, și el Cavalier al Ordinului coroanei belgiene, nu scapă viu de la Auschwitz, numai că rămâne fir epic secundar. Nu el prinde carne (poate că autorul n-a vrut-o), iar personajul principal nu-i Silber, ci Zinel. Prinde carne și sânge interlopul Costel, bossul Clanului Campionilor, cu băta BB (în traducere, Brigitte Bardot) din dotare, îngust în frunte și bogat în biceps și-n triceps. Femeilor le „intră în suflet pe calea scurtă a vulvei”. Gusturi și gusturi.

Cine mai începe în romanul-valiză? Mulți falși: falsul pedofil, nepotul lui Silberstein, falsa filoloagă Adelina, „naia-da” de din vale de Bahlui, absolventă de franceză- engleză la „Cuza”, predând, pe Sena, lecții de sex (a fost și sex-coaching pentru micuțul Zinel) celor dotați cu portofel tare; mai încap și o falsă regină, dar și o falsă văduvă, ca toate „văduvele abuzive”, cum le-a numit G.Călinescu. Cătălin Mihuleac aduce vorba despre alt magnet sexual, Dana Kapellas, cu putere exclusivă asupra bărbaților, printre care se autonumără și naratorul, dar se lasă păgubaș de acel *libido dominandi*. Zeul Eros se luptă cu Sexus, biruie Zeul Sexus. Cum Mihuleac, mult mai blazat la vârstă matură, nu vrea să anchiuleze muște, o scoate repejor din scenă pe falsă afaceristă cu perdele Siretul de Pașcani, mult căutată cândva.

M-am întrebat, după ce am parcurs vreo 30 de pagini, dacă CM-ul n-a optat pentru tehnica prozei scurte, formula *easy reading*: Nu nuanță, simplifică tot și tot! Ca și cum nu s-ar ști că nimic nu-i mai complicat decât a simplifica. Dar nu, mi s-a părut, m-am înșelat. Nu i-a dat voie harul de narator, imaginația sa epică debordantă. Nu l-a lăsat nici stilul său pregnant particular, oricât s-ar prezie sfârșitul cuvântului bine ales și i s-ar pregăti haine de înmormântare.

CM-ul nu-i nici microrealist, nici minimalist, tendințe pe care le detest, asta e! Și-mi amintesc cât de apreciat a fost un scriitor pentru următorul subiect: un contact sexual post-mortem, când moarta „anacondată” învie brusc. Morga, devenită casă de toleranță? Oare ce experiențe de budoar rece o fi avut acest scriitor?

Când se plictisește (și se plictisește rapid, ca să nu-și plictisească cititorii), Mihuleac se debarasează de cotidianul trivial și grobian, de realismul dur, lăsându-se prins în jocul oniric, nicidecum (c)oniric, așa cum râde Goma de Tepe. Trece de la rațional la irațional, navetează între realitatea banală și poveste, insidios fascinantă (era să scriu, cu un *portmanteau*, fascizantă). Cătă-lin, cătă-lin, alunecă în absurd, vecin cu Urmuz. Nu, nu cu Kafka, mai degrabă cu buzoianul avangardist fără s-o știe.

Narațiunea se deschide spre imposibil. La situații neașteptate, răsturnare de situație neașteptată. Cum-necum, micuțul ciorditor, rămas cu-n braț lipsă, cu ochelarii magici ai lui Silberstein pe nas, ajunge premiantul probelor paralimpice. Iar șeful de bandă, interlopul Costel, zugrăvit cu vopsea neagră și groasă, devine Campionul absolut, respectat și aplaudat pe mari stadioane. Discursul sportivului paraplegic e și el neașteptat, „pe gustul unuia ca Alfred Adler”. Hoțul a ajuns superhuman. De-ar ajunge superhumeni și hoții noștri carpatici!

Pe spațiul mai larg al romanului, umorul lui Mihuleac se ascute, aduce a bisturie, inciziile sunt adâncite, ironia e mai amară. Or, ironia e, da, „conștiința bună” după Vladimir Jankélévitch. Romancierul aderă la teoria personajului în personaj (pozitiv sau negativ, aceasta-i întrebarea), la suprapunerea eu narator - eu personaj (multumesc, Philippe Lejeune!). CM-ul se vede și pe el în oglinda narațiunii, ca „tip inabil social”, părăsit de vreun „curuleț de moldoveancă”, iar autoironia nu-i absentă, dimpotrivă. Un citat elocvent? „- S-avem pardon, dar de ce să scriu la nesfârșit numai poveștile altora? A mea n-are și ea liane destul de puternice să-nlănțuie interesul publicului larg?” (p.207). Tristețile lui CM sunt și ele hilare: *in tristia hilaris, in hilaritate tristis*.

Talent epic puternic plus tehnică de excelentă condiție. Ce mai trebuie pentru un Nobel? Publicitate!

Ioan ȚICALO

Marius și Mioara

D`ale lui Badea Scârțan

Marius Strâmbeanu a intrat în ograda vilei sale în Săptămâna Mare, a descărcat portbagajul la mare viteză și, cu toate că avea garaj, și-a lăsat mașina afară, să vadă lumea cu ce bijuterie s-a întors el acasă. S-a uitat în grădină la copacii plantați cu trei ani în urmă și s-a arătat mulțumit. Cum s-a trezit pe la picioarele lui cele de mare valoare cu un pisic, i-a dat un șut zdravăn, să se învețe minte și să nu-i mai murdărească pantofii de lac. Până sâmbătă a lenevit și abia către seară s-a repezit după cele bunătați, înșurindu-le pe masă, iar mai târziu s-a parfumat și s-a dus la biserică. Teapăn, cu privirea doar înainte și cu mâinile înfundate în buzunare, a pășit printre poporeni în așteptarea preotului să iasă cu Sfânta Înviere. Ajungând în fața bisericii, a dat de fosta colegă Mioara Bogaciu.

– A, frumușă, tot visătoare ca altădată? i s-a adresat în gura mare, tulburând liniștea din jur. Te salut și te admir ca în anii din vremea liceului! a continuat, fără să se sinchisească de privirile dezaprobatoare ale sătenilor.

– Potolește-te și pătrunde-te de misterul acestei nopți sfinte! i-a replicat tânăra, cu voce scăzută.

– Nu pot, fiindcă de prea mult timp te ador! a coborât și el glasul. Uită-te în ochii mei și vezi că te-ai instalat acolo pe vecie...

Ar fi continuat, dar au ieșit cântăreții cu părintele, au răsunat câteva bubuituri, apoi „Hristos a înviat!” Fostul coleg, străin de ce se petrecea, i-a căutat mâna profesoarei, însă aceasta și-a retras-o, îmbrățișând cu ambele palme candela. Părea să fi uitat de prezența bărbatului, și s-a trezit când l-a auzit din nou, hodorogind:

– Gata, am luat lumină, slujba s-a terminat, așa că te invit la o masă copioasă, demnă de eveniment.

– Slujba abia începe, l-a informat Mioara, așa că eu merg în biserică.

– Nu fi proastă și nu scăpa ocazia să te înfrunți din cele mai alese bucate și cele mai fine băuturi!

– Nu sunt cea lipsită, iar vremea bucatelor va veni abia către dimineată, după anafură, s-a depărtat profesoara, lăsându-l mofluz pe Strâmbeanu, cât pe ce să sloboadă pe gură o solomăzdră. A pornit către clopotniță, precum un curcan, și-a adus aminte până acolo că nu s-a dus la mormântul părinților, s-a întors înfuriat și, văzând că totuși ardeau acolo câteva lumânări, s-a grăbit să ajungă acasă.

Așezat comod pe un scaun, a început să se cîstească boierește, ca un însetat: ciniac franțuzesc, vin de Bordeaux, specialități culinare de toate neamurile. Și așa a ținut-o până a simțit că i-a crescut volumul și puterea, aducându-și aminte, rânjind, că Mioara a vorbit ceva despre dimineată. A pus mâna pe o sticlă de vin și a ieșit la poartă, gustând din când în când din licoarea aceea de pe alte meleaguri. Când să-i facă felul, i s-a părut că aude pași. Mioara se întorcea acasă, flăcăruiă din palmă jucându-i pe obrajii trandafirii.

Nașterea unei reviste e un prilej de bucurie și o dovadă a potențialului creator din spațiul în care este prezentă.

*Sunt o sută de apariții ale **Expresului cultural**, o gazetă care își are izvorul în efortul și voința unuia dintre poeții importanți ai generației 80, Nicolae Panaite.*

Prezența lunară a revistei, cu o cadență de metronom, revistă cu un profil larg cultural și literar, cu semnături prestigioase de pe întreg arealul românesc, subliniază capacitatea celui care a înființat-o de a coagula o echipă de colaboratori și de a asigura, în pofida greutăților financiare, apariția în condiții grafice remarcabile.

Felicităm pe Nicolae Panaite pentru curajul de a veni pe piața culturală ieșeană – oricum destul de bogată în perio-dice – cu o nouă publicație care, prin cele o sută de apariții, și-a demosntrat necesitatea și și-a impus, printr-un profil distinct, un loc important între revistele naționale.

Urez directorului și colaboratorilor săi: Vivat, crescat, floreat!

Cassian Maria SPIRIDON
director al revistei *Convorbiri literare*

Strâmbeanu, vrăjit de-a binelea, a lăsat sticla și s-a repezit dinaintea ei.

– De data asta, nu mai scapi! s-a postat în fața tinerei.

– Marius, fii cuminte, eu m-am împărțășit și trebuie să merg acasă!

– Ba nu, drăguță, ai să mergi să-mi ții companie, cele bunătați încă te așteaptă, a prins-o, de data aceasta, de mână.

– Iar pe mine mă așteaptă o mamă singură și bolnavă, nu s-a lăsat Mioara ademenită.

– Nu te mai scap eu! a scrâșnit bărbatul, trăgând-o în ogradă cu toată puterea.

Profesoara a încercat să opună rezistență și, cu toate că era destul de voinică, s-a văzut îndată la poartă. În momentul acela, i-a fulgerat o idee. Cu mâna dreaptă, rămasă liberă în care mai ținea candela arzând, l-a altoit pe față cu toată forța. Strâmbeanu a urlat ca o fiară și a eliberat-o într-atâta, ducându-și palmele la obraz, iar Mioara și-a pus tot atunci picioarele la spinare. Imediat, urechile i-au fost străpunse de o groaznică suduitură de birjar. Abia atunci s-a oprit, gâfâind, s-a întors și a slobozit cu glasul-i catifelat:

– Dumnezeu să te ierte, potlogarule!... Hristos a înviat!

Theodor Codreanu - 80 O pană diligentă în slujba literelor românești

“Eu mi-am imaginat întotdeauna Paradisul sub forma unei biblioteci.”
(Jorge Luis Borges)

Trebuie să recunoaștem din start că a scrie despre un octogenar împătimit în ale condeiului, precum este acad. Theodor Codreanu, care a făcut din scris țelul principal al vieții domniei sale, nu e un lucru ușor. Ne încumetăm totuși, punând modestul nostru gest evocator sub zodia respectului și a recunoștinței pentru faptul de a ne fi dat minunatul prilej să-i fim de multe ori în preajmă, să-i lecturăm mare parte din operă, să-i ascultăm pledoariile pentru valorile de pe raftul cel mai de sus al Bibliotecii Literaturii Române.

I-a fost dat orașelului Huși să-l aibă, de o jumătate de secol, printre fiii săi adoptivi pe Theodor Codreanu. De cocheta așezare moldovenească dintre podgorii voievodale, s-au legat, din veac, numele unor valoroși oameni frumoși la chip și la suflet, unii născuți aici, alții acceptați cu generozitate de localnicii care au fost dintotdeauna veritabili exponenți ai tradiționalei ospitalități moldovenești. Am aminti, în acest context, pe Mitropolitul Dosoftei, marele cărturar care și-a început cariera de înalt ierarh pe aceste meleaguri binecuvântate, pe academicianul Mihai Ralea și pe actorul Alexandru Giugaru, pe acribiosul istoric Gh. Ghibănescu, pe scriitorii Costache Olăreanu și Ion Gheorghe Pricop, pe cercetătorul contemporan Petru Ioan, deși lista ar putea continua.

La aceste nume sonore se adaugă, ca un adevărat corolar, numele Poetului Național, Mihai Eminescu, cel care, pe când era revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui, beneficiind de ospitalitatea hușeanului Alexandru Chibici-Revneanu (prieten al Poetului din anii studenției la Berlin) și a unei familii de magistrați transilvăneni prieteni (Anna Botte și Daniel Ilarie Monasterianu), familie venită de peste munți, și-a purtat și el pașii, în mai multe rânduri, pe străduțele pitorești atât prin simplitatea lor, cât și prin farmecul dulcelui grai al locuitorilor urbei.

Se spune adesea că “nebănuite sunt căile Domnului” și de multe ori întâlnim destule situații cărora li se potrivește ca o mânășă esența acestei ziceri de sorginte biblică. Așa se face că nu se putea imagina o mai minunată lucrare pentru Huși, pe palierul eminescianismului, decât cea prin care pronia cerească a rânduit ca, în prima zi de Prier, cu cinci ani înainte de mijlocul celui de-al XX-lea secol al erei creștine, în satul Sârbi din comuna Banca să vină pe lume cel care va transforma Hușii într-un adevărat loc geometric al eminescologiei românești.

Noul vlăstar al Codrenilor, neam de harnici țărani de pe Colinele Tutovei, avea să primească un nume deosebit, Theodor, ceea ce în limba lui Homer înseamnă nici mai mult, nici mai puțin decât “darul lui Dumnezeu”. Da, era darul făcut de Cel de Sus poporului român în preajma sărbătoririi Centenarului nașterii *poetului nepereche*, darul oferit Literaturii Române, darul destinat mai târziu Hușilor și iubitorilor de creație eminesciană.

E adevărat că nimeni nu bănuia pe atunci drumurile vieții copilului căruia cartea avea să-i placă mai mult decât celorlalți frați ori tovarăși de joacă și nimeni nu putea intui pasiunea pe care acesta o va face pentru Eminescu.

Ajuns om al catedrei și (o perioadă) diriguit de școală, Theodor Codreanu presară, de-a lungul întregii cariere didactice, în sufletele învățăceilor, sămânța dragostei față de valorile românești, în general, și față de Literatura Română, în special, la loc de frunte situându-se dragostea pentru Eminescu și opera sa.

În paralel cu munca de dascăl de românească rostire, trudește la punerea în lumină a unei bogate palete de aspecte ale vieții și activității creatoare a Poetului Național, insistând asupra genialității eminesciene, a canonicității Poetului. Astfel, rafturile librăriilor / bibliotecilor (publice ori personale) din Țară și de dincolo de hotarele ei, s-au îmbogățit, de la an la an, cu lucrări deosebit de valoroase fără de care nu ne mai putem imagina astăzi cunoașterea a ceea ce a însemnat apariția pe cerul cultural al României (dar și al Europei și al Lumii) a unui creator de geniu precum Eminescu.

Numele lui Theodor Codreanu a sporit substanțial valoarea panopliei eminescologiei, pe care străluceau / strălucesc nume ilustre, românești ori străine. Dacă ar fi să inventariem contribuția recunoscutului eminescolog hușean Theodor Codreanu la studiul operei eminesciene și clarificarea atitudinii civice și patriotice a poetului și jurnalistului de excepție, dar și la apărarea lui Eminescu față de atacurile detractorilor din toate timpurile,

ar trebui să numim neapărat măcar scrierile: **Emineescu - dialectica stilului** (1984), **Modelul ontologic eminescian** (1992), **Dubla sacrificare a lui Eminescu** (1997), **Mitul Eminescu** (2004), **Eminescu, martor al adevărului** (2004), **Eminesci** (2012), **Fragmente despre Eminescu** (2017), **Basarabia eminesciană** (2018), **Hyperionice** (2019), **Fragmentarium eminescologic** (2024).

În ceea ce privește provincia românească dintre Prut și Nistru, la care Eminescu a ținut enorm, considerând-o o adevărată perlă a coroanei poporului român, de remarcat este faptul că, pe lângă cartea menționată mai sus (**Basarabia eminesciană**), alte câteva, ce au ca obiect atât condiția românilor din această parte de Țară, cât și literatura și critica basarabeană, poartă semnătura lui Theodor Codreanu: **Basarabia sau drama sfâșierii** (2003), **Duminică Mare a lui Grigore Vieru** (2004), **În oglinzile lui Victor Teleucă** (2012), **Mihai Cimpoi: de la mitopo(i)etică la critica ontologică** (2016), **Scriitori basarabeni** (2021), **Nicolae Dăbija în două oglinzi paralele**, 2022 (lucrare realizată în coautorat cu acad. Mihai Cimpoi în 2022, cei doi merituosi cărturari oferindu-ne, de ani buni un minunat exemplu de camaraderie literară menită a uni cele două maluri ale bătrânului și nevinovatului, dar atât de blestematului Prut, a

cărui apă încă mai constituie graniță între frați). La acestea se adaugă o substanțială prezență în paginile publicațiilor chișinăuene “Literatura și arta”, “Viața Basarabiei”, “Revista literară”, “Limba Română”.

Dar critica literară codreniană nu se limitează la Eminescu, domnia sa aplecându-se atent și obiectiv asupra scrierilor confrăților de condei congeneri și nu numai. Au nimerit, de-a lungul anilor, sub lupa sa critică, făcând obiectul unor analize pertinente, docte, aplicate, creațiile unor autori de seamă pentru literale românești, studii care, asemenea multora dintre cele dedicate lui Eminescu, înainte de a fi incluse în volume, au apărut în prestigioase publicații literare.

Redutabil eseist și teoretician literar, Theodor Codreanu ne introduce cu abilitate în curente literare moderne și postmoderne (a se vedea densa și documentată lucrare **Transmodernismul**, apărută la Editura “Junimea” în 2005), evocă (analizându-le scrierile) personalități de mare anvergură cultural-religioasă precum Melchisedec Ștefănescu, Elie Cristea (primul patriarh al BOR, sub numele de Miron Cristea), Dumitru Stăniloae, Theodor Damian și PS Ignatie, analizează *creștinismul eminescian* și realizează inedite paralele între istorie, filozofie și religie (v. vol. **Taborice**, Ed. Horeb, Huși, 2021), adună între copertele unei cărți pe cei mai valoroși condei de pe meleagurile județului natal (**Scriitori vasluieni**, 2019), pronunțându-se asupra creațiilor acestora, ne procură adânci satisfacții de ordin moral și intelectual introducându-ne în labirintul său numeric (v. cele patru volume de **Numere în labirint**, 2007-2014, scrieri care trădează atât vaste lecturi ale autorului, cât și abilitatea deosebită de a stabili asocieri de ordin filozofic, politic și moral dintre cele mai elevate).

Multe notații din jurnal iau forma unor reușite aforisme. Spicuim (subiectiv, desigur) câteva: “Ța-

lentul e statornic; geniu, ca și iubirea, te vizitează de câteva ori în viață. Sau niciodată”; “Când e lumină în creier, scrii și pe întuneric”; “Coșbuc e hiperbolic; Eminescu este el însuși hiperbola literaturii române”; “Artiștii sunt ocnașii spiritului”; “Averea înțeleptului nu poate fi distrusă de nicio calamitate”; “Răutatea le dă oamenilor iluzia puterii și a nemuririi”; “O carte bună nu are nevoie de nicio lansare”; “Adevărata vocație a criticului e să distingă geniu de vorbărie literară”; “Sadoveanu interbelic – un Eminescu trecut prin Creangă”; “Eminescu are calitatea geniilor de răscruce: cu fiecare lectură îi descoperi noi taine. Eminescu nu poate fi scriitorul unei singure lecturi”.

Alteori, îi citează pe alții, simplu ori continuând cu o reflecție proprie ce o completează pe cea selectată: “Numai nebunii și sfinții nu se contrazic” (Mircea Eliade), “Timpul este singura noastră avere, spune Seneca. Cine nu o descoperă n-o are”; “E absurd să citești Pope ca și cum ar fi Shelley – zice I. A. Richards”; “O remarcă a lui Cervantes din *La comedia entretenida* (*Comedia amuzantă*): «Cel ajuns în ceasul morții / numai adevăruri spune». De unde se vede că viața nu-i decât ascunderea adevărului.”

Tocmai lupta pentru descoperirea adevărului, pentru punerea lui în valoare în ceea ce-l privește pe Eminescu a constituit preocuparea de căpătâi a lui Theodor Codreanu, care a avut de înfruntat obstacole ce păreau la un moment dat insurmontabile, dar care au fost biruite în urma unor acerbbe și îndelungi bătălii cu cenzura anilor dinainte de 1989. Dovadă, mărturiile directe din **Numere în labirint** și cele indirecte din excelentul roman **Varvarienii**, scriere cu vădit caracter autobiografic. În cronică la ediția a doua a acestei minunate cărți (rev. “Feed Back”, nr. 11-12 / 2018), scriam, între altele: “După o lectură atentă, cu destule reveniri și sublinieri, putem afirma, fără teama de a greși, că în acest roman criticul Theodor Codreanu este serios concurat de romancierul cu același nume, care se dovedește a fi stăpân desăvârșit al artei scrisului [...] Romanul **Varvarienii** reușește performanța de a te ține prizonier zile și nopți la rând, în încercarea de a-i desluși tainele, de a-i pătrunde sensurile, de a-i atinge miezul artistic aureolat de acele valențe diamantine ale talentului unui adevărat prozator-filozof / filozof-prozator care este Theodor Codreanu, autorul acestei minunate cărți, cu o panoplie a domeniilor prin care este purtat cititorul extrem de bogată, extinsă de la filozofia antichității la super-tehnologia epocii moderne și de la arta Renașterii la teoria reîncarnării.”

Recunoașterea meritelor pentru contribuția eminescologului, criticului și istoricului literar, prozatorului, eseistului, publicistului Theodor Codreanu la îmbogățirea patrimoniului Literaturii Române este *pro meritis*. Am aminti măcar Premiul Național „Mihai Eminescu” și „Meritul Academic” al Academiei de Științe a Republicii Moldova (2015, 2017), înalt for științific al cărui Membru de onoare este din anul 2022.

S-ar putea încheia prezentul material cu o sumedenie de aprecieri făcute (iarăși *pro meritis*) de-a lungul anilor la adresa sarbătoritului, dar preferăm una singură ce aparține unui alt Teodor (Pracsiu), exigent critic din aceeași arie culturală (cea vasluiană), care în volumul **Delimitări critice** (Ed. Timpul, 2022), afirmă, între altele: “În peste cincizeci de ani de activitate literară, Theodor Codreanu n-a scris nicio carte facilă, frivolă, improvizată, încropită, cum se mai întâmplă în republica literelor. Toate construcțiile lui editoriale au o arhitectură riguroasă, un bogat aparat critic (în cazul criticii și istoriei literare), oferind o perspectivă modernă pluri- și transdisciplinară asupra obiectului de studiu.” Și câtă dreptate are!

Subscriem în totalitate și-i adresăm felicitările noastre sărbătoritului acum, la împlinirea a opt decenii de viață, cu sinceritate, apreciere și admirație, însoțite de un călduros “La mulți ani cu sănătate și împliniri nenumărate!” în compania celor dragi și, în primul rând, alături de îngerul păzitor familial, distinsa Doamnă Lina Codreanu, atinsă, de ani buni, și Domnia Sa, de virusul scrisului. Este, poate, dacă nu singurul, cel puțin unul dintre virușii de care merită să se contamineze toți cei care simt că au ceva de spus și o pot spune, literar, pentru contemporani și pentru urmași. Acad. Theodor Codreanu a avut, are și va avea, cu siguranță, încă multe de spus și de aceea îi așteptăm cu firească nerăbdare și cu vădit interes noile apariții editoriale.

Ioan ADAM

Întoarcerea lui Ion Pillat

Două volume de poezie^{*)} recent apărute vor marca neîndoielnic destinul postum al lui Ion Pillat. Se credea că după monumentală serie de *Opere* publicată de Cornelia Pillat la editura Eminescu între anii 1983–1998, în care primele trei volume erau rezervate poetului, nu mai era loc de surprize.

Totul părea clasificat, ordonat, sistematizat din perspectiva unui demers etans și exhaustiv. Poetul însuși, mare iubitor de rigoare și claritate, lăsase un plan de editare definitiv în detaliu, planul fusese respectat cu scrupulozitate, dar duhul lui vagant, refractar la constrângeri, fie ele și autoimpuse, da semne de răzvrătire. Cine îl (re)citea atent putea distinge în chihlimbarul estet zbaterea ființei mirabile ce voia să iasă la lumină, împinsă de cauzalități mai mult sau mai puțin misterioase. Să fie o întâmplare că Ion Pillat își încheia trecerea prin lume cu *Menire*, un poem testamentar și polemic cu imaginea pe care el însuși o acreditase: „Au spus că-i rece și n-au bănuț / Ce patimă îi clocotea în vine, / Au spus că nu-i adânc și n-au simțit / Genunile ce dorm sub limpezime”?

Cu Ion Pillat, și nu numai cu el, se pune o problemă generală a scriitorului român. Corpusul literaturii noastre are încă pete albe și frontiere indecise. Prezumtivul nostru întreg nu este întreg. De integrala operelor unui autor, de o bibliografie analitică consacrată acestuia nu se vorbește decât de puțină vreme. Iar de lucrat efectiv pentru materializarea acestui obiectiv, avem dovezi și mai puține. Caragiale visa încă din 1908 la o ediție de *Opere complete* și a avut parte de ea peste o sută de ani. Miracolul s-a întâmplat abia după ce a existat *Bibliografia I. L. Caragiale în periodice*, un instrument de lucru în două volume elaborat de cercetători meticuloși ca Mioara Apolzan, Marin Bucur, Georgeta Ene, Dorina Grăsoiu, Rodica Florea, Stancu Ilin și Dan C. Mihăilescu. *Rara avis...*

De ce sunt atât de rare astfel de lucrări? Răspunsul vine repede. Elita criticii preferă eselul, detestă demersul informativ, cercetarea aplicată și minuțioasă. Un cercetător dedicat toată viața acestei munci istovitoare și fără glorie imediată, Gabriela Omăt, lăsa câteva rânduri testamentare a căror valabilitate e mai presus de orice îndoială: „Revin cu insistență la ideea necesarei priorități a aportului informativ față de obiceiul speculației narcisice a eselui, care se prelungește hazardat într-un timp când arhivele explodează, memoriile ies de sub pecetea tainei, tabuurile cenzurii, cele mai multe, s-au năruit”.

E ceea ce a făcut discret, eficient, cu stil, Carmen Brăgaru, în două elegante volume publicate la editura Spandugino: *Ion Pillat, Primele versuri. Poezii inedite și variante timpurii (1905–1912)* și *Familia din vers*. Autoarea lor nu e un novice în materie. A debutat în anul 2000 cu studiul *Dinu Pillat, un destin împlinit*, de fapt teza sa de doctorat, apoi a extins raza cercetării de la fiu spre tată în *Ion Pillat–european în țara sa, român în Europa* (2014). Erudită fără ostentație, Carmen Brăgaru e adepta discursului critic metodic, progresiv, refuzat speculației hazardate. Și totuși, întâmplarea, arhitectul neobosit al vieții tuturor, inclusiv a istoricilor literari, a intervenit spectaculos în existența sa. „Din pură întâmplare”, susține ea în *Pillat înainte de Pillat*, prefața volumului *Ion Pillat, Primele versuri*, a fost descoperit în primăvara anului 2021 un manuscris pus la vânzare de un anticariat de artă din București. Manuscrisul conținea versuri de Ion Pillat, o treime din ele fiind inedite. Norocul căutătorului de aur liric? Eu cred că întotdeauna întâmplarea ascunde o cauzalitate mai adâncă. Găsește numai cel ce caută! Vergiliu spunea în *Eneida* că norocul îi ajută pe cei îndrăzneți. Iată că îi ajută și pe cei perseverenți! Carmen Brăgaru trăiește de zeci de ani în universul operei lui Ion Pillat, cunoaște în detaliu istoria familiei Pillat. Ca orice istoric și critic literar care se respectă,

știe că profesia presupune continue căutări, fler detectivistic, capacitatea de a stabili conexiuni între domenii aparent autonome, chiar autarhice. Și chiar asta face în substanțialul studiu pe care-l menționam mai înainte! Sunt în el investigații grafologice și genealogice, incursiuni cu substrat istoric privind o categorie socială cândva privilegiată, apoi minimalizată și condamnată în bloc, povești de dragoste cu final nefericit, confluente literare între grupări în principiu antagonice, schițe cronologice ce surprind, ca în tabelul lui Mendeleev, dinamica dimineții poetului; pe scurt, cititorului i se oferă o narațiune critică à tiroirs, cu episoade imbricate cu umorul subtil și ironia fină rezervată lucrurilor care au fost și nu vor mai fi...

Notez câteva dintre ele, exprimându-mi regretul de a nu le putea trece în revistă pe toate. Filolog versat, Carmen Brăgaru respectă imperativele meseriei: restituie în *integrum* textul, stabilește și corectează lecțiuni, coroborează versiuni, inventariază variante și le dispune cronologic, depistează influențe, amendează sau confirmă verdicte critice anterioare. Ce rezultă la finalul acestei „îndelungi și mi-găloase cercetări”, cum o califică autoarea însăși? Cele 90 de poezii, edite și inedite, incluse în ediția de azi, pun capăt unei vechi dispute. Sub „tencuiala străină” simbolistă (și cumva împotriva ei) e de aflat tot poetul spațiului natal celebrat în *Pe Argeș în sus*. Avea dreptate Tudor Vianu, înțelegem bine azi, când nega „surpările de teren” și reliefa „firul unei continuități”, dar se înșela Dumitru Micu văzând în el „un autor aproape fără biografie”, un „artificios”, tentat să scrie „piese arheologic-exotice”.

„Clasicul” Pillat din anii maturității coboară firesc din „eclecticul” Pillat al vârstei dintâi. Grijiu cu patrimoniul său liric, Ion Pillat și-a antologat, sistematizat, propria poezie, fără a uita vreodată „mieii primi”. Aproape jumătate din poemele timpurii sunt stampe *di maniera* legate de orizontul originar. E modalitatea lui de a opri timpul, de „a-l încremeni acolo unde se află”, ca să folosească termenii lui Jean Burgos din *Pentru o poetică a imaginarului*. În *Caietul Floricai Rosetti*, piesa de căpătâi a actualei ediții restitutive, vagantul spre „alte orizonturi” (Brussa, Medina, Fuji Yama, Turkestan) cedează pasul drumetului ce urcă alene „poteca-n deal” la vie, surprinde coșbucian baciul ce „zice din caval”, aude cum „zbârâie cobza” și „glasuri de fete, în chiot” care „coboară la crama din vale”, se pierde eminescian prin „codrii arâmii”. Toate aceste stampe policrome sunt *întoarceri*, pașii dintâi din aventura memoriei pe care o va trăi până la sfârșitul vieții.

Tânărului Pillat îi place eufonia (cred că-și citea cu voce tare versurile și le cerca sonoritatea), asta se vede și, mai ales, se aude și la lectura stanțelor de început. Un peisaj autumnal e pictat sonor din aliteratii: „Lin frunzele cad,/ Plâng apele-n vad,/ Lung buciul toamnei în noapte răsună” (*Toamnă*). Susurul consoanelor lichide răzbate într-un *Cântec eminescian*, până azi inedit: „Luna și cu stelele,/ Plaiul și vâlcelele,/ Codrul și cu frunzele,/ Brazil și izvoarele”, dar și într-o altă poemă de astă dată în decor oriental: „Auzit-am numai glasul/ Râsul, plânsul îmbinându-l...” [*În orașul sfânt, la Brussa*].

Când scria aceste versuri tânărul Pillat trăia

o iubire, nefericită, pentru Florica Rosetti – ea e muza care-i consemnează poemele și suspinele în caietul amintit mai înainte! – dar nenorocul în dragoste nu-l zguduie, nu-l duce „pe culmile disperării”, ci pe calea melancoliei horatiene devenite filozofie existențială. Leacul, de timpuriu găsit, e întoarcerea *acasă*, mai degrabă la Florica, unde-l cheamă familia, decât la Miorcani. E un muntean iubitor de statornicie, cu sentimentul timpului „mineralizat în amintire” în care „nu-i astăzi și nu-i ieri”, ci o eternitate, fie ea și de o clipă.

Remarcam mai devreme incursiunile cu substrat istoric pe care le operează Carmen Brăgaru în densul studiu introductiv al cărții. Epoca de formație a tânărului Ion Pillat coincide cu o schimbare de gust sesizabilă la nivelul întregii societăți, protipendada fiind un revelator. Notațiile și dedicațiile din caietul Floricai Rosetti, corespondența poetului cu muza lui, din păcate indiferentă, căci era îndrăgostită de cineva mai sus pus, amintirile amicilor și amicele, inteligent puse în pagină de Carmen Brăgaru, ne arată ce se citea în stratul de sus, ce alegea ramura tânără a aristocrației. Trecuse de mult gustul pentru „românul poporan”, boierimea gentry pierduse lustrul oriental, iar descendenții ei erau sensibili la autori în vogă la Paris ca Jammes, D’Annunzio, ba chiar la „decadenți” ca Barbey d’Aureville. Cu un amendament: junii din „lumea bună” erau *europeni* și *naționalişti* concomitent, aveau ceea ce Constantin Noica va numi „sentimentul românesc al ființei”, iar în epocă i se zicea „duhul național”. Examenul ineditelor din caietul Floricai Rosetti arată că debutantul Ion Pillat împăca liric fără dificultate cele două tendințe, cum a făcut-o și omul. În toamna lui 1909 a părăsit studiile pariziene pentru un stagiul militar de un an la Regimentul 2 Artilerie de Câmp, prin care trecuseră cândva Brătienii, iar în vara lui 1913 a participat, ca sublocotenent, la campania din Bulgaria. În efectivul trupelor trimise peste Dunăre de Titu Maiorescu figura și un maior rezervist bătrâior, avea aproape 49 de ani, care între 4 martie 1909 și 28 decembrie 1910 fusese prim-ministrul României – Ion I. C. Brătianu, zis *Ionel*. Familia mică își recunoștea apartenența la familia cea mare...

*

Falsa legendă a poetului „aproape fără biografie” e infirmată de *Familia din vers*, antologie de Monica Pillat și Carmen Brăgaru, apărută (în condiții grafice excepționale) tot la editura Spandugino. Ion Pillat avea un acut sentiment al continuității generațiilor. În 28 martie 1911, când se pregătea să împlinească 20 de ani, scria aceste versuri premonitorii: „Urmăm cărarea noastră în liniștea mai mare.../ Acei ce ne lăsară doar dorul lor în piept./ Mai mor a doua oară cu noi în înserare / Sau ne măresc trecutul cu ochiul înțelept?” Răspunsul l-a oferit tot el, marcând poetic istoria unei familii de elită în două „antologii personalizate” pentru cei doi copii ai săi, Pia și Dinu, reunite într-o singură

carte cu valoare testamentară. Nimeni nu putea face mai bine această operație delicată decât Monica Pillat, nepoata poetului, și Carmen Brăgaru, care lucrează de mulți ani la un celebru Institut, unde se păstrează, în bună parte, biblioteca familiei, achiziționată de G. Călinescu de la rafinatul și nefericitul Dinu Pillat. Acum, când comemorăm în 17 aprilie 80 de ani de când Ion Pillat a plecat Dincolo, urmat peste trei decenii de soția, fiul și fratele său, constatăm adevărul spuselor poetului: „Ca timpul și ca moartea e mai tare/ Doar versul”.

^{*)} Ion Pillat, *Primele versuri. Poezii inedite și variante timpurii (1905–1912)*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, variante și schiță cronologică de Carmen Brăgaru. Editura Spandugino, București, 2024; Ion Pillat, *Familia din vers*. Antologie de Monica Pillat și Carmen Brăgaru. Editura Spandugino, București, 2025.

Lucian SCURTU

„Poezia aici pe Pământ nu-și cere veșnicia”

Volumul de versuri al Codruței Vancea, „Paravane de liniște”, Editura Limes, 2024, orientează cititorul spre felul în care autoarea își percepe și asumă liniștea „infernă”, survolându-i și arhitecturându-i habitatul, limita, forța, compoziția, fațetele interioare ori exterioare ale unei dispoziții pe care mai mult o dorim, decât o trăim, poeta sperând și ea să audă *cum se izbesc de geamuri razele de lună*.

Pe coperta patru, editorul Mircea Petean conturează comprehensiv și empatic universul poetic al autoarei orădene, constituit din poeme care „se rostuesc din imagini rupte din cotidian sau create de o fantezie bună conducătoare de energie vitală, căci, în ciuda oboselii, a grijilor și dezamăgirilor de tot felul, hotărârea de a continua un traseu existențial și artistic, pe care te-ai angajat nu fără entuziasm, și pe care ți l-ai asumat în deplină cunoștință de cauză, pare neclintit”.

Lumii agitate, logoreice, asurzitoare, haotice chiar, Codruța Vancea îi opune, prin intermediul versurilor, una a liniștii și armoniei, în condițiile în care scriptorul nu poate medita, contempla, visa, scrie decât într-o tăcere desăvârșită, consubstanțială stării de revelație și inspirație. Poeta dorește să știe, sau poate chiar știe, faptul că vacarmul obosește, socializarea corupe, dialogul deranjează, și atunci refugiu confesiv în liniștea din jur, mai cu seamă în cea interioară, devine oaza viziunilor și evaziunilor concretizate în versuri prin poemele scrise, deși pentru a deruta cititorul afirmă undeva, „întunericul molfăie de indignare/ îi sfidăm liniștea profundă și neagră”. Tocmai aceste tăceri unice în felul ei, care îi irigă arealul ontologic, autoarea îi impune „paravanele” și obstacolele sale imaginare, prilej în a-și sonda și radiografia diaristică intimitatea personală, pe backgroundul unor „evenimente cotidiene” (cum reiterează titlul unui poem), care nu sunt puține și merită a fi desfoliate, interpretate și derulate pe frecvențele unui cotidian neieșit din comun, dar cu vădit potențial constatativ: drumul, într-un taxi, de la gară spre domiciliu, conexiunea empatică dintre o pasăre și copacul în care își are sălașul, gesticulația unei femei pe ringul de dans, impresiile provocate de dinamica ruralității dintr-un sat oarecare, ipostazierea într-o cursantă la o lecție de traducere ș.a.m.d.

Iată tot atâtea dovezi ale faptului că autoarea nu eludează realitatea, îi este sursă epifanică mai degrabă, care, stilizată și cosmetizată, pivotează visul și reveria spre zonele unui trăirism aureolat de evenimential, constatări, întâmplări ce i-au amprentat existența reală sau imaginară: „în gară/ un tren trece cu/ chipuri și mâini fluturând/ doi tineri îndrăgostiți îmi iau bagajele/ îi știu de mult/ de când inima lor/ era una singură/ în parcul cu magnolii/ mare cât două inimi de om/ pe banca din spatele unui taxi/ mă îndepărt de ei/ sărutul lor e intens/ din filmul mut/ studenți ai unui timp trecut [...] rămân în fața casei/ eu și sufletul meu rotund/ observ tot mai mult/ neschimbatul mă bătrân/ îmi taie respirația.” (*Spre casă*). Poeta e o romantică întârziată, mai bine zis o neoromantică, speță tot mai rară a zilelor noastre, poziționată în arealul delicat al fragilității umane, deopotrivă observatoare

a faunei umane, a lucrurilor din preajmă cărora le trasează responsabil tipologia, nuanțele, trăsăturile, caracterele, când mai descriptiv și explicativ (uneori în exces și în defavoarea poemului), când în flash-uri a căror temporalitate ocazională denotă clipa cea repede ce i s-a dat, dar care la fel de repede i s-a și luat. Și aceasta pentru că scriptorul scrie ceea ce vede și vede ceea ce scrie într-un iureș când mai năvalnic, când mai reținut, cenzurată mereu de stările ființiale de moment, pe fundalul unui microunivers dezvăluit în liniște, cu liniște, prin liniște și mai cu seamă pentru liniște.

Melancoliile, anamnezele și rătăcirile controlate sunt ingredientele care o desprind adesea din stufărișul ingratei realități, transformându-l în spațiul unui hinterland personal, unul relativ ambiguu privitorului din afară, dar permeabil lectorului atent dispus a-i decipta configurația și a-i cotroba miezul ideatic, poemele fiind oglinda care reflectă fidel ceea ce autoarea dorește să dezvăluie, să sugereze sau e dispusă să ascundă.

Cât suntem de vulnerabili în fața destinu-

lui ne reamintește în poemul cu ușoare adieri amare și vădite inflexiuni thanatice, „Murim prea repede”, un reproș adus divinității de o faună umană contrastantă, captivă reclusiunii asumate, anesteziată în fața turpitudinilor umorale ale unei mundanități pe cât de reziduale, pe atât de ignorante: „suntem/ vulnerabili planetei/ fără protecție în dreptul inimii/ cărturari sau nătăfletei/ flegmatici și apatici/ trăim în cochilii/ nemângâiați/ anesteziați/ pe afară/ viața”.

Există și fragmente biografice, relativ păcloase, țesute amăgitor printre faldurile gestuale și mesajele imagistice ale actantului mărturisitor, sublimite suficient de aluziv încât să evedențieze melancoliile, fervorile, dezamăgirile unui spirit introvertit, elegiac, predispus observației vizavi de ceea ce încântă, farmecă sau uimește.

Un adevărat encomiast, ca jubilație terapeutică a sufletului, este adus poeziei panoramate contrastant între bornele acceptării ca ataraxic benefic, dar și refuzată/marginalizată de o societate tehnologizată agresiv, informatizată în exces, poeta recunoscându-i vulnerabilitatea dar, concomitent, acceptându-i perenitatea iconică, deoarece, spune ea hortativ-sentențios, „Vrem doar să trăim veșnic”. Desigur, prin intermediul poeziei și numai a poeziei: „Noi, cei care nu înțelegem că poezia este cel mai frumos dar/ pentru suflet./ O vedem tragică, autoironică, o operație pe cord deschis,/ o intervenție agresivă într-o disperare de a fi văzută./ auzită./ Alteori o vedem neproductivă, inutilă./ A naibii de inadecvată într-o societate digitalizată./ Ea nu zice nimic, nici măcar nu pare să sufere./ Uneori mă tem să nu plece de tot dintre noi, să renunțe./ să își lase umbrele și aripile pe o plajă de nisip/ și să se înece în mare. [...] Poezia aici pe Pământ nu-și cere veșnicia./ Ea se așază ușor pe sufletele noastre atunci când ele/ sângerează./ Stă acolo o vreme ca un pansament absorbant./ Sufletul se vindecă, iar noi nu mărturisim nimic nimănui/ despre taina prin care ea ne-a onorat./ Vrem doar să trăim veșnic”.

O temă importantă o constituie iubirea, Codruța fiind mereu îndrăgostită (nu degeaba recunoaște undeva, „Ard ca un jar”), prin invocarea constantă a unui „el” hieratic, misterios, dar suficient de prezent pentru a o răvăși și bulversa emoțional, sentimental sau scriptural. Este concretizată acea „ars amandi” pătimașă, uneori dezlănțuită, făcând din persoana adorată un decent cult erotizat, nefortând intimismul translat până la concupiscentă sau senzualități cu pigmentări vulgare, de aceea și declarațiile de dragoste sunt sincere, directe, lipsite de arăbescuri retorice futele ori broderii metaforice inutile, punctate de fervori și fioruri adolescente: „te iubesc așa cum ești/ în miezul zilei/ și în taina nopții”, „Mi-a fost dor de tine/ Așa cum îi este dor soarelui de câmpiile verzi”, „Copleșită de mirosul pielii tale în care mi-am înfipt/ unghiile frumos colorate”, „Te beau într-o cupă de argint ca pe o băutură ușor/ acidulată”, „Ploaia curge peste noi și ochii tăi se coboară ușor/ pe sânii mei”.

La sfârșitul lecturii constatăm că „paravanele de liniște” ale Codruței Vancea sunt mai degrabă obstacole ale neliniștii și ale frământărilor, acolo unde candoearea și fascinația interferează cu îngândurarea, zbuciumul și exultanța, într-un aliaj ficțional conturat, uneori, excesiv de explicit, de descriptiv, ceea ce diminuează tensiunea vizionară și intensitatea emoțională. La fel, imersiunile mai îndrăznețe în tenebrele abisale ale propriului eu ar fi legitimat șansa diversificării și obiectivării zăcămintelor imaginar-afective depozitate tănuț și soporific în adâncurile nebuloase ale scriptorului mărturisitor.

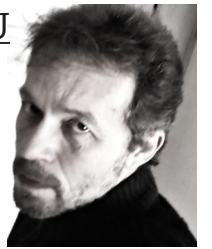
Paradoxal, în această carte, doar liniștea, poziționată într-un paravan care se opune intemperii existențiale, sociale, sentimentale, este aceea care „vorbește” (amintind oarecum de liniștea asurzitoare a Magdalenei Ghica) într-un idiom acceptat și (re)cunoscut doar de cei suavi, sensibili și delicți, deoarece, cum se definește autoarea într-un poem: „Sunt inofensivă precum o lebedă/ Am cele mai frumoase aripi frânte”.

Aripile frânte sugerând și simbolizând ADN-ul generic al oricărui poet care se respectă.

Suburbii subterane

Dan Bogdan HANU

Post(st)ări

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* Poezie americană și cîini indigeni. Pe scurt, mai departe de dincolo... Variațiune la un poem de Sandburg. Cei cărora le vorbeam și îmi vorbeau despre cîini se îndepărtează, acum le vorbesc doar cîinilor. Iar în privirile lor află totul. Răspunsurile întrebărilor la care nu m-am gândit, întrebări la răspunsuri pe care nu le pot da. (decembrie 2021)

* Memoria solară. Străfulgerind, din cînd în cînd, printre valurile unui timp al destructurărilor, penetrîndu-i consistența de plasmă sulfurică... (decembrie 2021)

* Cîinii pe care i-am pierdut sînt insule unde eu trăiesc mai departe, insule desprinse de acest continent cu un singur anotimp, timpul vieții. Cel mai rece anotimp, de aceea atît de puțini locuiesc aici. Nu există o altă hartă a acestui continent, în afara memoriei, singurul mod de a-mi supraviețui. Uneori, atît se distinge, cum acest continent e străbătut de o stradă, e de-ajuns o singură stradă – cu neputință de știut de unde pleacă și încotro se îndreaptă! – iar prezența mea e cînd un cartier din care lumina sleită, lumina în cele mai nefericite dintre zilele sale, face ceva asemănător unui pergament unde, pe însemnate porțiuni, scrisul e șters, cînd un parc din apropiere, întotdeauna cu deschidere spre fațada lipsită de ferestre a unei clădiri vechi, austere, ca un ordin de concentrare, luminată puternic dinspre partea de jos, estompîndu-se pe măsură ce ridici privirea. Adesea cîinii se adună în jurul ei, abandonați cu totul așteptării fără noimă, iar umbrele lor înaintază pe perete, ca niște limburi prelungite într-o mare verticală. Deși deloc încordați, precum cîinii de pază, ochii lor sînt ațintiți undeva dincolo de ziduri, ca și cum ele nu ar fi acolo, spre un punct unde le este cu neputință să ajungă. Acolo mă află eu, singur, amintindu-mi de ei.

P.S. Aceasta este o ficțiune autopoietică și ar fi cîștigat nemăsurat, dacă ar fi fost însoțită de o imagine. Acea imagine se află însă într-un vis recent, unde apare o realitate veche. Eu am prea puțin timp pentru a deveni pictorul propriilor vise, iar ele, deși sînt și ele un fel de muzee, nu au program de vizitare. (decembrie 2021)

* Reconfigurări urbane/ fundamente disparente. Dacă tot nu mai sînt ulițe și copiii digitalizează pînă se-nșerează (iar apoi reciclează!), la ce bun iarna? (decembrie 2021)

SCURTĂTURI (decembrie 2021)

* În locurile unde au murit lei, nu se mai întoarce nimeni.

* Avînd în vedere ridicarea (la slavă) a prețului gigacaloriei, vom ajunge oare într-atît de perversi încît să ne dorim încălzirea globală în formă continuată?!

* Aproapele, vecinul, ar trebui să fie vaccinul...împotriva singurătății. Dar, de cele mai multe ori, e fereastra prin care ea se deslușește mai clar.

* Am hrănit, am privit și am mîngîiat sute de cîini. Acum, ei hrănesc o singură memorie, nevăzută, nemîngîiată.

* Tot ce am așteptat de la intelectualii (zeci de ani, o viață de cîine!), mi-au oferit cîinii (în cițiva ani, o viață de om!).

* Să hrănești cîini, într-o tăcere știrbită doar de fișitul ninsorii, în pustietăți urbane, pe fundal alb. Dialectica albului, o problemă senzorială, de cromatică osmotică. Albul interior trece în cel de afară, albul de afară se întoarce în cel dinăuntru. Portaluri, deschideri în alb, deschideri de alb către alb, invazii de alb în alb. În a doua zi de Crăciun, mi-am împodobit sfîrșitul de an. Am găsit o breșă nesperată spre puritatea (m)organică, spre un timp care nu mai există, pentru că nu interesează, nu mai preocupă pe nimeni. (decembrie 2021)

* Atît timp cît ideologia va subîntinde orice înfățișare și relele mistificării vor fi osatura epistemelor, ne vom îndepărta de Dumnezeu. Fragmentarismul este înfățișarea textuală a lehamitei. Zero de după unu dă seama de neantul fiecărei zile. VS.

Dacă această pandemie-i lăsată să fie lentila prin care fiecare să capete acel spor al vederii de sine, atunci...primă! (decembrie 2021)

PETICE META (ȘI NU DOAR) POETICE (ianuarie 2022)

Felul acesta de a fi mereu, pînă peste cap, dincolo de ce vezi (atenție: ce vezi nu e egal cu ce este la vedere, cu atît mai mult, cu ce se lasă văzut din ceea ce e la vedere!). Nu știu dacă așa ceva ar putea fi luat drept una dintre definițiile poeziei, cu siguranță însă, este o definiție ascunsă a oboselii. Doar dacă, de la un anume (neștiut) prag mai departe, oboseala nu va fi fiind totuna cu poezia. Ar fi o poezie scutită de tentația (și implicit arcanele) disimulării. Cazul Bacovia...

* Tot mai rar de găsit acel balans/ dozaj al stărilor de lucruri care face textul să respire credibil – indiferent dacă el curge sau este rezultatul unei asamblări – , fără a fi nevoie să împrăști singe pe pereți sau să slalomezi în stil montagne russe, colecționînd goluri de aer, ca și cum sevrăul pîndește după un anume colț. Care se poate sau nu confunda cu linia de sosire.

* Aici și acum li se văd, în deplina și grotesca lor goliciune, zonele de compromis, alianțele contra naturii, care nu vor ajunge nicicînd aliaje durabile. Mă gîndeam la spiritele curriculum-vitaliste sau curriculum-viteziste, îmi scapă, am lacune taxonomice. Oricum, entităților progreziste....sau, mai neaoș, speciilor de colocatari cocalari.

Nicolae BALTĂ

„Cine se îndrăgostește de o stafie face dragoste cu mormântul”

Adormise în minte cu un vers dintr-o poezie despre „războiul uitat” din Coreea: „Însă în noaptea în care am murit/mi s-a părut în vis că sunt chiar mort.”

Simți o prezență în apropierea lui și o recunosc pe Adela: era la fel de frumoasă ca atunci când o cunoscuse în tinerețe, la acea petrecere la care o adusesse sora ei. Se simți cuprins de fericire. „Tu ești ? Ce bine că ești tu ! Mi-e îngrozitor de frică...” gândi el. „Nu te tem. Nu ai de ce. Sunt lângă tine”, îi auzi el glasul. „Nu pleca, te rog ! O să stai cu mine ?” „Da. Cel puțin o vreme, la început.” „Ce frumoasă ești !”, gândi el, și simți un val de tandrețe venind dinspre ea. Ești ca atunci când te-am cunoscut la petrecerea aceea, unde te adusesse Daniela. Tandrețea continua să îl învâluie ca un val cald venind dinspre ea, alinându-i toată frica. „Tu ai fost atunci, în parc, cu leagănul ?” „Bineînțeles că eu; ce credeai ? Știi că ești Toma”, glumi ea. „Și cu mine, și cu Daniela ?” „Sigur că eu. Știam că mă iubiți amândoi și am vrut să vă dau un semn că știu.” „Știi ce am scris ?” „Sigur că da. Știu că mi-ai citit jurnalul și că ai început să mă iubești, și de asta ai scris și povestea aceea dintre noi. M-ai emoționat cum nu-ți închipui.”

Așadar, era adevărat ! Ce crezuse și ce simțise despre ea... nu fusese năluca lui. Daniela și Mara avuseseră dreptate. „Deci știi totul...” „Nu chiar, dar pe-aproape.” Percepu din nou umorul în gândurile ei. „Îmi pare așa de rău de tot ce ți s-a întâmplat...” „Ești un om tare bun.” „Asta te-am pus eu să spui în ce am scris, răsese el. Tu ai făcut-o ?” „Dar cine altcineva ?” „Și tu mi-ai transmis gesturile acelea, de-a sta în fotoliu cu o carte în poală, pe care o pui deoparte când intră cineva, și cuvintele tale, să am grijă de sora ta ?” „Daniela a fost stupefiată, răsese Adela. Deși ar fi trebuit să mă cunoască drept vrăjitoare.” „Și-a manifestat foarte moderat surprinderea.” „Nu ți-ai dat seama că era foarte reținută cu tine, în general ?” „Dar de ce ?!” Adela nu răspunse, lăsându-l să ghicească singur.

În momentul acela fu cuprins din nou de o spaimă pustiitoare. Unde era, și ce avea să fie de-acum înainte ? „Nu-ți fie teamă, spuse din nou Adela. Așa pătim toți la început. Sunt lângă tine”, repetă ea. „E... definitiv ?” rosti el, formulând cu greu gândul. „Da. Dar o să vezi că nu ai de ce să regreti. Ai încredere în mine.”

O vreme rămase tăcută. „Tandrețea ta *is so rare and touching*”, rosti apoi pe neașteptate. I se păruse, sau deslușise un accent malițios ? „Da, știu, răsese Adela, psihanalista ta a spus-o. Mihaela. Ține mult la tine. Relația voastră a fost dintre cele mai deosebite.” „Deci și pe asta o știi... Și ziceai că nu le știi pe toate.” „Știu tot ce se poate despre cei care mă interesează.” „Deci eu te interesez...” „Am simțit, *de aici*, cât de rău îți părea de mine și cât ai fi vrut să mă ajuti... atunci când s-ar mai fi putut. Te dureau sufletul pentru mine. Ți-ai pus fundal de ecran poza aceea a mea în care arăt cel mai bine.” „Ești superbă.”

În somn, lacrimile îi curgeau, fără să le poată opri. „Mi-e așa dor de tine, uneori... Deși nu te-am cunoscut niciodată cu adevărat.” „Mă cunoști mai bine decât oricine. Cât am trăit, n-am lăsat aproape pe nimeni să mă cunoască.” „Mă tem că m-am îndrăgostit de tine”, mărturisii el. „De ce te temi ?” „Fiindcă n-am mai putea fi niciodată împreună.” „Dar suntem, totuși...” „Aș fi vrut să te pot ține în brațe...” „Dragul meu...” *

„...fără iubire te-ai rătăci în viață, nu poți trăi”. Cuvintele îi apăruseră pe neașteptate în minte. Erau ale Adelei, din jurnal, iar el le luase ca atare și le folosisese ca titlu la un fragment dintr-o poveste plasmuită și pe care îl publicase în revista în care își publica proza. În povestea respectivă derapase complet, după cum se exprimase chiar el: împins de acel dor morbid, născocise o poveste de dragoste pe care o caracterizase singur drept aberantă, și care nu era decât efectul singurătății și al disperării care îl măcina de atâta vreme.

„Dar le-a impresionat pe toate prietenele ei și pe fiica ei, ceea ce m-a lăsat cu gura căscată. Nu am înțeles niciodată până la capăt de ce. Nu mi-a venit să cred când am primit mesajul Marei pe Whats App. Îi trimisese fragmentul apărut în revistă și eram în gară când m-am pomenit cu răspunsul ei. Spunea că a regăsit-o pe mama ei... Da, dar povestea aceea extravagantă de amor ?! Eram deja atât de stânjenit și aproape regretam că am publicat-o... Dar se pare că nu a deranjat-o.”

Dus pe gânduri, zâmbea absent, revăzând momentele acelea. „Daniela m-a uluit spunând că «le-a excitat pe prietenele ei»”. Apoi însă, când am întrebat-o ce a vrut să spună, s-a eschivat spunând că uitase. Probabil că era fâsticită de ceea ce îi ieșise pe gură. Nu era prima dată când a făcut asta.”

În clipa aceea telefonul sună. Stătea pe canapea, ca de obicei și îl luă de unde îl lăsase, pe brațul ei. „Da ?”

Dar la capătul celălalt era tăcere. Apoi auzi niște sunete neclare, înăbușite, de parcă cineva încerca să vorbească, iar legătura era proastă. Se încruntă. „Da ? Cine e ? Nu vă aud.”

Dar zgomotul acela de fond continua, neschimbat. Era ca un foșnet presărat de sunete înfundate. „Parcă ar vorbi de sub apă”, își aminti el dintr-un film. Apoi îl lovi amintirea unui vis avut demult, în care încerca să vorbească cu Teodor și cu soția lui, la mulți ani după moartea lor, dar nu reușea să înțeleagă nimic din ce spuneau. Mâna îi înțepeni pe telefonul celular. „Adela ?!”

Legătura se întrerupse. De ce spusese asta ? Gândurile i se opriră în loc. Lumina lustrei din plafon

păru să scadă brusc și camera se umplu de umbre furișate prin colțuri. Privi în jur, încordat, de parcă s-ar fi așteptat la ceva.

Dar, ciudat, nu îi era frică; dimpotrivă, parcă își dorea să se întâmple ce avea să urmeze, deși nu ar fi putut spune ce. Însă ceva nedefinit, ca o intuiție, îl ținea într-o așteptare febrilă.

Lângă el, pe canapea, în stânga lui stătea o femeie. O privi nemișcat. În primele clipe nu realiză cine era; îl frapă doar chipul expresiv, de o frumusețe senzuală. Avea părul și ochii negri și îl privea cu un zâmbet care îi tăie respirația. Simți atunci că parcă s-ar fi cunoscut dintotdeauna.

Chipul îi iradia de o stranie lumină interioară: era chipul unei femei îndrăgostite. Nu îl mai părăsea din priviri și ochii exercitau un efect hipnotic, care îl amețea. Oricum fața ei, în care fiecare trăsătură părea să aibă o viață proprie, era atât de fascinantă, încât nu și-ar mai fi putut lua ochii de la ea.

Dar o urmă de luciditate îl făcu să își dea seama, prin vraja care îl copleșise, cine era. „Tu ești ?” reuși el să șoptească cu buzele uscate. Nu știa de ce întrebase; doar o recunoscuse, din fotografiile pe care i le arătase Daniela și din amintirea despre acea seară când o cunoscuse, când erau amândoi foarte tineri. Trăsăturile îi erau bine conturate și chipul la fel de expresiv ca atunci. Iar ochii... Nu uitase niciodată cât îl impresionaseră și continuaseră să îl fascineze, nesterse în memorie de patruzeci de ani. „Ai dansat cu băiatul acela orb, la nunta surorii tale...” rosti el dezlănat. Oare de ce își amintise tocmai asta ? Dar imaginile aflui au acum, nestăvilite: Adela pe un ponton, veghindu-și sora care, cu brațele întinse în lături, se prefăcea că e pescăruș, Adela vorbind-i copacului din curtea școlii, care o asculta când ceilalți refuzau să o facă, Adela sprijinindu-și pe brate sora cu ochii închiși, imitând-o pe Pieta în jocul lor favorit... Apoi, o imagine, de data aceasta reală, de când o cunoscuse la petrecerea de demult, unde o adusesse Daniela, așezată, ca și el, cu picioarele încrucișate pe covor, în fața lui și îi băuse senină din cafea, apoi ghicindu-i, șăgalnică, în zațul de cafea și spunându-i că e o femeie care se gândește la el și care nu se va lăsa până nu pune mâna pe el. „Ei

bine, n-o să reușească”, spusese el prosteste, dar replica o amuzase.

Totul i se perindă prin fața ochilor într-o clipită, în timp ce nu și-i putea dezlipi de ai femeii, negri și adânci. Zâmbetul ei îl smulgea din realitate, estompând totul din jur. Nu mai vedea decât parcă printr-un vis camera, masa de lucru cu computerul cu ecranul luminat și fereastra prin care se zărea bezna presărată de luminile străzii și ale blocurilor învecinate. Era o vrajă, și era atât de plăcută, încât ar fi vrut să nu se mai desprindă niciodată.

„Strânge-mă în brațe, vorbi ea încet. Ți-ai dorit-o mereu. Acum poți s-o faci...”

Adela îl cuprinsese de gât, înfrângându-i orice rezistență care ar mai fi existat. O îmbrățișă la rândul lui și îi simți trupul ferm și cald lipindu-se de al lui. Ceva ca un clopot de alarmă, de la mare depărtare, îi spunea că așa ceva nu poate fi real, dar simultan își aminti de asemenea cazuri despre care citise, când o femeie se întrupase lângă cel iubit. „Corpul ei era cald și viu, în pat lângă mine...” „Dorința îl făcu să uite însă de orice temere și o strânse cu putere, îngropându-și fața în părul ei și sărutându-l. O auzi gemând și pierdu orice legătură cu realitatea.

Zăcea pe canapea, cu capul lăsat pe spătar și ochii închiși; o simțea încă în brațele lui și buzele îi păstrau încă gustul buzelor ei, care nu mai existaseră decât ele singure vreme de un răstimp nedefinit. Nu dăinuiau decât plăcerea și fericirea care îl prinseseră în stăpânirea lor și nu se mai lăsau alungate.

Își lăsă capul într-o parte. Lângă el nu era nimeni. Începu să facă din nou priză treptat cu realitatea și primele semne de teamă se furișau treptat în el.

Ce fusese asta ? Păruse atât de viu totul, atât de real, încât mai trăia și acum fiecare senzație. Se uită într-o parte, încercând să vadă dacă pe canapea rămăsese vreo adâncitură. Nu văzu niciuna. Luciditatea recâștiga treptat teren. Dar ce putea avea ea de-a face cu asemenea trăiri ?

Chiar se pot întoarce ? se întrebă el. Într-atât încât să se materializeze ?

Unde întâlnise ceva legat de asta ? „Dar ei se întorc; nu v-am spus că se întorc ?” Era un citat din sfântul Pavel ? Un motto la un film văzut pe vremuri ?

Se ridică anevoie și se așeză în fața computerului. Deschise fereastra Internetului și tastă cuvintele respective, adăugând „sfântul Pavel” și apăsa „Enter”. Parcurse rapid toate fisierele, fără să le găsească însă. Dar dădu peste altceva.

„Dar va zice cineva: Cum înviază morții ? Și cu ce trup au să vie ? Nebun ce ești ! Tu ce semeni nu dai viață, dacă nu va fi murit.” Era, într-adevăr, din autorul respectiv, dar nu corespondea cu ceea ce își amintise el; rulă toate textele de pe ecran fără să le găsească.

Poate că nici nu reținuse bine. Își zise că, oricum, nu avea nicio importanță. Cu ce l-ar fi ajutat afirmația cuiva devenit un stâlp al creștinismului și sanctificat ulterior ? Era doar acea nevoie infantilă de confirmare, oricât de vagă, a veridicității unui fenomen considerat îndeobște neverosimil.

Își lăsă capul în piept și rămase nemișcat, încercând să asimileze totul și să facă față haosului de sentimente. Fericirea inițială căpăta o coloratură tot mai înspăimântătoare. Îi fusese dor de multă vreme de Adela, dar acum era prea mult chiar și pentru el. „Să primești «semne» de la cineva de pe lumea celaltă e una, dar... Mă întreb ce ar spune Daniela dacă i-aș mărturisii ce am pățit. Convinșă cum e că viața continuă sub altă formă după moarte... sigur nu m-ar trimite să-mi fac injecțiile. Nu asta ar fi problema.”

Știa – își dăduse imediat seama – că ceea ce îl oprea era o stânjeneală stranie. De la o vreme, după ce citise jurnalul Adelei, începuse să aibă niște sentimente surprinzătoare pentru ea. Fusese o femeie foarte deosebită, din câte își putuse da seama, dar surpriza cea mare fusese să descopere că existau mari asemănări între ei, nu numai în felul de-a vedea lumea, ci și în privința capacităților paranormale: nu se mirase prea mult aflând că i se spunea „vrăjitoare”. Treptat, prinsese formă un regret crescând pentru faptul că nu apucase să o cunoască, extensie, probabil, a celui regret general legat de prilejurile pierdute de-a lungul vieții.

Și atunci, o amintire tășni din neant și îl făcu să se cutremure: „Cine se îndrăgostește de o stafie face dragoste cu mormântul.”

(Fragment din romanul în lucru „Ocazii pierdute”)

Spre tronul ceresc și alte zboruri

La scurt timp după întoarcerea sa din Statele Unite, magistrul Mihai Ursachi mi-a povestit o întâmplare parabolică legată de felul cum e percepută poezia în America. Bineînțeles că povestea nu a venit de la sine, ci ea constituit un răspuns la întrebarea mea, dacă în Statele Unite poezia se simte la ea acasă.

- Poezia se simte acasă oriunde, dar mai cu seamă nicăieri. Și acesta e doar unul din paradoxurile legate de poezie. Cât despre America, ei, bine, în America poezia e mereu pe drum, mi-a răspuns Ursachi pe un ton solemn.

-Cum așa, Mihai? l-am întrebat.

-Uite așa, Nichita.

-Te-aș ruga să fii ceva mai explicit, magistre.

-Am să încerc să lămuresc situația. Mai pe scurt, iată cum stau lucrurile. În California și Texas, dar și în Wisconsin, și în alte state americane poezii seamănă cu niște comis voiajori. Am cunoscut și eu un astfel de specimen. Călătorea cu autocarul – un autocar prăfuit de genul celui descris de Romulus Rusan în *America ogarului cenușiu* -, străbătând în lung și în lat America, târând după el un imens geamantan plin de cărți de poezie. Și atunci când *Ogarul cenușiu* se urnea din loc, poetul se ridica de pe scaunul său, împărțind fiecărui călător, indiferent de sex sau de culoare, cârticica sa de versuri, rugându-i s-o citească și să i-o restituie la coborâre. Pentru bunăvoința lor, poetul își recompensa cititorii dăruindu-le câte 5 dolari de căciulă. E posibil ca unii dintre călători să fi

fost analfabeți. Totuși, nici un pasager din autocar nu a refuzat să ia dolarii. Probabil chiar și analfabeții au luat cartea și s-au prefăcut că o citesc. Cam așa e percepută poezia azi în America, înțelegi, Nichita?

-Înțeleg, i-am răspuns, deși în capul meu se produsesese confuzie.

E posibil, mi-am zis, că aceasta întâmplare e fie o simplă fantezie a lui Mihai, din atâtea altele povestite de poet în diverse locuri. E posibil, de asemenea, ca însuși Mihai Ursachi să fi făcut un experiment insolit. Un performance, folosind proprii săi bani și propria sa poezie pentru a trezi interesul publicului pentru arta sa. Poți face artă efemeră sculptând în gheață și apoi dând drumul la jetul de căldură în sala de expunere, până statuile de gheață se topesc. Sau poți să-ți duci statuile de gheață în deșert. La fel poți face artă stimulând cu bani publicul să-ți citească poeziile. Și asta nu oriunde, ci într-un autocar.

În America, poetul Mihai Ursachi nu câștiga prea mulți bani, câștiga doar atât cât să supraviețuiască și să-și permită luxul de a cumpăra din când în când câte o sticlă de whisky, pe care o bea stând singur pe țărmul oceanului și contemplând valurile.

...De întâmplarea această mi-am adus aminte când am participat, la Platul Braunstein, în urmă de doi ani, la lansarea *Cărții splendorilor* a Alexandrinei Tulics apărută la Editura *PrincepsEdit* din Iași. Pentru lansare, poeta venise din America, făcând un adevărat tur de forță pentru a-și face cunoscută poezia în țara ei natală. Am vrut să-i pun aceeași întrebare pe care i-am pus-o și lui Mihai Ursachi la începutul anilor 1990, am vrut s-o întreb dacă poezia se simte la ea acasă în America. Dar n-am mai întrebat-o, răspunsul mi l-am dat eu singur, zicând că poezia se simte acasă oriunde, dar mai cu seamă nicăieri, deci, nici în America, unde vremea marilor poeți a apus de mult. Azi America produce din ce în ce mai puțină poezie, produce în schimb, tocmai din această pricină, enorm de mult arme, pe care le trimite pe toate continentele și mai cu seamă în Europă.

Eu aștept însă ca dragostea față de marea poezie să reînvie în America, astfel ca sufletul lui Walt Whitman să se odihnească pe pământul american în pace. Căci iată în ce fel de oraș și țară ar fi vrut să trăiască marele Walt: „Mi s-a arătat în vis un oraș care nu poate fi biruit chiar dacă s-ar năpusti asupra lui tot restul pământului./ Și-am visat că era noul oraș al Prieteniei”. Aceasta e adevărata Americă. America a iubirii și a poeziei.

Am vrut să dezvolt acest subiect în conversația pe care am purtat-o după lansare cu poeta Alexandrina Tulics, dar, luându-mă cu vorba, am vorbit despre cu

totul altceva. Legat acum de turneul său poetic, consider că însăși Alexandrina face un experiment similar în România cu cel făcut de Mihai Ursachi în America. Sunt sigur că poetul voiajor despre care mi-a vorbit Mihai Ursachi nu era altcineva decât Mihai Ursachi. Donquijotismul acesta i se potrivește ca o mânășă. Desigur că poeta Alexandrina Tulics, făcând instinctiv un gest similar, nu le împarte călătorilor din autocar sau din tren cărțile sale de poezii. Ea face efortul de a fi prezentă fizic în diverse orașe din România pentru a-și face cunoscută publicului crezul său poetic. Efortul ei merită apreciat cu atât mai mult cu cât poezia sa nu e o poezie ușor de receptat, fapt de care poeta e, probabil, conștientă. De România o leagă nu numai

poezia, ci și nostalgia după amintirile pe care le-a avut în perioada cât a stat în țară. Unele dintre ele sunt vesele, alte încărcate de tristețe și teamă, legate de copilărie și adolescență, și tinerețea petrecută aici în perioada comunistă. Datele sale biografice arată că tatăl său a fost epurat de două ori din armata României, printre altele și pentru faptul că asculta Vocea Americii. E posibil ca acesta să fi fost una din cauzele care au făcut-o pe Alexandrina Tulics să părăsească țara ei natală și să se stabilească în SUA.

Alexandrina Tulics a văzut lumina zilei în orașul Sfântu Gherghe, județul Covasna, a stat o perioadă bună acolo, mutându-se apoi la la Timișoara, iar în 2007, a plecat din România și s-a stabilit în America, la Delafield, un orașel de circa 8 500 de locuitori, situat în comitatul Waukesha, Wisconsin. Datorită numărului mare de lacuri, colțul de nord-vest al comitatului Waukesha, în care se află, și Delafield, este denumit de către localnici Lake Country (*Țara lacurilor*); prin urmare, Delafield e un loc minunat în care Dumnezeu, dar și poezia, își fac simțite prezența pe pământ, în apă și cer. Acolo unde „stelele deschid ușa” în fiecare noapte pătrunzând în sufletul omului, acolo unde poeta, ingenuncheată lângă prag, își înalță rugăciunea spre bolta cerească, în timp ce „mestecenii și artarii își mișcă încet frunzele” răscolite de „un vânticel grijiului”, foșnind nu departe de tronul ceresc. Acolo, mâna Domnului împinge norii așezându-i unul după altul, clădind din ei „o colibă” pentru sufletele credincioșilor care își deschid larg ochii spre înălțimi, dar nu-l văd, pentru că adevăratul cer în care sălășluiește Domnul e chiar sufletul omului. Ori sufletul omului e la fel de invizibil ca și făptura Domnului.

În donquijotismul ei funciar, poeta Alexandrina Tulics, trăiește în Wisconsin cu ferma convingere că poezia poate salva lumea, și asta deoarece pentru Alexandrina Tulics poezia înseamnă cunoaștere profundă a eului suprem al lui Dumnezeu, prezent, sub diferite forme, în lume. În viziunea ei poetică, oamenii, plantele și animalele, dar și pământul, cerul și apele, nu sunt altceva decât niște metafore însuflețite de simpla prezență a Domnului a cărui ființă veghează peste lume.

Citindu-i crezul poetic, gândul te duce la Malraux și la profeția sa tulburătoare: „Secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc!” După cum merg azi lucrurile, sunt toate șansele ca secolul acesta să dispară fără urmă în hău, căci azi se depun toate eforturile ca Dumnezeu să fie expulzat din lume. El nu poate fi alungat, fiindcă sălășluiește în fiecare particulă de materie. Inclusiv în materia cenușie a omului. Prezența lui o simțim în fiecare clipă, în fiecă loc.

În concepția poetică a Alexandrinei Tulics, lumea în care trăim nu-i altceva decât un vast atelier al lui Dumnezeu, unde Atotputernicul continuă să plămădească din aer, din somn, dar și din lut oameni și păsări, copaci și fire de iarbă, și alte lucruri și ființe, pe care le însuflețește cu suflarea sa. Privită din această perspectivă, lumea în care trăim e plină de har și de miracolul pe care-l simțim la fiecare pas, chiar și atunci când ne trezim rostind rugăciuni în fața unor flori obișnuite: „Flori în fața cărora/ nu știi dacă te-ai îmbrăcat adecvat,/ îți dregi vocea să spui rugăciuni./ Îți ștergi domol mâinile de corset/ să liniștești emoțiile/ care ar dori să se închine doar ingenunchind./ Flori pe care, privindu-le/ le sâruiți

roua lacrimilor ascunse între petale/ ca semn că și ele au rugile lor înlăcrimate./ flori pe care privindu-le/ te desprinzi de pământ/ și n-ai vrea să trăiești/ decât în cer,/ acolo unde este atelierul lui Dumnezeu”, plămăditorul de suflete.

Trăim într-un univers sensibil, în care prezența lui Dumnezeu se simte în fiecare particulă de materie organică sau anorganică. Experimentele făcute de biofizicieni în diverse laboratoare de pe mapamond au dovedit faptul că particulele care alcătuiesc organismele vii emit aproape aceleași semnale ca și particulele din care e compusă materia moartă. În totalitatea sa, Universul se comportă extrem de coerent. Privită din această perspectivă, atât nașterea, cât și moartea, dispariția și apariția noastră pe pământ, tîn mai mult de har și de magie, decât de evoluție și biologie. Astăzi știm că „lumea e creată din vibrație, iar vibrațiile sunt infinite combinații ale literelor unui alfabet divin”.

Faptul acesta mă duce cu gândul și la afirmațiile învățăturii rabinice care spune că Tora nu reprezintă altceva decât numele Sfânt al lui Dumnezeu și că ea, această scriere sacră ar fi fost inițial alcătuită dintr-un amalgam încălțit de litere, a căror ordine ulterioară a dat naștere universului existent, ce continuă să se dezvolte prin invocarea și recitarea Torei...

Sublimă teorie. Și sublimă concepție despre Dumnezeu și creația sa.

Plecând de aici putem spune că poezia, în totalitatea ei, nu-i altceva decât lumina pe care o lasă Dumnezeu în lume. Ea nu poate fi definită, ci doar revelată.

Căci „arta, deci și poezia, spunea Andre Gide, este o colaborare între Dumnezeu și artist, și cu cât face mai puțin artistul, cu atât mai bine.” Cu alte cuvinte, cu cât artistul se lasă în voia mâinilor Domnului, cu atât opera sa, indiferent dacă avem de-a face cu poezie, muzică, pictură sau sculptură sau, de ce nu, o simplă fotografie, va purta pecetea desăvârșirii. Aici, e vorba de inspirație. De revelație, care vine atât din interior, cât și din exterior. Din transcendent.

Revelația se transmite prin intermediul vibrațiilor, a undelor și a câmpurilor cuantice, prin intermediul particulelor încărcate de o stare metaforică a energiei și a materiei, a adecvării sublimă zăvorâte în om. A credinței că universul e mai mult spirit decât materie și că materia nu e altceva decât o formă primară, un leșt al spiritului.

Demersul poetic al Alexandrinei Tulics poate fi perceput ca o căutare, ca o neliniștită căutare a făpturii lui Dumnezeu în propriul său eu, dar și în lume. Căci, Dumnezeul ei se ascunde în fiecare „petic de cer/ în toamnă plouată,/ în ramuri înghețate”, pe care „rânile crengilor ploilor le-arată”. Însotită de el, poeta trece toate podurile ce leagă pământul de cer. Pentru ea „Iubirea lui Dumnezeu este muzica Universului pe care nimeni nu o poate dirija, peste care nu va cădea cortina niciodată.”

LA NUMĂRUL 100

Iată că revista lui Nicolae Panaite, *Expres cultural*, a ajuns la halta cu numărul 100. Ca un tren cu de toate în el, cu flori, dar și cu pachete de unt, cu gaz lampant, dar și cu chibrituri, cu lemne bine lustruite, dar și cu rumeguș, cu prune, dar și cu palincă, cu struguri, dar și cu vin, cu cireși înfloriți, dar și cu cireșari, cu lume dornică să ajungă la destinație, *Expresul* lui Jean a trecut prin fiecare gară și a poposit, să lase călători, să ia alții, să-i ducă în halta următoare, pe fiecare la destinații precise. Calea ferată a fost liberă, deschisă, peisajele din jur, de asemenea miraculoase, macazurile schimbate la timp, nici un acar Păun, prin gări, să încurce schimbarea direcțiilor, încât impegatul de serviciu a fost tot timpul cu steagul ridicat și lanterna verde aprinsă. Toți călătorii acum se pregătesc pentru halta următoare, pentru încă alte o sută de gări luminoase, în care *Expresul* va poposi, să aducă lumina cuvintelor, așa cum ne-am obișnuit până acum.

Cel care a știut tot timpul câte vagoane are *Expresul* lui și mai ales cu ce sunt umplute a fost Nicolae Panaite, Jean, cum îi spun cei apropiați, unul din poezii echipei Fortus de altă dată, care, deși uneori abandonat, n-a vrut să abandoneze pe nimeni, așa cum a știut să nască ploi rodnice din „norii de marmură”, ajungând, cu ambiție de om care știe să ducă până la capăt un proiect cultural, în vremuri nu prea propice culturii scrise, să aducă în prima linie a revistelor de cultură din România *Expresul cultural*, acum la numărul 100. Efortul lui merită sărbătorit acum, când, într-un aprilie capricios, frumoasa lui revistă iese pe piață, bucurând cititorii, atâtea câți or fi fiind, dar mai ales autorii care-și văd publicate creațiile lor, opiniile lor, în pagini lucitoare la propriu și la figurat.

La multe numere înainte, *Expres cultural*! Felicitări, Nicolae Panaite!

Gellu DORIAN

Redactor-șef revista Hyperion, Botoșani

Poem pe Cruce: cuie și-nvieri

O personalitate poliedrică interesantă a Iașilor rămâne Cassian Maria Spiridon, etichetat adesea prea grăbit, prea superficial, pierzându-se din vedere trăsături poate mai puțin vizibile, dar care îl individualizează puternic: poet, eseist, editor, președinte de filială scriitoricească (nu foarte ușor de dirigit, prin vremi...), director de revistă fătoasă și valoroasă („Convorbiri Literare”, firește...), strângător de oameni împrejură-i, prieten încăpățânat cu adevărul (suferind pentru asta), om de cultură autentic. Și lista ar putea continua...

Desigur, ne leagă niște ani, niște praguri (ale mele: debutul în revistă și debutul editorial) și niște bucurii (colaborarea mea la revista sus-numită e una dintre ele) care au fost și au reușit să rămână repere peste care nu se poate trece așa ușor. Nu ușoară mi-a fost și lectura recentului volum de versuri, *Cu o bufniță pe umăr* (editura Junimea, Iași, 2025), carte care m-a izbit de la primele pagini prin intertexte subtile la configurații aparent minimalistice: ea umbra / ce-mi desenează conturul / cu acuratețea lui Magritte / fie că am în brațe iubita / sau diverse poveri // când lumina se ascunde / stă pitită / la pîndă / ca un tigrul / răbdătoare / așteaptă clipa de neatenție / când se ivesc razele / pentru a se întinde / la picioarele tale / și după / acolo / sub iarbă / dacă se deschide o fereastră / agilă se strecoară / nu mă vrea singur.

Cu o structură în cinci părți simbolice (*Stau orizontal cu planeta, Haina primită de la zei, Cu întreită dragoste, Pe nisipul bălărilor, Cu o bufniță pe umăr*), ca punctele cardinale și miezul unei cruci, volumul ne inițiază în metafore ale morții și ale reînvierii, stări uneori concomitente, străbătând ca un fulger spirale de spațiu-timp: zilele lungi ale verii / s-au dus însoțite de viețile noastre / pe toboganul lustruit / strălucitor / ce ne cuprinde trupul / ca-ntr-un cocon / pînă sufletul își află o altă cămașă / spre-ncercare.

Purtând o sensibilitate aparte, poetul înalță arhitecturi de limbaj labirintic, în care suntem amenințați cu pierderea reperelor (*cobori în peșteră / fără felinare / pașii îți măsoară drumul / nu există frică printre stalactite / printre luminări aprinse / întru mintuire*), însă replierea, regăsirea este posibilă datorită unor semne lăsate pe cale de către cei deja duși dincolo: vine o oboseală / pe care doar stelele pot să o priceapă / ele înveșnicite / o oboseală ca a firului de iarbă / ce doarme sub pedul așezat de ger / una primită din tată în fiu / și dusă mai departe de urmași // o oboseală pe care încă o poți stăpîni / o îndrumi cu un zîmbet / plin de-nțelesuri / o emoție dăruită de zei / o tombolă la care nimeni / niciodată / nu trage un număr salvator // va veni curînd adormirea / încet fără mare tam-tam / cum coboară-n amurg înserarea / cea care stinge lui Helios strălucirea // va veni cu sau fără blîndețe / luminătorii în orbite / vor fi cuprinși de lentoare / rînd pe rînd se vor stinge / la fel cele atîta timp ascultate / în armonii celeste sau fără / vor fi mute // sub vîntul cosmic / frunza va foșni / cu un tremur doar de ea cunoscut.

Frontierele ființiale sunt străbătute în toate direcțiile, sufletul călătorind în spații-limită, în căutarea versurilor pierdute ori a rădăcinilor, adăpost pentru cei duși deja într-un dincolo care începe aici, în țintirim, unde aud clopote în caldarîmul zilei / precum o ploaie / se revărsă în nepăsare / doar stele fixe mai știu calea / ne îndrumă / cu țintele lor de lumină / spre locul unde / drumurile au sfîrșit și unde, în ciuda faliei hrăpărețe, continui să caut / privesc în amiaza plină de soare / cruci după cruci / rătăcitor prin țintirimul / aflat la margine de sat / smerit / îmi caut locul.

Poetul aude glasul din iesle, ucenicește la clopot și la toacă, zidește în juru-i arcan de tăceri (rămîne sunetul / un geamăt mut / străbătător / prin ramele durerii) ori arce esențializate ale spiritului: picioarele desculțe / prin prundul rece / mă ispitesc / cu o nouă ispășire spre Emaus. El își asumă constanța tragică a ființei umane, arta de a muri e complementară celei de a trăi, iar poemele din volum se înșiruie ca pașii unei spovedanii (încet / flacăra se lasă cuprinsă de cărbune / fierbinte / la rîndu-i se mistuie-n cenușă / care / va fi presărată pe cîmp / hrană plantelor // lumina ce-n flăcără se-nalță / cunoaște viitorul / format din patru late scînduri / la rîndul lor / un combustibil pentru viață) înspre închinarea din urmă.

Viii și morții nu sunt decât fețele aceleiași monede, ne asigură autorul (îți spun / vom sta culcați întreaga veșnicie / sub glia primitoare / osîndă c-am călcat printre cei vii), iar trecerea de pe o parte pe cealaltă implică o tristețe cuprinzătoare / apăsătoare și generoasă, în mijlocul căreia haina (otrăvită?) primită de la zei nu poate fi schimbată decât cu mintuitoare brățară iubire.

Participăm la desfășurarea unei Golgote personale

(Golgota / pregătită printre paraclise / așteaptă Golgota / pregătită printre paraclise / așteaptă), în care crucea, piroanele, buretele cu oțet și cu fiere sunt înlocuite de interogații și exclamații (vai! carnea nu se desparte de suflet / la vremea cînd zeul întunecă ziua / iar inima îți este un pumn / ce își mișcă falangele / în ritmul dictat de poem), ca trepte ale mîntuirii lumii întregi: în lumile ce-așteaptă / rugăciuni / Domnul are lacrimi.

Toposurile distorsionate au la bază elemente ale închiderii, ale reclusiunii (uși, obloane, turnul de piatră, ziduri, panteonul nepăsării) întretăiate de spații ale izbăvirii (poarta e deschisă / pentru cei care nu mai ajung / la fel pentru cei / pe care soarta îi leapădă / precum Petru / rezematul de mîslinii trădării), străbătute într-o secretă comuniune cu anotimpurile tot mai fugare, la braț cu uitarea atotstăpînitoare: prin sita nopții / toate sunt trecătoare / secunde nici nu știi c-au trecut / cit de ușor s-au strecurat / precum razele / printr-o inimă fără trup.

Un întuneric în dungi generează pădurea de-ntuneric, atotcuprinzătoare, flămîndă, metamorfozând lumina în întuneric păsător / tăiat de lungile / cuprinzătoare raze, și bucuria, și așa firavă, în temere amară: așa vine tristețea / în pași măsurați / cu picioarele goale / și tălpi încercate.

Lumile posibile, cutreierate în egală măsură de lumină și întuneric, își contorsionează dimensiunile, fluctuând între efemeritate (stau cu un fluture la masă / este echipat în culori sobre / vine pleacă revine încrezător / sub adierea blîndă / prin care anotimpul ne-nsoțește) și durabil (mai sunt speranțe / vine un alt anotimp), iar locurile toate (raiul și iadul, străbătute deja sau de cutreierat) își au propria copilărie (jocul oglinzilor perfect), însă au devenit în timp un labirint înghețat, un alt dincolo, unde vine frigul cu picioarele goale / este cu noi și nu iartă / pustia îndoielilor / ce calcă prin inimi.

Chemarea celui dincolo răscolește sunete consacrate de toacă (bat în lemnul de paltin / să audă și viii și morții) și de clopot, chemându-i laolaltă, la aceeași masă de taină, pe toți: înțelept / ridic piatra tombală și-ntrub / mai plouă sub soarele rece / mai vin cu flori / la îmbălsămatele trupuri / sau au pus cruce / ne-au lăsat / cotropiți de uitare.

Vegetalul abundent acaparează totul deasupra (pomul cu cireșe amare, mestecănușul, trandafirul galben, iasomia), în timp ce dedesubt, în lumea din oglinda răsturnată (aici încerci să-ți afli / un ultim adăpost), antinomic, un galop înaintează stînd pe loc; tot aici, covorul zilei prelungește încercările (cu degetele lungi privesc apusul) dincolo de puterile omenescului (în trecerea ta / rămîne doar stîncă).

Labirintul, una din constanțele volumului, își construiește singur zăbrelele uitării, negăsindu-și un loc stabil, și, de aceea, el poate fi regăsit oriunde, pe insule triste, printre recife ori valurile obosite, printre domuri, statui ecvestre sau arcuiri triumfale, printre umbre ale clipei / prin care veșnicia / caută un

umil adăpost. Acolo, pe cărările fără scăpare, viața nu e altceva decât un joc de domino / în care / piatră după piatră-n avalanșă / se culcă în uitare, iar apocalipsele înmuguresc peste tot (soarele / în fiecare dimineață / îți ridică pleoapa), amprentând sufletele cu o pecete de neșters, străpuns de fulger, ofrandă întru zei.

Uroboros în labirint, poetul se împiedică la tot pasul de semne ale destrămării lumii, pășind pecetluit cu durere pe cărări întortocheate, în călătorii – pretexte pentru necesarele întoarceri în sine: stăm cumînți în așteptare / apocalipsa vine precum / o pală de vînt / ca o mîngiere / primită de la bunici / de la strămoși / de la părinți care totdeauna iartă // ea va veni la începuturi cu blîndețe / apoi mai aspră / și după tot mai fără milă / noi stăm cumînți / cerul ne are-n paza lui // apocalipsa își flutură vijelioasă / căderile de ape și stînci în prăvălire / neîngăduitoare își rostogolește / minia acumulată din vecie / pînă asurzitor se aude / strigătul final. Păzitor al cărții destinului, el își poartă cu demnitate rănilor, neașteptînd nimic de la nimeni (pășim încrezători / pînă în miezul sfîrșitului / pînă în brațele viului), condus înspre marile locuri de trecere (orizontal cu planeta / privesc cerul) de albatroși, pescăruși, lebăda neagră ori harnicele berze.

Trecerea timpului e resimțită cu acuitate, zugrăvită în nuanțe ce variază de la durere surdă (e o durere ce se-ntoarce / memoria să-ți rămînă vie / și știi că iadu-i trecător / precum în primăvară / munții de omături) la resemnare: vom fi zi de zi mai bătrîni / mai albiți / mai fără puteri / ne va fi tot mai greu să pășim / să străbatem prin munți / să pășim trepte la rînd / zi de zi / ceas de ceas / și-n tot lungul nopții / avem un trup în care sufletul / abia mai încapă.

Pe pagini întregi revine obsesiv un imaginar al războiului, cu întregul arsenal necesar (gloanțe, tranșee, trasoare, raniță, armă, baionetă, drone multiple, armuri, ghilotine), contracarat, paradoxal, de săgețile ierbii, care conduc înspre un vegetal atotstăpînitor (frunze, crengi, humusul primitiv, pomul / hrănit cu suferință) ce pare rupt din raiul primordial, acolo unde pășim împiedicați printre lumini, în așteptarea învierii: să fii să rămii / în nemărginita mulțime de spice / o șansă // oho! cum mă legăn / una cu cerul și pămîntul cel viu. Odată cu așteptarea, oboseala se înstăpânește încet peste toate (obosit de viață / ca un greier ce știe / că toamna se termină / mă alătur / pădurii desfrunzite / și apelor / ce în curînd vor îmbrăca / o translucidă platoșă), readucînd în prim-plan faliile din straturile de adâncime ale ființei, acolo unde există o blîndețe a terorii.

Poeziile par că respectă un cod, prin modul de dispunere a versurilor pe pagină (dacă luăm textul poetic ca pe un întreg grafic), transmițînd un supra-mesaj codificat, adresându-se cu precădere ochiului brăzdat de o linie neagră și socotitorilor cerești: cine îmi numără acuma / os cu os / biata mea viețuire / cine strajă se pune / la poarta fără stilpi și balamale / fără scînduri / un prag pe care mintea / nu îl depășește, în numele unei libertăți poetice asumate.

Un fragmentarism căutat aglutinează structuri poetice minimale, care contrapuntează motivele recurente (dintre care amintim doar umbra, frunza, marea), notațiile par fugare, însă starea poetică dominantă este una ascensională, străbătută de ispitiri, destăinuiți și de melancolii ale dezagolirii (doar clipe / în măsura ei / ne-mbracă cu haina veșniciei). Ramele casante ale obsesivei derivate existențiale încadrează oglinzi concentrice, în care cititorul descoperă un mozaic pompeian, de sub a cărui cenușă ies la iveală fabuloase frumuseți dintr-un alt timp, cel al teofaniilor și hierofaniilor, atunci când, la aceeași masă de taină, se întâlneau cuvintele și Cuvîntul...

Fiind convins de faptul că poezia e un act de cunoaștere și recunoaștere a lumii și a sinelui, Cassian Maria Spiridon nu pregetă să scrie, să lase, la rîndu-i, semne la tot pasul (scriu viața / acolo în cer / e deja povestită / pînă la capăt). Ce rămîne? este interogația cutremurătoare și obsesivă, care străbate întreg universul poetic al scriitorului neresemnat, ce zugrăvește adevăruri de neclintit, cioplește în lespedea cuvîntului interogații pulsatorii care țin de taina morții și a vieții alături de devoalări ale sufletului însingurat, avînd ca ajutor prețios o bufniță pirat / hotărîtă / în înțelepciunea ei / să ne conducă printr-un amurg / ce ne îngăduie. Volumul se desfășoară precum o cruce de gânduri, însulițînd și cerul, și pămîntul, o cruce de cuvinte răs-frîngînd o viață cruciformă, cea a poeziei răstignite, a poemului unic, care are mereu puterea de a ne învia și pe noi. Cu această nouă apariție editorială, rotunjind, totodată, și un timp al biruințelor, Cassian Maria Spiridon rămîne, o dată mai mult, o voce originală a poeziei românești contemporane.

Cassian Maria Spiridon și vietățile din Golful Poeților

Pe Cassian Maria Spiridon l-am întâlnit prima dată prin 2003, eram student la filosofie, universitatea ieșeană, și, alături de mulți poeți ieșeni ai generației '80, participa la Casa Pogor la „Bunavestire, Sărbătoarea Poeziei”, cu Vasile Andru, Cezar Ivănescu dar și cu alți poeți din țară. De la început am simțit erudiția omului de cultură, despre care aveam să descopăr că este și un editor care a știut să contruiască în jurul lui și a Revistelor „Convorbiri Literare” și „Poezia” un colectiv de redacție foarte bine ancorat în peisajul literar, cei mai mulți provenind chiar din zona academică și universitară, asigurând astfel continuitatea de înaltă calitate a revistelor.

Dialogul deschis către generațiile mai tinere de scriitori și universitari va garanta o continuitate puternică proiectului literar ieșean. Apoi ne-am mai intersectat la multe dintre evenimentele literare ale Iașului, fiindu-mi chiar invitat și în emisiunea „Confesuni Literare” pe care o realizam la postul Apollonia Tv. Mi-a rămas același om deschis la dialog și vizionar, și de multe ori m-am întrebat care este secretul de reușește cu dibăcie să stăpânească atâtea proiecte editoriale, dar și să fie constant în viața literară cu volume noi de poeme și cărți de eseu. Aici am să fac trimitere la cea mai recentă carte pe care a publicat-o poetul ieșean la editura Junimea, „Cu o bufniță pe umăr”, carte care are încă mirosul tușului și al cleiului de tipografie, ce urmează a intra în distribuția națională a editurii.

Volumul este structurat în cinci secvențe: „Stau orizontal cu planeta”, „Haina primită de la zei”, „Cu întreită dragoste”, „Pe nisipul bălăliilor” și secvența care și dă titlul cărții „Cu o bufniță pe umăr”. Dacă citești volumul superficial ai fi tentat să nu iei în seamă secvențele, citindu-l ca pe un joc personal, dar cele cinci secvențe ale cărții sunt tematice, iar poemele inserate în respectivele secvențe nu sunt întâmplătoare, fapt care îmi reconfirmă preocuparea intelectuală a lui Cassian Maria Spiridon, care nu își lasă nici inspirația la voia întâmplării, ci dimpotrivă, odată conștientă valorizând-o în diverse teme și obsesii existențialiste. Mantrele din prima secvență a cărții dau la vedere lumea naturală, preocuparea față de naturalul planetar, fără a vrea să mimeze în vre-un spirit de ecologist, ci mai curând cred că e o preocupare a întoarcerii omului contemporan – locuit deja de tot felul de gadgeturi și AI, tehnizat și robotizat până în măduva oaselor – câte origini, către lumea și lumina adamică. Întoarcerea către paradisul originar ar fi în fond ultimul adăpost al omului rostogolit de nihiliști, din centru către margini: „hărăzite sunt toate/ sub razele apusului/ plante arbori suflute/ îmbogățite împreună de lumină/ așternute peste ierburi/ strălucesc de bucuria vieții/ fără de sfârșit// aici încerci să-ți afli/ un ultim adăpost”, (*mantra*). Sentimentul memoriei este tot mai prezent în această secvență a volumului, fiind o temă pe care o întâlnim și în alte volume ale poetului, în mod explicit în „pietre albe, pietre negre, pietre roșii” publicat în 2022 la editura Cartea Românească Educațional. Crucea, stare a menirii locului etern, al locului salvator, este conexiunea sinceră, vie, de dialog dintre cei din pământuri și cei de deasupra, crucea fiind dincolo de simbolul de credință, un element de apropiere și conștientizare a finitudinii, dar a unei finitudini a trupului în armonie cu spiritul uiversal, cu Dumnezeu, spiritul înălțându-se. Sentimentul memoriei, al viului continuă și după trecerea la „satele cerești” – cum ar spune poetul Daniel Corbu – atâta timp cât încă pe pământ mai există o referință, o legătură care să păstreze vie memoria, o ființă care să viziteze crucea, care să o hrănească și să îi reamintească prezența. Altfel, unei cruci uitate, nevizitată, ploile timpului îi va spăla și pierde până și vopseaua: „în căutarea criptei/ trec printre cruci/ grandioase/ nu multe/ altele pitice/ cuprinse în pământ/ putrede/ încâlcinate/ fără inscripții sau imagini/ cu vopseaua crăpată/ ștearsă/ de anotimpuri/ în trecerea lor nepăsătoare/ uitate/ pipernicite/ fac încă mai anonim/ pe cel ce nu mai este printre vii/ și nici în amintirea celor/ care l-au iubit odată/ și chiar i-au însoțit plecarea/ la rândul lor/ și ei sunt ador-

miți/ continui să caut/ privesc în amiaza plină de soare/ cruci după cruci/ rătăcitor prin țintirimul/ aflat la marginea de sat// smerit/ îmi caut localul”, (*rătăcitor prin țintirim*).

Motivul crucii, aș putea crede că are și un caracter biografic, poetul fiind născut în fața miracolului Învierii Mântuitorului, chiar în duminica Paștelui ortodox. Este zodia celei de-a doua secvență a cărții, „Haina primită de la zei”: „firească- ngenunchere este viața/ când ai în fața miracolul- Nvierii/ iar pașii tăi – puțini în fața veșniciei/ însoțesc o altă binecuvântată pildă/ încărcată de acorduri în care se aud/ Tocatele lui Bach și Fugile/ prin care cerurile se deschid/ când Maica își află smeritul adăpost/ în satul printre blândețe creaturi”, (**). În miracolul armoniilor celeste poetul călcând iarba deschide „poarta lu-

Un însingurat în context generaționist, autor total, de spectru larg și om de acțiune, semnând isprăvi culturale de ecou, Cassian Maria Spiridon, învățând suferința, impune, într-o lume-păreră, o viziune lirică, purtând „arma melancoliei”. Un lirism mozaicat, auster, în balans, folosind cuvinte apoetice, deschis spre metafizic, contemplând (cu „neantul la ușă”) curgerea, vorbește despre tragicul existențial. Doar că acest vitalism tulburat de „gesturi sisifice” suportă o corecție ironică; iar „alcoolul tare al energiei” acuză oboseala metafizică, bucurându-se, izbăvitor, de „darul lacrimilor”. Fiindcă uimirea, precum umbra, ne însoțește în acest periplu terestru, apăsăți de sentimentul zădărniceii. Ne întâmpină o poezie directă, densă, cu versuri tăiate (bare, paranteze), topind pictural imagini concrete și imagini simbolice, trasă în notații fugare, croită inginerește. Ca „fervent al fragmentului liric”, cum observase Gheorghe Grigurcu, poetul transcrie, „viu și egal / în durere și moarte”, experiențe sufletești pulsatile; poate fi bacovian (în „pântecul cosmic”), înșirând, în concretitudine, un cumul de senzații; sau, ispitit de o vagă melancolie, devine elegiac, îmbrățișând realul fantast; în fine, contemplativ-meditativ invocă, bolnav de luciditate și confesivitate, nimicul „de pământ și de frig”, cu „gropi pentru suflet și trup”; sau oferind, în concentrate sale lirice, inserturi funebre, cu incizii sarcastice. „Singur, palid, încenușat”, rătăcind prin labirintul întunecos al întâmplărilor, mereu problematizant și câteodată rebel (îmblânzit), poetul descoperă, în această defilare de umbre, „câmpuri de lumină”, pendulând între damnare și mântuire.

Adrian Dinu RACHIERU

minii într-un mulțumire”, trăiește vulnerabilitatea clipei, purificând chiar „glasul din iesle al pruncului”, ascultând sunetul de durere al muntelui „în care omul își culcă/ umbra și căpățana/ și muntele în trepte/ stau de pază câmpiei”. Sisifice eforturi face trupul în supusele ascultări: „îți este trupul în supusă ascultare/ la numeroasele încercări/ la cazne/ sisifice eforturi// sufletul vrea să-l locuiască/ mirabila alcătuire/ de nervi de oase de carne/ de sinapse/ lacome spre învățare// folosul nu-i spre îndelungată locuire/ ca mâine/ topită-i toată vloga/ primită ca ofrandă// pe oul cosmic/ sunt linii în spirală/ ce urcă sau coboară/ în paradis sau infern/ văzduh după văzduh/ și vama după vama// e trupul încrezător/ că sufletul și-l poartă/ doar cu măsura candeliei/ prin viața cea adevărată”, (*prin viața cea adevărată*).

În a treia secvență a cărții, „Cu întreită dragoste”, Cassian Maria Spiridon „cu acuratețea unui topograf” încearcă „o nostalgie ce uimește piatra”, „stăpânit de clipa de fără milă” pune în centrul secțiunii starea de cunoașterea a anotimpurilor sufletului, trăind apăsător iubirea de seamăn, iubirea împărtășită de natura zeului. Cassian Maria Spiridon este în această secvență un spiritual, când cald și smerit, când dojenitor, ca un călugăr cercetându-și sufletul plin de încercări. Senzorialitatea are ca prim cod de comunicare divină. Fiecare particulă a structurii umane comunică sentimente sufletești. E oarecum parcă și o lecție de semiotică, de lectură și descifrare a lumii pe care poetul o oferă lectorului său, păstrând

totodată un ton părintesc: „prin piele comunica sentimente/ prin ea cunoști și anotimpul/ când recele se așterne pe pleoape/ și toamna ce tensoțește/ cu bănuții aurii ce-i scutură copacii/ și vara cu înfierbântata ei iubire/ și iluzoria nebulie plină de începuturi/ pe care o oferă primăvara// ai pielea plină de papile/ precum în apele sărate/ buretele de mare/ ca-n ziua cea dintâi comunicăm/ prin semne și atingeri// cu mâini reci tu mângâi fruntea/ ce-și refuză cumpăna în care/ pe tipsii/ de-o parte și de alta/ sunt așezate sufletele noastre”, (*pe tipsii*).

S-a mai spus, pe bună dreptate, că avem în poezia lui Cassian Maria Spiridon o formulă autentică, intelectualistă – fără a deranja și îngreuna lectura ci, dimpotrivă, conducând lectorul spre sursa meditativă a poemelor sale. Poetul este deja în formula lui care îl particularizează, nemaifiind angajat – nu că ar fi fost vreodată – să foreze în biografismul comun, la îndemâna oricui. Lecturile sale filosofice, poetice, nu l-au antrenat într-o zonă elitistă neaccesibilă, ci dimpotrivă, l-au apropiat de marile teme ale lumii și l-au îmbogățit cu un limbaj accesibil, dar încărcat de substanță și gândire metafizică, a profunzimilor. Cea de-a patra secvență a cărții, „Pe nisipul bălăliilor”, este secvența realității crude a războiului care ca o boală malignă se extinde pe toate fronturile de nisip de pe glob. Poetul este partizan al libertății, știind parcursul biografic al tinereții sale, în preajma Revoluției din '89; este un militant al dreptului divin la viață, figurând într-o santinelă care-și poartă cu demnitate steagul. Situația de la graniță, războiul din Ucraina nu îl lasă indiferent și folosește drept armă de rezistență limbajul poetic. Poetul condamnă orice mijloc de trucidare a realității, este martorul bâzâitului de drone care cu sunetele lor despart lumea în două, reconfigurând orașe, populații, biserici chiar: „ți se oferă doar imagini/ ce se succed/ precum gura de foc a mitralierei/ a dronelor în zborul lor autonom/ fără urme din pulsul/ prin care viața îmbracă realitatea// cu acordul privitorilor/ totul dispăre/ în lumea cu două dimensiuni”, (**). În contextul imaginilor globale, în care până și „caii trec nepăsători”, în care „măine/ cu strălucitoarea cunună de lauri/ tot ei vor fi împodobiți”, în care „rătăcitorul între spini/ zace culcat/ cu ochii stinși/ urmând un drum al robilor”, poetul constată că și cerurile au fost golite de zei: „sub cerurile golite de zei/ pe butuc/ așez capul/ privesc vietăți felurite/ piezis/ cum străbat/ printre firele vegetale/ înalte/ drumuri de glorie/ anonime/ precum e nisipul// la locul lor / fixe/ rămân astrele”, (**).

Și totuși, metafora puternică a cărții rămâne motivul pasării din secvența cinci a cărții, „Cu o bufniță pe umăr”, fie că îl întâlnim în pasărea Phoenix care reînvie din propria-i cenușă, fie din iconul bufniței statornicită pe umăr ca simbol al puterii, al înțelepciunii: „o pasăre cuprinsă de foc/ nu renunță la zbor/ toată/ cu aripi cu cioc/ se înalță/ însoțită de flăcări/ nu se lasă nădăd/ mistuită/ are ciocul larg deschis/ ca în copilărie/ când își așteaptă hrana/ iar haina ei e tot mai fierbinte// cu picioarele îngropate-n jăratec/ rămâne cu ochii la cer”, (*cu ochii la cer*). Până și apocalipsa vine precum o pală de vânt, iar moartea pe care oricât ai minți-o, nu te va minți, un clown ne va explica ce-i durerea; iată alte câteva imagini surprinse de poet, fragmente vizuale care ne arată bogăția limbajului și a imaginarului liric al lui Cassian Maria Spiridon, poet de sinceră autenticitate, care nu se rostogolește manieristic în jurul unei singure teme, reușind să ne surprindă cu fiecare text tot mai inedit, mai proaspăt și aflat în vecinătatea spectacolului meditativ, în care inclusiv realitatea pare să fie „o stea singură/ pe-ntunecata cale”.

În final, ne lăsăm purtați de toate vietățile din Golful Poeților care „sub o lumină tot mai anemică” străbat cu noi „culoare lungi”, „un labirint/ pe care soarele nu-l află/ doar făclia către Styx/ afumă bolta/ cu suflute în beznă desenate// sunt o călăuză/ sau cel condus” (**). Cert este că odată cu poetul vedem și auzim cum „un huruit de început de lume/ însoțește călătoria printre crestele lichide/ mă aflu la bord cu o bufniță pe umăr” (**).

Rodica LĂZĂRESCU

„O ediție critică e un sport al minții”

„Adevărul despre un autor – zicea Emil Cioran – e de căutat mai degrabă în corespondență decât în opera sa. Cel mai adesea opera este o mască.”

Dacă e să dăm crezare rășinăreanului înseamnă că *Integrala romanelor zamfiresciene*, volum masiv, de 1600 de pagini, apărut în 2015 în rafinată colecție tip „Pléiade” *Opere fundamentale*, inițiată și coordonată de regretatul Eugen Simion, e „mască”, în vreme ce următoarele două volume (2021, 2024), *Integrala corespondenței*, constituie *oglină* în care se răsfrânge „adevărul” autorului. Zic *oglină*, cu gândul la o altă formulare apoftegmatică, aparținând profesorului Constantin Călin: „Scrisorile sunt nu numai oglinzi ale autorilor lor, ci și ale celor ce le primesc. Lângă autoportretul celor dintâi e și portretul (uneori difuz, altori concentrat) al celor din urmă.”

Așadar, avem în față o ediție critică în trei volume, însumând aproape 4000 de pagini, elegantă în sobrietatea ei (eleganță la care contribuie și hârtia de Biblie pe care e tipărită), datorată lui Ioan Adam și Georgetei Adam. La care, însuși editorul o recunoaște, ar mai fi de adăugat integrala publicisticii, poeziile, nuvelele și dramaturgia. Dar, cum, pe de o parte, la noi proiectele de anvergură se materializează greu (ediția Reboreanu a lui N. Gheran a pornit în 1968 și a fost finalizată în 2005), iar, pe de altă parte, o ediție critică presupune, în formularea lui Ioan Adam, pe lângă necesitatea ca editorul să fie „și istoric, și psiholog, critic și istoric literar, poliglot” (eu aș zice să aibă și oleacă de fibră de detectiv), dar, mai ales, să posedă spirit de sacrificiu, astfel încât să-și abandoneze sau să-și amâne proiectele (toate acestea, cu condiția ca timpul să aibă răbdare cu el, adaug eu), rămâne în sarcina istoricilor și a criticilor literari ai viitorului să se ocupe de asta.

Rezumându-ne la *Integrala corespondenței*, e de precizat că mare parte a scrisorilor zamfiresciene au fost deja publicate, cele mai multe încă din 1931 de I.E. Torouțiu, în colaborare cu Gh. Cardaș, în celebrele volume de *Studii și documente literare*, apoi de Emanoil Bucuța în 1937 și 1944, reluate în 1967 de Al. Săndulescu și incluse de același editor în volumele 7-8 de *Opere* apărute la Editura Minerva.

Dacă tragem linie și socotim, din cele 720 de scrisori („sau succedanele ale acestora”) publicate acum de Ioan Adam, 120 (redactate fie în română, fie în franceză) sunt inedite, scoase la lumină, printr-o muncă de scormonire titanică, din Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe și din fondurile Bibliotecii Naționale.

Așadar, primul atu al ediției îl reprezintă lărgirea bazei de cercetare prin includerea unor fonduri documentare neexplorate până acum (arhive de familie, acte și scrisori din bibliotecă, arhive și muzee din București, Focșani, Iași, Cluj-Napoca, Chișinău), ceea ce a dus la descoperirea, implicit la includerea în volum a corespondenței politice și diplomatice (texte despre Basarabia și așa-numitele „rapoarte diplomatice”, după cum le zice editorul).

Cel de-al doilea mare plus al ediției de față constă în restaurarea textului integral prin confruntarea cu manuscrisul. Din aceeași plămadă cu Nicolae Gheran (mai că-mi vine să le zic *adevărații Arnouteni* în lumea editorilor!), profesorul Ioan Adam reface, prin compararea cu originalul, textul ciuntit fie prin „periere” la care a fost supus de cenzura vechilor regimuri, fie de... pudoarea cutărui editor precedent.

Restrângând aria de referință la nou apărutului volum, al treilea al ediției, menționăm că e structurat în două părți – *Integrala corespondenței*, ce cuprinde scrisori adresate celor 42 de destinatari ordonați alfabetic (parte din litera M și până la Z) și *Addenda*, care include texte inedite „de diverse facturi”, unele descoperite după încheierea primei părți a *Integralei corespondenței*, altele întregind imaginea personalității polivalente a lui Duiliu Zamfirescu – scriitor, academician, diplomat, ministru, președinte al Camerei Deputaților –, a căror prezență în volum e justificată de editor printr-o scurtă notă introductivă.

Volumul, în deschiderea căruia se află un *Epilog* (evident, al întregii ediții), e rotunjit de un aparat critic impresionant (*Note și comentarii* exhaustive, *Referințe critice despre corespondența lui Duiliu Zamfirescu*, *Indice de nume*) și de o foarte bogată secțiune iconografică.

Nu în ultimul rând, se cer subliniate grija, profesionalismul, acribia, finețea lingvistică, consecvența cu care editorul a „împăcat” (cât de sugestiv zicea Arghezi: *Împerecheate-n carte se mărită...*) adaptarea textelor la normele gramaticale în vigoare cu păstrarea particularităților stilistice, ortografice, a termenilor regionali, a punctuației și sintaxei specifice scriitorului.

Printre cei 42 de destinatari, se numără politicieni, oameni de cultură, universitari, academicieni, jurnaliști

(Al. Marghiloman, Simion Mehedinți, Constantin Meissner, Elena Miller-Verghi, Iacob Negruzzi, Ion Petrovici, Sextil Pușcariu, Al. Tzigara-Samurcaș ș.a.), omul politic și diplomatul italian Tommaso Tittoni, precum și membri ai familiei (fiii Alexandru Duiliu și Lascar, soția Henriette, fratele Constantin și sora Marcela, tatăl Lascăr, nora Lucia). De departe, cel mai frecventat este superiorul său ierarhic, liberalul Dimitrie A. Sturdza, ministrul *Afacerilor Străine*, de patru ori prim-ministru în perioada oct. 1895-27 dec. 1908, căruia îi sunt adresate 70 de epistole, telegrame, rapoarte – corespondență de serviciu.

Diplomat de carieră, cu o ținută impunătoare și o cultură impresionantă, cu aerul de *grand seigneur*, Duiliu Zamfirescu își îndeplinește cu conștiințiozitate sarcinile, folosindu-se cu discernământ de toate sursele de unde și putea culege informațiile – începând cu „bursa zvonurilor”, de unde adună și comunică superiorului *zgomotele ce circulă prin unele sfere politice*, până la relațiile personale cu politicieni, ziariști, clerici ș.a.m.d.. Să nu uităm că avea uși deschise la Vatican, la premierii italieni, ba chiar și la regele Umberto I. Îl găsim în cele mai diverse ipostaze – face muncă de detectiv urmărindu-l pe Căpitanul Leontieff, *cunoscutul aventurier și agent rus la Curtea lui Menelik*, „celebrul negus al Etiopiei” (10/23 aug. 1896) sau reconstituind *en détail* istoricul [de] *l'affaire du duel Savoie-Orléans*, nu pentru pitorescul episodului *provoque par la légèreté*

d'un prince français, ci pentru implicațiile asupra relațiilor dintre Italia și Franța (aug. 1897), urmărește și rezumă, uneori cu ironie și sarcasm, dezbaterile din Parlamentul italian (*Il y a beau temps que lui [Mr Cavallotti] et la plupart des membres ont abandonné le drapeau républicain, qui, il faut le dire, n'a jamais été bien sérieusement arboré par personne en Italie*, 19/31 mart. 1896), face revista presei, sintetizând *les journaux qui se sont occupés du discours prononcé par M[onsieur] le G[énéral] Moceni*, ba mai mult, scrie la Sienna *pour me procurer les journaux de la localité*, luându-și angajamentul de a le expedia ulterior ministrului (9/21 apr. 1896). Îl ajută condeiul fostului jurnalist când face muncă de reporter de front (*Roma a fost ieri teatrul unor scene regretabile...*, 30/12 oct. 1897) și deprinderea investigațiilor gazetărești când încearcă să descâlcească oarece mondenități de la vârful societății (*De câtva timp se agită în Italia chestiunea căsătoriei ASR Principele de Napoli cu o Principesă de Montenegro*, 5/17 aug. 1896). Ș.a.m.d.

Descoperim după stereotipele formule protocolare un fin și atent observator, capabil să judece cu pătrundere, dublat de un bun povestitor, dar și de un sentimental în stare de efuziuni lirice (de pildă luându-și rămas-bun, la 1 august 1906, de la Tommaso Tittoni cu *une certaine mélancolie* la plecarea din postul de la Roma *où j'ai fait presque toute ma carrière et où j'ai, pour ainsi dire, appris à connaître les hommes et les choses, en prenant contacte avec la vie mûre à travers les beautés de votre noble pays et le caractère de votre peuple généreux*).

Revenind la vorbele profesorului Constantin Călin, putem zice că noile înscrisuri (scrisori, note, rapoarte) scoase la lumină de Ioan Adam concură nu doar la prefigurarea unui îmbogățit și oarecum neașteptat portret al scriitorului-diplomat, ci și la conturarea unui *portret în dinamică* al relațiilor dintre doi oameni. „Naturi antinomice”, în caracterizarea lui Ioan Adam, „«pudicul» premier” Dimitrie A. Sturdza și „diplomatul plin de vitalitate” Duiliu Zamfirescu, aflați la început în niște „relații reci” (pe alocuri contondente, amintind obstacolele în calea avansării în cariera sa diplomatică de care s-a „bucurat” D.Z. sau faptul că de trei ori „ranchiunosul” Sturdza, se cretar general al Academiei, i-a blocat intrarea în rândul „nemuritorilor” și că a „tras sforile” ca premiul Academiei în 1903 să nu încununeze romanul *În război*) ajung a se prețui reciproc.

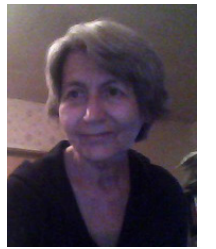
Și ar mai fi un *portret* care ar trebui să rămână în mintea cititorului – acela al Editorului aplecat asupra paginii îngălbenite de manuscris, de multe ori cu lupă în mână, descălclind literă după literă din caierul incurcat al unor foi ce stau să se pulverizeze sub povara timpului... De cele mai multe ori uitat în umbra Scriitorului în serviciul căruia s-a pus, de bunăvoie și nesilit de nimeni... Rândurile de față se doresc un omagiu adus Editorului.

* Pe lângă exemplul dat de Ioan Adam în *Epilog*-ul ediției sale, l-aș chema iarăși la bară pe Nicolae Gheran, care, până nu a încheiat ediția Reboreanu, nu și-a dat frâu liber vocației de povestitor revelată târziu, începând cu 2008, odată cu tetralogia *Arta de a fi păgubaș*.)

** Duiliu Zamfirescu, *Opere, III. Integrala corespondenței M-Z* (Al. Marghiloman – Marcela Zamfirescu-Slăvescu) Ediție îngrijită, text stabilit de Ioan Adam și Georgeta Adam, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2024.

Carmen FOCȘA

Istoria ? Care istorie ?!

O foarte cunoscută rețea de socializare difuzează o fotografie postată de o pagină autointitulată PHOTO ISTORIA. Deasupra fotografiei, titlul scris cu caractere îngroșate: „Etnici romi din România, anii 30-40.” Fotografia înfățișează niște case, mai curând bordeie, foarte sărăcăcioase, în preajma cărora staționează vreo două personaje la fel de modeste. (Asemenea bordeie pot fi văzute în București, la Muzeul Satului și se poate constata că, în pofida aspectului, aceste așezări sunt surprinzător de... confortabile, adică vara-răcoroase, iarna-călduroase). Comentariile-nu-moarte-nu-s-au-lăsat-așteptate: „Până la socialism, așa trăia poporul.” „Dacă nu-l votăm pe... (urma numele unui candidat) așa vom ajunge” „Săraci dar fericiți” (aluzie ironică la acest gen de aprecieri făcute la adresa regimului trecut). Cineva a opinat că ar putea fi colibele celor deportați în Bărăgan, în anii 50... Cei mai mulți, însă, au tunat și fulgerat împotriva regelui, care a exploatat poporul...” așa trăiau românii, sub rege, brătieni, copoși, care nu-i iubeau pe români” (am transcris respectând întocmai ortografia autorului). Formulate aproape identic, în această manieră s-au derulat comentariile privind fotografia cu pricina. Nici unul dintre comentatori nu a făcut referire la precizarea din titlu, care arăta clar ce anume înfățișează poza! Să nu fi observat tocmai titlul?! Să nu fi știut ce înseamnă „romi” (da, poate trebuia scris cu dublu „r.”)?! Să fi ignorat voit explicația din titlu, pentru a putea specula momentul? Ori care ar fi răspunsul/răspunsurile la aceste

În al nouălea an de la apariția ei, revista „Expres cultural” se află în plină cursă spre orizonturile țintite: promovarea performanțelor literare, artistice și culturale ale țării și ale Moldovei într-un echilibru obiectiv cu cele naționale și internaționale, deschiderea către schimburi de idei, eliberarea de inhibițiile și complexele provinciale, cultivarea exigenței și spiritului polemic, obținerea reputației din notorietatea semnăturilor, din consistența textelor și din aspectul ei grafic. „Expres cultural” și-a adunat, încă de la început, în jurul său o serie importantă de colaboratori și de prieteni, din mediile scriitoricești, academice, științifice și artistice, atât din spațiul local, cât și din cel național și cel european și nu numai. Revista a ajuns să fie citită în principalele orașe ale țării, prin schimbul permanent cu publicațiile literare și culturale de prim rang ale acestora, dar și în străinătate. Ea ajunge și la noi în ținutul pontic, la Constanța, unde se bucură de o apreciere aleasă. Până acum, nu ni s-a ivit ocazia să le mulțumim public distinsilor și neobosiților noștri colegi, care îi dau viață lună de lună, dar, în acest moment aniversar când „Expres cultural” a ajuns la rotunda vârstă a numărului 100, să ne fie permis să o facem cu toată grațitudinea.

Viață cât mai lungă și plină de izbânzi, remarcabilei reviste ieșene!

Ovidiu DUNĂREANU

redactor șef al revistei „Ex Ponto”. Constanța

nedumeriri, e trist, revoltător, alarmant.

Care a fost, însă, reacția din partea PHOTO ISTORIA? A intervenit cu explicații, precizări, a atras atenția asupra titlului? Nici vorbă! A ținut isonul celor care au văzut, în această poză, un prilej de a aminti despre exploatarea din ghearele cărora ne-a salvat comunismul. Fie verbal, postând scurte aprobări ale spuselor aceluia, fie prin emoticoane care puteau fi interpretate inclusiv ca pe o satisfacție că, iată, sunt oameni a căror gândire coincide cu a sa. Chiar dacă aceste semnale venite tocmai din partea celui care ar fi trebuit să lămurească lucrurile, n-ar fi existat, și tăcerea ar fi fost una vinovată-semn că a obținut ceva ce, poate, nu și-a propus, dar care îi dă satisfacție.

Recent, se discuta preconizata reducere a numărului orelor de istorie din școli... Până ieri, ideea m-a oripilat; azi, îmi spun că, decât o asemenea istorie, mai bine lipsă! Și dacă mai rămân, totuși, ceva ore, propun să se reia istoria predată în anii 50-singura care, nu doar că a rămas în conștiința multora și le-a fost transmisă urmașilor lor, nu doar pe cale orală, dar încep să cred că și ereditar.

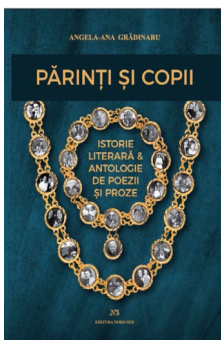
Breviar editorial

Nostalgia ca refugiu

Volumul „Părinți și copii. Istorie literară & antologie de poezii și proze” (Editura Nord Sud, 2024, 414 pag.) semnat și întocmit de către Angela-Ana Grădinaru, este cea mai consistentă antologie de acest fel din spațiul nostru. În prefața sa, poetul Ion Cristofor spune, între altele, îndreptățit, că o asemenea antologie „este în măsură să certifice vitalitatea unei literaturi naționale, să semnaleze persistența unei tradiții morale în cultura noastră”. Din aceeași categorie, după știința noastră, mai sunt două volume, „Pașii mamelor noastre” și „Pașii taților noștri” (Editura Prut, 2020), realizate de către Daniela și Virgil Botnaru, care adună texte evocatoare, cu precădere de la scriitori contemporani. Logica selecției plus ideea inițială sunt enunțate de către Angela-Ana Grădinaru, în cuvântul însoțitor: „Elaborând o antologie cu o asemenea temă, am văzut uneori o coloană nesfârșită de mame și tați înaintând pe un drum cu copiii lor de mână, părinții se opresc la un moment dat ca să se odihnească, copiii merg mai departe...”. Este, până la urmă, logica vieții, „negarea negației”, evoluția istoriei.

Antologia adună 200 de nume, începând cu Anton Pann (1796 – 1854), ajungând până în zilele noastre, cel mai tânăr autor din carte fiind Toni Chira, născut în anul 2003 („Când ești mic, dragostea se întinde ca o mare care-și înghite țărmlul”). Dacă cele mai multe referințe sunt (de) la poeți și la poezie, există în carte și o *addenda* care adună texte în proză, evocări eseistice, rememorări, toate cu trimitere la tema inițială. În prefață, autoarea face trimitere și la o scriere a lui Ienăchiță Văcărescu, dedicată Maicii Domnului, Fecioara Maria fiind *mama generică* a unui popor creștin: „Oh, puternică stăpână/ La acest ceas amar/ Dă-mi spre ajutor o mână/ Ca să pier sunt hotărât...”. De asemenea, este evocată „măicuța bătrână, cu brâul de lână” din „Miorița”, ca simbol al dragostei nepieritoare, determinantă pentru *morală* literaturii noastre. Unii dintre co-participanții la antologie scriu despre mamă, cei mai mulți, alții despre tată, alții despre bunici. Un aer de nostalgie bântuie mai toate paginile, copilăria pare a fi totuși, teritoriul care încă se mai învecinează cu Paradisul pierdut. Asta ne amintește de dialogul mult vehiculat dintre actorul canadian Keanu Reeves și Elon Musk, în legătură cu ofensiva *inteligentei artificiale*, în care primul spune că „nostalgia ne amintește ce înseamnă să fii om”, pe când AI este lipsită de afecțiune, de nostalgie. Chiar dacă nu toți cei care „depun mărturie despre părinți” sunt dintr-un prim-plan al literaturii noastre, se dovedește faptul că temele sensibile declanșează memoria afectivă la niveluri de emoție care dau unitate cărții. O notă aparte a acestei antologii, care adună infinit mai mult emoții decât texte, o dau fotografiile care sunt realmente „forme de imortalitate” (după Susan Sontag).

Fotografiile provoacă un alt nivel de lectură, mult mai sensibil, în multe cazuri ne amintesc de faptul că, în alte vremuri, acestea erau puse pe același plan cu icoanele. Antologia semnată de Angela-Ana Grădinaru merită o editie nouă, adăugită, la o editură cu vizibilitate națională.

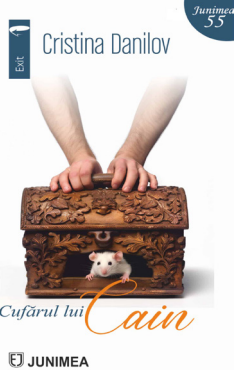
Mai știm cum arată un bestseller?

Există o continuă resurecție a ego-urilor noastre care luptă în interiorul fiecăruia pentru a domina „omul care suntem”. Ne cunoaștem noi cu adevărat? Îi cunoaștem pe cei din preajma noastră cu adevărat? Istoria complexă pe care o trăim modifică ființa interioară, o supune unei provocări permanente din care nimeni nu știe/ nu știm cine învinge într-un final. Adevărata înțelegere psihologică a omului, a evoluției sale, se fixează tot mai insistent pe *subiect*, ca exponent al unei lumi care pare să devină tot mai indistinctă, care trăiește din ce în ce mai mult în statistici. Iar în gândirea modernă, sensul adevărat al existenței este determinat nu atât de universul exterior al omului, cât de cel interior.

Despre aceste lucruri și despre multe altele scrie Cristina Danilov în cea mai recentă carte, „Cufărul lui Cain” (Editura Junimea, 2024, 410 pag.) o autoare care îmbină cu multă abilitate talentul literar cu o profundă cunoaștere a lumii pe care o vede, o simte, o descrie, o înțelege. Mai ales în perioada în care virtualizarea pare să devină o a doua realitate, *persoana fizică*, cea care a dat un sens lumii, istoriei, civilizației pare să fie înlocuită de ceea ce specialiștii numesc *persoana psihică*. Astfel, alter-ego-ul pare să ia locul eului obișnuit, în acest caz psihologul și psihiatrul au mult de lucru într-o lume în care caracterul adamic al omului s-a modificat sub presiunea civilizației greu controlabile. Un soi de miraj îl animă pe omul de azi, care nu înaintea spre viitor ci *fuge spre viitor*, context în care și noțiunea de fericire, atât de prezentă între dezeratele umane, se modifică constant. În același timp, spune psiho-fizicianul Basarab Nicolescu, „Fericirea individuală și socială pe care ne-o făgăduise scientismul se îndepărtează indefinit precum un miraj”.

Asta face Cristina Danilov în această carte, ca și în scrierile precedente, încearcă să „desvăjească” lumea în care trăim, să o vadă și să o arate așa cum este, pe înțelesul omului care vrea să priceapă ce trăiește, unde trăiește, lângă cine trăiește. Lupta cu gândurile, lupta cu sinele expansiv, relația cu copilul „din noi”, relația cu copilul de lângă noi, înțelegerea naturii „lui Iuda”, dialogul cu „ființele din memorie”, plus multe altele, sunt teme dintr-o panoplie extrem de ispititoare.

Mai mult, modul alocentric în care sunt prezentate situațiile și „cazurile”, talentul scriitorului care a intrat decisiv în teritoriul psihologului, fac din această carte o adevărată demonstrație pentru arta de a trăi. În același timp, nu știi ce să apreciezi mai întâi, talentul de povestitor sau abilitatea de a surprinde cele mai ascunse unghiuri ale unei intimități mereu în alertă, noua reșezare a lumii, în epoca internetului, a *inteligentei artificiale* este o provocare greu de gestionat dacă nu o vezi, dacă nu o conștientizezi. Pe o piață de carte normală, volumul Cristinei Danilov ar fi, cu siguranță, un eveniment, un bestseller.

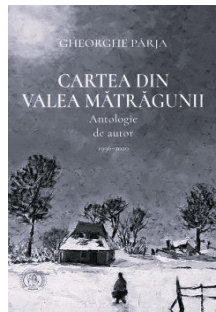

Antologia ca un univers sinteză

Dincolo de rolul său de co-fondator al *manifestărilor poetice* de la Sighețul Marmăției, care au între bornele morale, cu mai bine de cinci decenii în urmă, pe Nichita Stănescu și Laurențiu Ulici, Gheorghe Pârja a pus bazele unui eveniment care a ridicat satul maramureșean la un nivel de universalizare prin metaforă greu de repetat: *Serile de poezie de la Desești*. În curtea casei sale părintești, o curte simbolică pentru satul tradițional maramureșean, a poposit, în timp, din 1979 încoace, cea mai mare parte a poezilor de expresie românească, aici a fost reluat cu adevărat și verificat ca argument versul lui Lucian Blaga: „Eu cred că veșnicia s-a născut la sat”. Dar dincolo de această calitate, de organizator și promotor de evenimente, opera sa poetică a adunat opt volume care s-au bucurat, la apariție, de primiri critice extrem de favorabile. Dar profilul de poet al lui Gheorghe Pârja poate fi văzut la adevărata sa înfățișare (abia) în antologia de autor „Cartea din Valea Mătrăgunii” (Editura Școala Ardeleană, 2024, 506 pagini). În această antologie „citim” o *istorie lirică* scrisă cu o mare risipă de afecțiune pentru prieteni, pentru spațiul magic al Maramureșului, pentru poezie văzută ca *orizontul de după orizont*.

Gestica poetică este, în cele mai multe poeme, la Gheorghe Pârja, cea a sacerdotului care se află într-un dialog continuu cu lumea din jur, obiect sau ființă, exorcizînd-o, îmblânzînd-o. Avem de a face cu un vitalism al metaforei, care nu se mai mulțumește cu calitatea ei de comparație subînțeleasă, care prin exces de poetizare se parabolizează. Satul este un orizont al poeziei lui Gheorghe Pârja, unul interior, acolo unde s-a adunat o lume în încercarea unei reconfigurări după sufletul poetului: „Primăvara aceasta am contemplat/ Stejarul secular din cimitirul Deseștiului/ Ce mai faci, bătrâne, i-am zis/ Precum m-au dezmiertat tânăru fiind/ Nichita și Adam/ Ce faci cu secolele din tine?/ Tot urci spre cer, tot urci? ...(...)” (din *Stampă cu Nichita*).

Memoria este spațiul în care se petrec povești „existențiale” la care poetul e conectat afectiv, empatic. Nimic convențional în poemele din această carte, imaginația mai pregnantă chiar decât notația, certifică o realitate expusă continuu, un spectacol la care poetul este spectatorul cel mai surprins adesea: „În casa verde din preajma Policlinicii/ Locuiește femeia ce are grijă de o bufniță.// Bătrâna fumează țigări ieftine și are în pază neantul.// Liceenele trec în coloană cântând imnul învâțătorilor/ Forestierii le privesc cu ochi de lup// Clopotele bisericii cu câini asediază noaptea/ O, Mântuitorule de întuneric/ Prin singurătatea orașului trece o muzică divină.// Marti seara ies de la cenaclu/ Din Palatul de Vânătoare/ Tinerii Zei ai Poemului.// Mărsăluind prin ruinele orașului liric/ (...) Peste singurătatea orașului/ Crește iedera ca o umbră grea peste lume.” (*Singurătatea orașului*). O retorică a melancoliei potențează discursul poetic la Gheorghe Pârja, de la primul volum la cel mai recent, antologia aceasta fiind un fel de „summa cum laude” care dă imaginea exactă a unui destin de poet de recitat, de redescoperit.

Când desertu-i o mână de nisip

Titlul noului volum de poezie semnat de Echim Vancea, „Ni mă, ni” (Editura Valea Verde, 2024, 88 pag.) este unul derutant, trebuie să recunoaștem. Expresia „**Ni, mă, ni!**” este o exclamație cu un *grad sporit de oralitate*, specifică graiului ardelenesc, folosită pentru a atrage atenția cuiva asupra unui lucru sau pentru a indica ceva într-un mod expresiv, adesea ironic. Citind cartea, îți dai seama că Echim Vancea îl provoacă pe cititor să deschidă ochii minții și inimii pentru a asculta, pentru a descoperi adevărul (mereu ultim!) celor spuse și simțite. Poetul nu e un naufragiat în această viață, pe acest pământ, numai că el e într-un dezacord deloc fortuit cu propria sa natură. Iar drumul spre euforia paradisiacă, recuperatoare, nu e decât exaltare utopică, dacă nu trece prin experiența radical formativă a pustiei: „uneori uit că desertu-i o mână de nisip/ în palmele mușcate ale apusului/ și-atunci mi se-nâmplă ceva

ciudad/ mă simt în siguranță în acele locuri/ în care nu am fost niciodată// valuri de tăcere/ acoperă întunericul insulei de lemn plutitor/ păianjeni de foc se agață de pliuul unui ziar/ abandonat în așternutul mareelor// adorm sub cerul de ceață cu umbra drept per-nă/ alunecând în spuma valurilor la nesfârșit apărând” (*În somnul zădărniceii*). Poemul este caligrafia unui gând, astfel oceanul este redus la o picătură de apă, cum o picătură de apă este un ocean pentru o ființă imperceptibilă. O notă generală a cărții o reprezintă tema recurentă a timpului, prezentă în mai toată poezia lui Echim Vancea și care califică parcursul lyric al acestuia între orfic și romantic, cu toate atributele specifice. Timpul insinuat în actul creației, intrat în fibra cuvântului, nu face decât să-i sporească magia, să se materializeze așa cum duhul se „materializează” prin „trupul ființial al cuvântului” (după Nietzsche). „A fost odată”, această expresie realistă stabilește (și) caracterul efemer și singularitatea oricărui destin: „ploaie atât de tare încât/ nu-i nimeni de neînțeles/ hotaru-i în brazda apei/ și tăcerea-l apasă ades// unde să te cauți acum/ pe ce apă din mal în mal/ cu numele tău urcă/ norii de fum triumfal// marea-i atât de departe de noi/ și singuri în brațe cu luna/ în tăcerea de fulgi pasul tău/ o aripă frântă-i țărâna” (*Veșnicul spațiu de-atins*). O „ființă lingvistică”, cum spune Umberto Eco, conlocuiește ființa poetului, care se risipește în text. Expansiunea eului în „peisajul poetic” se face din aproape în aproape, ca și cum imaginația s-ar afla pe urmele imaginii, în final constituind o topografie contingentă, care să cuprindă atât căutarea cât și rezultatul, în general imprevizibil. Sunt și texte în care apropierea aproape oximoronice de termeni amplifică senzația de turbion: „pe lama de cutiț se mai văd urmele călătorului/ din vremea căderii”; sau: „în clopote-i liniște/ zidurile se ciocnesc sec în cădere”. Iar căderea este, firește, dinspre lume în sine.

Dionisie VITCU

Cum trece-n lume toată slava

„Fii dârz și luptă, Nicolae!” (N. Labiș)

E greu să faci carieră artistică la *marginile* de țară și nu numai în teatru unde-i mai complicat fiindcă depinzi în primul rând de o echipă, de trupă și de mulți alți factori la fel de importanți. *Marginea* (în artă) nu-ți poate oferi decât mediocritatea cu înfumurări de lăutar, izolarea și abandonul brumei de talent ce ți s-a dat și ți se pare că te zăhăie în serile albastre... orientându-te spre lucruri practice, comun-familiale și gospodărești dacă te mai trage ața și tovarășa de viață în bucătărie.

Se cunosc totuși momente când în locuri *mărginașe* s-au întâmplat evenimente și-au apărut factori ce au produs senzație provocând *centrul* interesat să deschidă calea și să absoarbă, asimilând artiști de perspectivă. Unii s-au prăpădit pe drum, puțini au făcut carieră în film și televiziune și mai puțini în teatru. Dacă ar fi rămas la Tg. Jiu, Botoșani, Piatra Neamț sau Buzău s-ar fi pierdut în răceala umbrelor uitării sau ar fi călcat în politică.

Anii '70 ai secolului trecut ne dădeau senzația și aveam iluzia că se zărește de-aproape luminița de la capătul tunelului, că lumea minunată ne asteaptă fără amestec din afară, a *geamandurilor străine*, că dacă ești răbdător și grijuliu, cu economii la iaurt, pâine neagră și *brânză de iepure* în trei-patru ani poți cumpăra o Dacia 1300 refuzată la export... că, dacă ești cuminte și ascultător poți ajunge în comitetul sindicatului, la sfârșitul stagiunii doamna colonel-contabila îți poate mări salariul cu *pisti* 50 de lei și... ce-i trebuie unui *actor-huludeț* mai mult decât... *să rășnească* vorbele piesei dată de *doctorul regizor*, să intre în scenă fără să dărâme decorul și după ce rășnește să iasă fără să facă cu ochiul la public, iar după spectacol să nu șadă în ușa Teatrului... *să se rădă* la lumea ce iese din Sală. Atât, restu-i cum ți-i norocul și steaua păstorilor nomazi. Cu celelalte categorii de artiști e o altă poveste... vorba-i de pictori, de poeți... de scriitori.

Un aer nou foșnea sub curcubeul acelor ani șaptezeci și ne uitam mai puțin temători la *lumina ce venea de la Apus*. „Teatrul Regal” botezat cu numele bardului de la Mircești intrase într-un program de reforme pe din afară și pe dinăuntru. Schele ce sprijineau clădirea anunțau închiderea sălii de spectacole pentru câteva stagii. În trupa artiștilor cădea cortina pentru ultimii mari actori școliți de State Dragomir și Mihai Codreanu. La direcția artistică se anunța înlocuirea profesorului universitar Ilie Grămadă cu un tânăr din Universitate, necunoscut nouă. Îmi părea rău și mă întristaseam că va pleca omul care m-a angajat în Teatru. Îmi părea rău dar îmi puneam nădejde în cei doi regizori de top care aveau nume de mari artiști, în regia unuia dintre ei, Crin Teodorescu, pășisem cu dreptul pe scena Naționalului. Sorana Coroamă era mai rezervată față de mine, o ocolesc, mult mai târziu m-a descoperit. Cu toată părerea mea de rău și a multor actori, schimbarea directorului Teatrului Național s-a produs. N-am înțeles atunci temeiul schimbării, dar noul „manager” instalat era tot universitar, mai tânăr, ce-i drept, politic, însă, era mai potrivit vremurilor.

Rostogolirea anilor îmi tulbură amintirile și nu-mi aduc aminte bine ziua când profesorul Ilie Grămadă a părăsit Teatrul Național. Mi-a rămas în memorie o scenă de teatru absurd. În sala „**Scoala mică**”, cunoscută astăzi sala „Aglae Pruteanu”, profesorul își lua rămas bun de la oamenii din Teatru „*Vă mulțumesc, vă doresc multă sănătate și succes!*”. Din mijlocul sălii un actor bătrân, supraponderal s-a hurducat în scaun și făcând un gest teatral a boncăluit arătându-i ușa: „*Du-te domn'le în...*” (mulți au înțeles unde...). Noi cei tineri am chifnit a râde cu reținere, s-a lăsat o umbră, o pauză penibilă și asistența a amuțit... Profesorul cu un surâs amar a zis „*Știți că nu se găsește pătrunjel în piață?*” Și-a luat geanta popească burdușită de cărți și plasa cu verdețuri... și-n aplauzele sălii a ieșit însoțit de câțiva artiști cuminti.

În celebrul Cabinet prin care au trecut atâtea mari personalități ale culturii a apărut un tânăr blond, elegant, suplu, plăcut la chip, de statură

mijlocie, cu ovalul feței de adolescent îndrăzneț, sigur pe el și, fără a-l impresiona privirile severe ale statuiilor vii împietrite ale marilor actori de pe holuri, răceala artistelor contemporane, fără a-l seduce surâsul și zâmbetul enigmatic al artistelor tinere despletite, poetul Corneliu Sturzu s-a aburcat pe tronul lui M. Sadoveanu să cultive poezia Naționalului ieșean vreme de patru ani (1969-1973). Părea un dandy păscănean, sever totuși, elegant fără a fi strident, tuns îngrijit, cu fruntea înaltă, cu sprâncenele ca mustățile firului de grâu dat în pârg, cu privirea azurie, cu nasul drept, delicat pe care se sprijineau ochelarii ce-i aspreau chipul, cu buze subțiri, cu glas de tenor în vorbire meditativ – controlată, frumos în exprimare. Nu l-au intimidat nici locul, nici oamenii locului, știa, parcă, ce are de făcut. A avut mare noroc totuși de Sorana Coroamă și de Crin Teodorescu, cei doi mari regizori care l-au inspirat. Așa că, mandatul tânărului director a început în forță și cu rezultate remarcabile; la consolidarea clădirii, ajutat de inginerul Ilie Georgiu, directorul adjunct, dar mai cu seamă la înnoirea trupei artistice cu actori absolvenți, regizori și scenografi merituri-i al Soranei Coroamă. Demn de interes și-i foarte important, în această perioadă fastă s-au montat spectacole cu piesele unor mari scriitori, dramaturgi de prestigiu, se declanșase procesul de integrare, de inserție a elementului tânăr în creația artistică-spectaculară, fapt ce a produs un șoc nu în colectivul artistic ci în elita conservatoare a intelectualilor ieșeni care nu sufereau schimbarea stilului de joc scenic. Debutase Cătălina Buzoianu cu *Pescărușul* de A. P. Cehov, dar problema s-a acutizat și a stârnit un foc de paie cu spectacolul *Bolnavul închipuit* de Molière (curioșilor le recomand să verifice în presa vremii comentariile evenimentului).

Schimbarea afișului mereu și apariția noilor spectacole au stimulat interesul publicului și ne bucuram de săli pline la *Războiul vesel*, *Tartuffe*, *Catifeții de la Humulești*, *Sfânta Ioana a abatoarelor*, *Iașii în carnaval*, *Moldovencele vesele*... Rând pe rând, regizori tineri ca Anca Ovanez, Cătălina Buzoianu concurează și sunt aplaudați alături de Marietta Sadova, Dan Alecsandrescu, Hanns Fischer, Nic Moldovanu. S-au stabilit relații și schimburi culturale cu Germania Democrată și Polonia dar mai cu seamă promovarea curajoasă a dramaturgiei naționale contemporane. Debutarea cu succes viitorul director al Naționalului. Romancierul, dramaturgul, memorialistul, eseistul, regizorul Mircea Radu Iacoban, scriitorul care a slujit teatrul românesc mai bine de două decenii și-n vremuri vitrege a reușit să înființeze secția Teatrului Național la Suceava. A salvat „hardughii” din gura știrbelor buldozere argumentând autorităților care hotărâu în toate cele ce sunt și-n cele ce mâine vor râde la soare... că zidurile vechi aduc aminte de Iașul lui Creangă și Eminescu... *să le ia scriitorii au zis...* și, așa a devenit „Casa cu absidă” Asociația scriitorilor, care, ar fi trebuit să poarte un nume !(?)

Ziceam mai sus de carieră artistică în locuri prielnice, de recunoaștere și promovare în centru și pe la margini, după vorba lui Ion Creangă „*cum te ia lumea-nainte*”. Corneliu Sturzu termină filologia la 22 de ani în Iași, debutează la 19 ani cu versuri în *Iașul literar*, este oprit la Universitate asistent, rând pe rând devine redactor la radio, la revista *Cronica*, la Ed. Junimea și... evenimentele din 1989 îl prind redactor la *Convorbiri literare*. Publică versuri, eseuri și articole în mai toate revistele din țară, este membru al Uniunii scriitorilor și Uniunii ziariștilor. Opera sa poetică cuprinde printre altele: *Arcade peste timp*, *Autoportret pe nisip*, *Restituirea jocului*, *Duhul pietrelor*, *Cantilene*, *Camera de recuzită*, *Anotimpul încrederii*, *Vântul din oglinzi*, *Zigurat*, *Arhipelagul altor umbre*, romanele *Vatra legendelor*, *Ianus* vol. I și II, *Artă și sensibilitate* - eseuri.

S-a stins din viață înainte de a-și vedea tipărit ultimul roman *Enigma tăblițelor de lut*. Necruțător, timpul pare să aștearnă tăcerea și uitarea peste opera unui poet înzestrat cu multe calități, sensibil și talentat din generația prietenilor lui Nicole Labiș.

insular

Daniel Ștefan POCOVNICU

Nodul unei dileme

O dilemă pare a fi rezistat insinuată subtil, dincolo sau mai presus de departajarea cu care opera Noica, între semnificația lui *individ* și *persoană*. Propusă în eseu *Individul care nu e ins* din volumul deja citat, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*. Rămâne acolo, nesoluționată, o ambiguitate semantică, insuficient de convingător explicitată, între cele două vocabule, pe care, până azi, simțul limbii române le menține în haloul unei țesături de sensuri parcă nu îndejuns împlinite.

Filosoful oferă însă, mai curând decât o soluție originală produsă de gândirea conceptuală autohtonă, un subterfugiu, argument firav decurgând din recursul la interpretarea unei viziuni metafizice indiene. Ignorând, tocmai el, la apogeul tensiunii conceptuale, încărcătura sapientială a limbii noastre, programatic vizată a fi valorificată speculativ de perspectiva corelată lingvistic. Demers ce își propunea a extrage doza de înțelepciune populară conținută de limbajul natural, pentru a o rafina în exercițiul conceptual al unei culturi filosofice aspirând la focalizare prin acuratețea gândirii.

Sub efectul de magie a „cosmopoliteții”, erudită, substanțială, e drept, pe care intelectualul român a deprins-o în mod special de la Mircea Eliade, poate că ne lăsăm prea ușor amăgiți a clădi pe aer rarefiat și fragil punți de visare contemplativă. Înșelătoare ocazii pentru senzații subțiri de înălțare la neașteptate altitudini spirituale.

Așa s-ar explica inclusiv mecanismul logic din care își extrage Noica spiritul categoric al unui verdict: „*După gândirea indiană, mizeria a ceea ce numește ea materie este tocmai individuația, care sparge lumea în exemplare distincte. Persoana unește, pe când individul desparte.*” (Op.cit., p. 259)

Asta după ce, în prealabil, a trecut în revistă pe scurt, prea succint, chiar evaziv, analiza întreprinsă acestei distincții în gândirea europeană modernă și contemporană. Invocând doar *en passant*, fugitiv, personalismul de la revista *Esprit*. Fără vreo referință concretă menită a oferi beneficiul conceptual de utilitate directă în propria argumentație.

Nota de subsol la care trimite finalul pasajului citat (conservată de Grigore Vida, fără pretenția editării critice a lucrării lui Noica, dar îngrijind-o cu exigența integralității) sugerează că autorul resimțea, în 1969 deja, fragilitatea argumentației:

„*Individul desparte, închide. Probabil că nu mulți cititori știu că în Vietnamul devenit spre indignarea tuturor obiect de intervenții și bombardamente nefaste, nume-roase subiecte umane de calitate transformaseră personalismul, sub influența franceză, dar poate și sub o dominantă indiană, într-o adevărată ideologie morală activă. Se reușise, cu discriminarea clară dintre individ și persoană, să se pună ordine în lucruri, să se scoată în relief o sugestivă polaritate și să se creeze obligația unei alegeri, în speță a celei bune, de-a deveni o persoană umană.*” (Ibid.)

Completarea aceasta, apărută în versiunea inițială a eseului din *România literară*, întărea, oferea asigurări bazate pe argumentul slab al unei autorități vag conturate, difuze, fără a putea asigura clarificarea autentică a distincției. Focalizat mai degrabă asupra cuvântului *ins*, Noica lăsa în suspensia ambiguității

disocierea prea ușor soluționată, sprijinindu-și fragilitatea pe o doctrină volatilă, invocată într-o manieră neconvingătoare.

Revenind în prezent, cum se mai definește *individualitate* în limba română de azi? „**1. Totalitatea particularităților specifice unui individ sau unei persoane, care deosebesc un individ de altul sau o persoană de alta. 2. Persoană cu însușiri morale sau intelectuale deosebite; personalitate.**” (DEX, Editura Academiei, 2009, sub voce)

Deja perspectiva evident sinonimică impune reeditarea interrogației și pentru cazul termenului *personalitate*: „**1. Ceea ce este propriu, caracteristic fiecărei persoane și o distinge ca individualitate conștientă și liberă; ansamblu de însușiri stabile ce caracterizează mental și comportamental o persoană; felul propriu de a fi al cuiva. [...] 2. Persoană cu aptitudini și cu însușiri deosebite, cu autoritate și prestigiu, care aduce o contribuție valoroasă în domeniul social-politic, cultural-științific etc.**” (Ibid., sub voce)

Funcționează lexical și semantic un dublu sens sinergic: *individualitate* privilegiază *deosebirea*, ceea ce distinge o *personalitate*, în timp ce aceasta din urmă accentuează *contribuția* adusă comunității, de unde înțelesul ei predominant unificator. Dar, în niciun caz, exclusiv, strict specializat.

Pentru a reveni la departajarea propusă de Noica, e nevoie a înainta pe calea aceasta, spre vocabula *individualism*, ce, abia ea, pare a contribui într-o măsură la confirmarea acelei distincții: „**1. Denumire generică pentru concepțiile etice care iau ca punct de plecare individul izolat, independent de societate. 2. Atitudine a celui care subordonează interesele obștești celor personale, care este preocupat exclusiv de propria persoană.**” (Ibid., sub voce)

Chiar și această definiție subliniază intima cooperare semantică pe care o instrumentează cele două lexeme ale limbii române. Însă *personalism* ne aruncă în dilema inițială, fiindcă, specializat, chiar specios, nu susține nici el distincția netă: „**1. Atitudine a cuiva care ia în considerare în primul rând punctele de vedere și interesele personale; subiectivism.**” (Ibid., sub voce)

Așadar, limba română plasează cuvântul *ins* în intervalul semantic ordonat de acea sinonimie complexă, mai puțin ferm disjunctivă decât credea odinioară Noica. Speculând mai curând disjuncția slabă, *insularitatea*, atribuit grefat la *ins* dintre-un imbold pur eseistic, spre încercarea limitelor limbajului, dobândește misiunea delicată a reconsiderării acestui raport paradoxal sinergic dintre *individualitate* și *personalitate*.

Un exemplu din muzică sustine pledoaria. Genialul pianist canadian Glenn Gould (1932-1982) afirma că opera integrală a lui Bach nu răspundea gustului epocii. Desincronizarea estetică majoră a enormului compozitor merge până la evidența că anumite sonorități din *Arta fugii* își găsesc ecou peste timp tocmai în stilul componistic al lui Arnold Schoenberg, exponent al școlii vieneze de secol XX.

Așadar, între *individualitatea* fulminantă și *personalitatea* validată superficial de contemporani, *insularitatea* estetică creatoare a lui Bach înfrânge categoric și absolut mersul timpului.

În același arhipelag estetic se găsește un alt ilustru *insular*: Vincent Van Gogh.

Înscrisurile eseistice și critice ale poetului

În multiple cazuri, poetul este incitat din interiorul său inspirator, sub bagheta acelui *Mare Anonim* (Blaga, marcă înregistrată), să-și îndrepte lectura și scrierea interpretativă și asupra cărților truditorilor sinonimi pe câmpul literaturii în care își are el lucrarea de nobilă misie divină, cum se spune.

Tocmai am primit, pentru conformitate, cartea *Fulguriator. Eseuri și comentarii critice* (Editura Universității de Vest din Timișoara, 2024) a cunoscutei poete Simona-Grazia Dima, care, după cum știm, accesează cu bune rezultate, concomitent cu poezia, și critica literară.

Titlul unei cărți destinate publicului are o foarte importantă semnificație, prin potența lui de explozie, aptă să trezească fulgerător atenția celui care ia în mână cartea și se apleacă asupra ei spre o rodnică lectură. De bună seamă, cititorul va remarca îndată titlul deosebit de provocator, esențial în economia unei scrieri, precum este și începutul său, după cum s-a remarcat. De pildă, prestigiosul dramaturg român și universal Matei Vișniec a scris o carte consistentă, *Negustorul de începuturi de roman*, în care exemplifică știința marilor romancieri de a stimula cititorul de la primele cuvinte.

Simona-Grazia Dima o face prin titlul cu patină antică, *Fulguriator* („ghicitor în fulgere”, o realitate de origine etruscă, transpusă în limba latină), prin care ne stârnește pe loc curiozitatea de a descoperi misterul aflat între coperte, marcând deja în acest mod un succes inițial, prin sugestia oferită de insolitul termen.

Eminentul critic bănățean Cornel Ungureanu prefătează volumul de față, al unei timișorence prin formație, cu judicioase aprecieri și în deplină cunoaștere a operei sale, despre care conchide: „Simona-Grazia Dima scrie despre sine, fiindcă e solidară cu <ai săi>, scriitorii, pe care îi iubește ca un critic literar de cursă lungă, erudit și imparțial”.

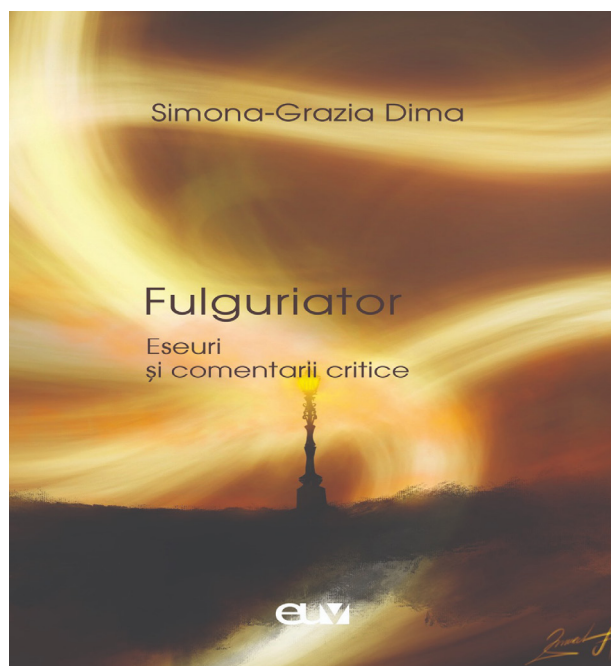
Poeta s-a născut în Timișoara, în familia scriitorilor Simion și Valentina Dima, și a debutat foarte devreme, la 7 ani, cu sceneta *Masca lui Lică*, premiată la concursul pentru scenete organizat de Teatrul de Păpuși din orașul ei natal, care o și pune în scenă. Aici urmează cursurile preuniversitare și pe cele ale Facultății de Filologie ale Universității de Vest, absolvite ca șefă de promoție atât locală, cât și națională. Activează în Cenaclul „Hyperion” al facultății, în Cenaclul „Pavel Dan” de la Casa Studenților (unde este și președintă), în Cenaclul „Orizont” al revistei cu același nume. Una din evocările incluse în volum (*La Timișoara, în athanorul artei și al vieții*) detaliază spiritul efervescenței perioade de formare intelectuală a autoarei în arealul timișorean, suflătește niciodată abandonat de ea. Citez un pasaj emoționant, revelator pentru fidelitatea Simonei-Grazia Dima față de permanența valorilor, față de ethosul asimilat în studenție: „cenaclul nostru [<Pavel Dan>], autentic în spirit și degajat, făcea o figură absolut onorabilă în contextul scrisului tânăr al vremii, iar creația cuprinsă în <Forum studențesc> a fost remarcată la nivel național prin înalta ei ținută... Formam, astfel, fără ostentație, un excelent laborator de creație, unde, nerăbdători, abia așteptam să ne îndreptăm producțiile tocmai ieșite la lumină spre confruntarea cu opinia amicilor literari... Sintetizez, în final: cenaclul <Pavel Dan> și fratele său de suflet, revista <Forum studențesc>, au constituit pentru mine, în pofida vremurilor tulburi, un loc al păcii, al sincerității și al armoniei, al genezei prietenilor durabile, esențiale. Un tărâm aproape neatins de urâtul epocii, unde am putut crea și dobândi indispensabila știință a textului” (p. 218).

A debutat editorial în *Caietul debutanților pe anii 1980–1981* al Editurii Albatros, iar în volum personal cu *Ecuatie liniștită* (1985), remarcat de critica literară. Se afirmă pe deplin prin transferarea la București, în 2000, unde a lucrat în câteva instituții de cultură, iar finalmente, în cadrul Academiei Române. Este membră a Uniunii Scriitorilor din România, a Centrului PEN-Român, al cărui secretar general a fost pentru o lungă perioadă de timp (2006–2016).

Cele mai multe cărți publicate de Simona-Grazia Dima sunt, firesc, cele de poezie. Acestea, la care se adaugă antologiile sale poetice, traduse în limbi străine, precum și traduceri realizate, le găsim menționate în comprehensiva *Fișă biobibliografică* din finalul cărții.

Fulguriator e o carte cu profil critic și eseistic, a șaptea din acest domeniu, al bibliografiei autoarei, motiv pentru care o contextualizăm prin citarea celorlalte volume de factură similară publicate de ea: *Labirint fără minotaur* (2008), *Blândețea scorpionului* (2011), *Micelii solare* (2014), *Copac în cetate* (2017), *Pâinea și vinul vieții* (2021), *Inelul cărților* (2021).

Recenta apariție editorială, *Fulguriator. Eseuri și comentarii critice* (2024), este un volum compozit, riguros structurat în capitole, pe genuri literare și culturale, reflectând bogata activitate a Simonei-Grazia Dima de eseist, critic literar și publicist. Fiecare articol în parte prezintă interes,

dar spațiul comentariului nostru ne obligă să ne limităm la prezentarea pe larg a capitolelor și a subcapitolelor lucrării, ținând astfel îndemnul la lectură. Cartea debutează cu o *Prefață* semnată de Cornel Ungureanu, enunțată mai sus, urmată de un *Cuvânt-înainte* al autoarei, apoi de următoarele capitole, cu subcapitolele aferente: *Literatură română. Poezie; Proză; Critică și istorie literară, eseistică; Memorialistică, publicistică, etnografie; Evocări; Literaturi străine; Fișă biobibliografică*.

Ar fi necesară, dar nu ne e posibilă din punct de vedere spațial, enumerarea integrală a scriitorilor abordați, cu probitate și sensibilitate, de Simona-Grazia Dima, în fiecare capitol. Toți sunt importanți și bine portretizați printr-o scurtă notă asupra activității lor, coroborată cu o incitantă analiză a câte unui volum de autor. Selecția unor nume este însă dificilă, pentru că ar putea fi nedreaptă, de vreme ce autoarea le acordă atenție și afecțiune tuturor. Singura cale de a le afla integral este citirea cărții.

Și totuși, câteva dintre ele, spre exemplificare, le transcriem. La subcapitolul *Poezie*: Gheorghe Grigurcu, Radu Ulmeanu, Cassian Maria Spiridon, Ioan Moldovan, Lucian Vasiliu, Robert Șerban; la *Proză*: Aurel Maria Baros, Cornel Nistea, Alexandru Ecovoiu, Ana Dobre, Andreea H. Hedeș; la *Critică și eseistică*: Victor Ivanovici, Olimpiu Nușfelean, Stan V. Cristea, Marius Ghica, Simona Sora, Constantina Raveca Buleu.

Putem facem cunoștință cu stilul critic și eseistic al Simonei-Grazia Dima prin câteva fragmente din textele ei, adecvate pentru a-i releva abilitatea interpretativă: „Rod al unei investigații hieratice de o acuratețe și o intensitate remarcabile, poezia lui Gheorghe Grigurcu (din antologia *Imagini așternute pe coada văzduhului*, n. m.) face mereu tentativa de a smulge contingența din torpoare, de a-i infuza sens ori de a-l elibera din ascunzișuri, ca dintr-un sit arheologic”.

„Volumul *Pornind de la zero* (al lui Cassian Maria Spiridon (n. m.) apare în prezent așa cum l-a gândit și conceput autorul său, puternic și învăluit în tristețe, într-un halo fatidic ce anunța ineluctabila schimbare a paradigmei sociale”.

„Nume important al poeziei actuale, Ioan Moldovan se remarcă prin modestie, caracter, profunditate. Rostirea sa este interiorizată, de un tulburător dramatism, lipsită complet de clișee și tendențiozitate, ceea ce-i menține statornic universul liric la cotele elevate ale lirismului.” (Referitor la volumul *Viața fără lume*)

„Poet, prozator, muzeograf, editor, Lucian Vasiliu trăiește, fundamental, prin poezie, unind rafinamentul și suplețea ludică a versurilor cu decantările înaltei culturi, sub cupola unei viziuni largi, filosofice, asupra existenței”. (Despre volumul *Cod numeric personal*)

„În povestirile lui Cornel Nistea, figurile umane și istoriile lor condensate se succed asemenea unor epifanii ale Erosului, degajând – mireasmă a unor esențe parfumate, aprinse de patosul mnezic – savoarea împlinirii prin intensitatea emoției plenitudinare.” (Despre volumul *Iar nimic în cutia poștală*)

„Când sunt sinceri, însă, vergonii își descoperă devoțiunea, tocită până atunci în scheme. Sinceritatea deplină (...) îi apropie la maximum de condiția sacră, fiindcă îi smulge cu succes ruminării mentale, sterilului asalt al conceptelor. Este mesajul major la lui Alexandru Ecovoiu în romanul său (*Ambitus*, n. m.) parabolic și sapiențial, poetic și enigmatic”.

„Demersul lui Victor Ivanovici, (în volumul *Un caftan pentru Don Quijote. Spre o poetică a traducerii și alte repere*, n. m.), hermeneutic în esență, revelează destinul fericit al operei literare, acela de a constitui mereu, de-a lungul timpului, terenul de elecție al întâlnirilor mirabile și al fertilelor interferențe”.

În cea de-a doua secțiune a volumului, intitulată *Literaturi străine*, Simona-Grazia Dima a alăturat exegeze, unele mai extinse, adevărate studii, despre opere provenite din alte spații culturale decât cel românesc, apărute la noi în traducere, ale unor autori socotiți de autoare afini cu propria conștiință și cu idealurile ei scriitoricești. Opțiunile îi atestă orizontul larg al cunoașterii, versatilitatea, curiozitatea insașiabilă față de anumite subiecte ce o preocupă intens. Îi întâlnim, bunăoară, din zona istoriei ideilor, pe Thomas Hobbes, cu al său faimos *Leviathan*, ori pe indianistul Paul Deussen (portretizat într-o monografie de Heiner Feldhoff); citim despre poeți precum grecii Konstantinos Kavafis (protagonist al unei ediții românești de excepție, în format multilingv) și Yorgos Seferis (subiect al unui eseu de Vassilis Papadopoulos) sau sud-americanul Cesar Vallejo, îi întâlnim pe Fernando Pessoa în ipostază de prozator cu veleități detectivistice și pe Marguerite Yourcenar, cu două din romanele sale, integrate în literatura noastră prin excelente versiuni românești. Dintre scriitorii contemporani eseista se concentrează asupra a trei poeți: franțuza Muriel Augry, maghiarul Balázs Attila și rusul Ivan Pilchin, un împătimit iubitor al literaturii române. Hărăzită cu o sensibilitate aparte, Dima deține talentul special de a se plia pe optici dintre cele mai diverse și inedite, de a vibra la specificul unor expresii artistice dotate cu alte caracteristici decât cele familiare nouă, știind să descopere esențialul, dintr-o perspectivă asumat universalistă, de un superior „ecumenism”.

Informația densă, talentul hermeneutic și analiza pertinentă, aplicată la obiect, viziunea largă, generoasă asupra scriitorilor selectați și a subiectelor accesate ne conduc la reliefația și aprecierea deosebită a abilităților Simonei-Grazia Dima de a oferi prin *Fulguriator. Eseuri și comentarii critice* (2024) o carte captivantă și importantă pentru istoria literară și culturală română și, deopotrivă, universală (mai ales prin capitolul final, ce cuprinde eseuri tulburătoare, profunde), contribuind la îmbogățirea certă a receptării critice semnificative a literaturii.

Vasile AIOANEI

Risipirea bucovinenilor

Fugar în anii '80, în timpul regimului comunist din România, după ce trece prin lagărul de la Trieste și reușește să ajungă cât mai departe în lumea liberă, medicul bistrițean Dumitru Pădeanu, simte nevoia, acolo printre străini, ca pentru a-și umple viața și dorul de acasă, să scrie despre ce a lăsat în urmă, despre țara lui.

Este sfătuit de către mai vechii reprezentanți ai diasporei române canadiene (în fapt, de către cei care i-au și întins o mână de ajutor pentru a se integra mai bine și mai repede în Lumea Nouă), dacă tot se apucă de scris, să o facă sub pseudonim literar. Că e mai bine așa, mai ales dacă, a spus ceva până atunci împotriva regimului comunist de unde a evadat, ori va dori să spună, pentru că mâna lungă a securității îl poate ajunge oriunde.

Așa devine, medicul Dumitru Pădeanu, romancierul Corneliu Florea, pseudonim pe care și l-a ales după prenumele părinților și cu care se identifică întru totul până la sfârșitul vieții. Foarte puțini dintre cei care l-au cunoscut și i-au citit opera, au mai avut după aceea curiozitatea să știe și cum se numește autorul în actele de stare civilă. Iar după ce, prin Crucea Roșie Internațională, reușește să-și aducă pe tărâm canadian și fiul, pe care îl lăsase în România cu mare risc și emoție pentru a-și asigura propria fugă, Corneliu Florea s-a putut concentra mai bine pe scris.

Impresionat cu precădere, de greutățile prin care au trecut primii emigranți români canadieni, mulți dintre aceștia veniți din Bucovina aflată sub stăpânire austriacă, începe să le pună pe hârtie povestea, ca până la urmă să descrie în această încântătoare cronică „Risipirea” destinul întregii Bucovine. Și nu oricum. *Cutremurat de tragica istorie a acestui ținut, rupt din trupul Moldovei în anul 1774 în baza unei abjecte înțelegeri între imperiile vecine*, Corneliu Florea ajunge să se identifice cu soarta Bucovinei și în cele din urmă, după cum mărturisește, să-i pară rău că nu este el însuși bucovinean.

De aceea, pentru a-i consemna cât mai bine cronică, citește mai întâi tot ce s-a scris până la dânsul despre Bucovina, despre acest *colț de Moldova*, pentru fiecare pagină scrisă, fiindu-i necesare pentru alte zece pagini citite. Și-aceasta pentru respectarea adevărului istoric, adevăr pe care-l rostește așa cum a fost, *tranșant și cu sinceritate* [...] *istoria trebuie știută și povestită semenilor ca o poveste adevărată...*

Departă de țara lui, Corneliu Florea nu și-a uitat rădăcinile, *a rămas român printr-o adevărată vocație*. Ceea ce nu se poate spune despre toți românii din diaspora, aflați la prima, la a doua sau la a căta generație or fi, mulți dintre aceștia nemaiidentificându-se cu neamul românesc. Mai mult, parcă le-ar fi rușine că sunt români sau că au descendență românească, și prin tot ceea ce fac, caută să-și ascundă apartenența la acest neam.

Corneliu Florea dedică cronică bucovineană *Risipirea* (apărută la editura Aletheia 2012), primilor români canadieni, mare parte emigrați din Bucovina. Celor care, pentru a reuși să supraviețuiască în preria nord-americană, a trebuit pentru început să-și sape bordeie în pământ și, până să-și încropească gospodăria, au construit mai întâi o biserică, *păstrându-și cu sfințenie ființa națională, entitatea românească*. Dar nu numai lor, ci și românilor bucovineni care mai târziu, au fost deportați în Siberia ori *incarcerati și supuși în Ucraina* [...].

Canadian prin adopție, Corneliu Florea spune patetic în cronică sa despre Bucovina, că are *o istorie încărcată, ardentă: pe de o parte de cotropire, asupra și risipire*, iar pe de altă parte, povestea Bucovinei este *o încrâncenare* [...] *pentru păstrarea și afirmarea ființei românești...*

Consemnând toate acestea cu date istorice și statistici găsite în alte scrieri despre Bucovina, referitoare la încurajarea emigrării masive în Bucovina de către habsburgii, a ucrainenilor și evreilor, autorul deplânge în întreaga scriere, soarta românilor autohtoni. Profund implicat emoțional la fiecare cuvânt pus pe hârtie, Corneliu Florea, rescrie cronică acestui ținut făcând o pertinentă analogie cu invadarea de către europeni a teritoriilor din Lumea Nouă stăpânite în trecut de amerindienii.

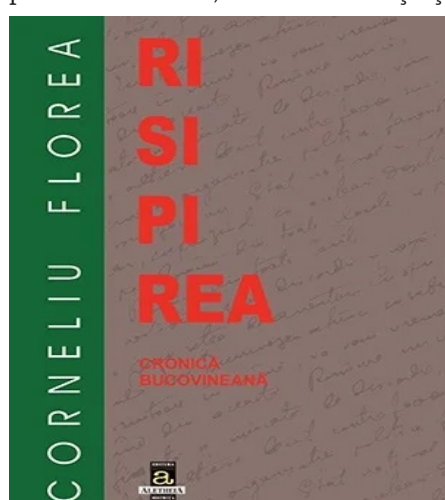
Autorul, surprinde magnific în romanul său starea de spirit la nivelul comunităților din Bucovina, ce premere fenomenului imigrării în Canada, când *multă lume a luat lungul drum al speranțelor*. Emigrare de care s-au ocupat evreii, plățiți regește de către emisari ai coroanei britanice pentru fiecare familie de români pe care reușeau să o convingă să plece peste ocean. Veniți în Bucovina doar cu hainele de pe ei, bucurându-se de proverbiale ospitalitate românească, ajunseseră în acea perioadă să-i vândă pe români, asemenea șefilor de trib de pe coasta de vest a Africii la încărcarea vapoarelor cu sclavi ce aveau să trudească pe plantații. Tot în Lumea Nouă.

Mai mult, despre evrei, autorul mai arată cât de duplicitari erau în desfășurarea evenimentelor din timpul Primului Război Mondial și celui de-Al Doilea Război Mondial, când Bucovina era pe rând cucerită de ruși și mai apoi eliberată de austrieci, de armata română și ocupată iarăși de ruși, trecând repede de partea puterii de ocupație, pentru că, vezi Doamne, au fost victimele celorlalți: *...i-au așteptat pentru că aveau promisiunea că*

tovarășul Stalin le va face o republică socialistă sovietică evreiască între Prut și Bug [...] *din acest motiv când a intrat armata roșie în Bucovina, și-au arătat cealaltă față, belicoasă, disprețuitoare și agresivă față de armata română în retragere*.

Să plece sau să nu plece? Această dilemă o trăiau bucovinenii ce începuseră să nu mai creadă poveștile jidovilor despre Țara Făgăduinței. Primii români ajunși acolo reușiseră să trimită scrisori, din care rezulta că da, se dădea pământ în *împărăția englezească* [...] *câte 40 de fâci în pustietate*, însă le era greu pentru că nu aveau și vite cu care să lucreze pământul, iar acolo era *pustiu și frig* cum se auzea că ar mai fi în Siberia rusească. Și că mulți, poate, s-ar fi întors, dar le era și mai grea revenirea acasă.

Cum să-ți dea pământ degeaba? se tot întrebau bucovinenii, când ei știau că pentru a avea pământ sau pământ mai mult, trebuie muncești și să-l cumperi!

Pentru ca tot ei să-și răspundă: la fel cum se dă pământ și în *împărăția austriacă* coloniștilor ce doreau să se stabilească în Bucovina, pentru a crea acel mozaic etnic dorit de habsburgii menit a-i subjuga mai bine pe români. Mai mult și mai mult însă, românii plecau pentru că *...Bucovina noastră s-a umplut de străini* [...] *lumea se schimbă și se amestecă, acum mai mult ca niciodată*. Românii [...] *cu lacrimi în ochi și rugăciuni în minte, de la geamurile trenurilor și printre stâlpii de telegraf de-a lungul drumului de fier, priveau cum le rămâne în urmă Bucovina*. Dar toate acestea nu le întrecea bucuria de a fi ajuns vii pe pământul canadian, *la capătul lumii*, și bucuria de a se reîntâlni cu ceilalți români ajunși mai devreme acolo, unde aveau să înceapă temerara lor muncă de pionierat.

Romanul „Risipirea” [...] *această reînviere literară a destinului Bucovinei*, reconstituie prin documentarea asiduă a autorului, o realitate așa cum a fost, respectând adevărul istoric și informațiile concrete găsite în analele istoriografice, căpătând astfel valoarea unei cărți de referință. Consemnarea întocmai a succesiunii evenimentelor, a numelor și prenumelor reale ale personajelor îi conferă scrierii valoarea de excelență cronică a unor evenimente istorice autentice.

Cartea este asemenea unui letopisetz, care începe la 1774, când Țara de Sus a Moldovei a fost *tocmită* de cele trei imperii. *Am dorit să scriu despre bucovineni o conică cuprinzătoare, cât mai cuprinzătoare* [...] găsim în auctorial, și relatări absolut impresionate mai departe în volumul lui Corneliu Florea, despre *colțul acesta de Moldova*, învederând viața și felul de a fi al bucovinenilor, *tăcuți și aspri*, care plâng după ce fetele li se mărită și muncesc mai cu spor după aceea ca să refacă la loc pământurile date zestre, și asta fiindcă pământurile și pădurile erau adevăratele averi: *cu cât ai mai mult pământ și pădure, cu atât este mai puternică familia*.

Respectând întru totul adevărul istoric, Corneliu Florea face un recurs la istorie, descriind cu cifre și date exacte contextului istoric, adevăratele împrejurări și cauze pentru care a fost răpită Bucovina. Despre modul cum au procedat la trasarea noilor granițe emisarii Imperiului Habsburgic, trimiși inclusiv pentru testarea stărilor de spirit din rândul moldovenilor ce urmau să intre sub stăpânire austriacă. Descrie ca nimeni altul, martiriul lui Grigore Alexandru al III-lea Ghica voievod, care a plătit cu capul împotrivirea de a nu fi ciuntit teritoriul Moldovei, cum rușii și turcii și-au luat darurile de la habsburgii în negocieri cu pământ românesc, cum au fost corupți inclusiv generali ruși pentru a nu se împotrivi la stabilirea noilor frontiere dintre cele două imperii.

Corneliu Florea descrie mai apoi începuturile administrării riguroase austriece, *corectă și severă cum nu mai văzuse această parte de lume*, recensământul, pentru ca austriecii să știe și pe câte impozite pot conta. Catagrafierea Țării de Sus a Moldovei devenită Bukenland-ul habsburgic avea să reliefeze noilor stăpâni, ponderea familiilor moldovenești în totalul populației Bucovinei, registratorii austrieci consemnând: *limba obștească a țării este limba moldovenească, ce se compune dintr-o latină stricată*. Moldoveni care, până la unirea cu Patria Mamă din 1918, aveau să ajungă minoritari în țara lor.

În spiritul obiectivității ce-l caracterizează, Corneliu Florea prezintă administrarea austriacă din Bucovina cu bune și rele. Saltul economic pe care l-a avut această

parte de țară prin aducerea de către ocupanți a unui *val de meseriași* (Imperiul Habsburgic fiind incontestabil mult mai dezvoltat economic și cultural decât cel Otoman), fondarea a peste șaptezeci de noi așezări ș.a. Acestea însă, cu școală și biserică catolică, greco-catolică ori evanghelică, pentru preservarea identității și confesiunii coloniștilor.

Românilor nu le-a fost interzis ortodoxismul, însă, nici nu au fost lăsați să-și manifeste credința în plenitudinea ei. Cancelaria austriacă, la scurt timp după ce a luat în stăpânire a acest ținut, a redus numărul mănăstirilor ortodoxe românești, de la șapte la trei. Mai rău decât atât, Episcopia Rădăuților – cea mai veche din Moldova, a fost scoasă de sub jurisdicția Mitropoliei Iași și transferată jurisdicției Mitropoliei din Karlowitz – Serbia, iar scaunul episcopal i-a fost mutat la Cernăuți, devenit capitala Bucovinei.

O soartă asemănătoare au avut și școlile în limba română. La sosirea austriecilor, învățământul primar fusese introdus încă de pe vremea lui Grigore Ghica în întreaga Moldovă. Aflăm că funcționau în această parte de țară *școli triviale* pe lângă parohiile Suceava, Rădăuți, Cernăuți și Câmpulung. Prioritar a fost mai apoi dezvoltarea învățământului în limbile coloniștilor, în principal în limba germană ce s-a dorit, și în mare parte s-a reușit, să devină limba franca pentru Bucovina, pentru homo bucovinensis, creat cu *tenacitate imperială*, ca ducatul (cum avea să fie denumit mai târziu) să intre și să rămână în spiritualitatea germană.

Constatăm că cea mai grea perioadă pentru românii bucovineni a fost între anii 1786 – 1848, când Bucovina a fost alipită Galiției, perioadă în care românii, în fața exodului masiv de ruteni, evrei și polonezi au trebuit să facă față unei triple asimilări, în școlile moldovenești, ajungând să predea învățători ruteni și polonezi, iar în administrație, singura limbă vorbită era germana.

Scrisă ca o *spovedanie*, cronică *Risipirea* este o narațiune care capătă substanță încă de la primele rânduri.

O sută de băți de inimă dinspre Iași

Forța divină a unui har subteran, o îndârjire misionară, răspundere față de o "geografie culturală" a locului? Ce îi "mână oare în luptă" pe scriitorii care editează câte o revistă literară prin diverse locuri din țară? La aceste lucruri meditam prin 1998 în preambulul numărului 100 Poesis într-un "Jurnal de provincie" (martie-aprilie, nr.99-100) care ținea loc de "editorial". Fiecare număr mi se părea că va fi ultimul sub "ochelarii de cal" ai unui oraș din Nord-Vest unde viața culturală era, aproape, inexistentă. De atunci am un respect deosebit pentru scriitorii care editează o "revistă literară": mai ales față de cei care nu sunt "abonați" la surse financiare simandicoase, care își găsesc - singuri -, câte o cameră pentru "redacție", câte un "sponsor" iluzoriu, care-și adună "colaboratori" printr-un decalog prietenesc al respectului pentru valoare.

Un astfel de respect am avut, dintru început, față de paginile "Expresului cultural" din Iași. Un poet important al generației mele (suntem născuți în același an și aceeași zi de fastă primăvară - 1 martie...), Nicolae Panaite și un critic - Constantin Pricop -, au impus, într-un timp scurt, un "brand literar" într-un spațiu de veche tradiție culturală (Convorbiri literare și Cronică, dintre cele mai apropiate), nu neapărat "ținând piept" războinic, ci osârdind la o pecete proprie, adăugând efervescența unor noi idei valorice, personalizând și lărgind efervescența energeticii creatoare a orașului "cu șapte coline", Iași de rang istoric. Desigur, pe străzile acestui oraș universitar, cu veche inimă de "Dacie" literară, poți întâlni un scriitor la o ...sută de pași de orice librărie (nu ca în Satu Mare, burg vitregit de istoria graniței de vest...). De aceea nu m-am mirat să găsesc în colectivul redacțional al "Expresului cultural" ferestre fără lacăte spre alte reviste... Îi amintesc pe unii dintre semnatarii unor rubrici originale și interesanți pentru mine: Liviu Ioan Stoiciu, Al.Cistelecan, Gellu Dorian, Adrian Alui Gheorghe, Liviu Antonesei, Nicolae Tzone, Doru Scărlătescu, Eugen Munteanu, Constantin Coroiu, Vasile Flutur, Magda Ursache, Constantin Cubleşan, Lucian Scurtu, Ioan Adam, Adrian Dinu Rachieru, Grigore Ilisei, Emanuela Ilie, Mihaela Grădinariu...

Cu siguranță revista (apărută pe o hârtie de calitate, bine machetată) este un fragment viu al istoriei literare contemporane - poezie, critică literară, dialoguri cu scriitorii, cercetări filosofice, jurnale de călătorie - care întregeste imaginea viguroasă a creativității românești. Pe granița noastră de Nord-Vest, la POESIS, este o bucurie a lecturii. Multe numere în viitor, multă putere de muncă pentru redactori și colaboratori!

George VULTURESCU
redactor șef al revistei Poesis

O pledoarie susținută cu patos și cu acuratețe, care captează și care ne amintește că Bucovina, un *diamant din stema lui Ștefan cel Mare* [...] este Raiul în care ne-a așezat Dumnezeu.

Drept pentru care, acum, când „naționalismul ucrainean este în erupție [...] cele două jumătăți de Bucovina trebuie să comunice” (A.D.Rachieru)... și să comunice în limba română...

Bardul de la Bârca: Prinos Bulzeșteanului

(...) Pe vremea pe când umblau Dumnezeu și cu Sfântul Petre pe pământ, când făceau terenul, cică s-ar fi așezat o țară aici, pe-o piatră de hotar, să răsuflă. Și-ar fi zis cel mai uscat și cu barba mai lunguiată, ar fi zis textual: „Ne văzurăm și-n comuna Bulzești, mă! Ia te uită colo”.

(Marin Sorescu, *Act de prezență*)

În februarie 2006, Bardul de la Bârca (Adrian Păunescu) era senator al României la al treilea mandat. Și pentru că în acel an se împlinea un deceniu de la despărțirea de Marin Sorescu, Bardul găsi de cuviință să vină cu o intervenție în Ședința Senatului (foarte reușită, de alt fel) care realmente s-a constituit într-un exceptional moment dedicat elogierii celui care a fost autorul ciclului de poeme *La Liliaci* (<https://www.cdep.ro/pls/steno/>). Data intervenției (27 februarie) fusese foarte bine aleasă, Sorescu fiind adus pe această lume la 29 februarie 1936 - o zi care există doar o dată la patru ani. Era și acesta, probabil, un semn că destinul său nu avea de gând să urmeze tipare obișnuite... Așadar, excepționalul poet român, marele dramaturg și unul dintre cei mai valoroși scriitori universali ai vremii noastre, de-ar fi trăit, făcea atunci rotunda vârstă de 70 de ani. Înainte de a reda cele rostite de Adrian Păunescu la tribuna parlamentară, să amintim pe scurt că Marin Sorescu s-a născut în comuna Bulzești, județul Dolj, o localitate pe cât de modestă, pe atât de plină de farmec, pe care poetul de mai târziu o va transforma într-un univers poetic fabulos, prin mitologia sa personală din *La Liliaci*. Al cincilea din cei șase copii ai lui Ștefan și ai Nicolitei (fiica unui notar, ceea ce în mediul rural era o formă de aristocrație locală), Sorescu și-a croit drum în lume cu încăpățănarea tăcută a țăranului oltean și cu o inteligență care avea să strălucească în forme multiple - poezie, teatru, pictură. Copilaria și-a petrecut-o printre dealuri, cruci de lemn, iarbă și întrebări metafizice mascate în glume. A urmat școala primară în satul natal, apoi s-a mutat la Craiova, la Liceul „Frații Buzești”, înainte de a se transfera la Liceul Militar din Predeal - o mutare care pare un paradox pentru unul ca el, nonconformist și boem. Studiile universitare și le face la Iași, la Facultatea de Filologie a Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Debutază în poezie în 1959, în revista *Viața studentescă*, unde ulterior va deveni redactor. Încă de la început, bulzeșteanul Marin Sorescu a fost... altfel (puțin spus). Nu s-a îngâmădit deloc să devină „tribun al proletariatului”, nu se lamenta și, cu atât mai puțin, nu se lăuda. A ales, în schimb, un ton cât se poate de colocvial, ironic, cumva absurd, dar de-a dreptul uman. În 1964 publică primul său volum, *Singur printre poeți*, un titlu care pare o profeție a singurătății sale spirituale în peisajul literar autohton. Volumele care au urmat: *Poeme* (1965, distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor), *Tușiți* (1970), *Suflete, bun la toate* (1972), *La Liliaci* (1973, 1977, 1980, 1989) - o serie în care folclorul, religia populară și ironia se împletesc într-o poezie inimitabilă. În teatru, Sorescu vine în chip strălucit cu *Iona* (1968), *Setea muntelui de sare* (1974) ori *A treia țepă* (1978) ș.a., care au provocat nelinește printre cenzori, dar și admirație în rândul cititorilor și al criticii. În perioada 1978-1990 conduce revista *Ramuri* din Craiova, păstrându-și stilul său caracteristic: discret, dar influent. A devenit membru titular al Academiei Române, iar poezia sa a fost tradusă și citită pe aproape toate continentele. A fost un pictor pasionat, cu expoziții în țară și peste hotare, adăugând astfel o nouă dimensiune sensibilității sale artistice. După 1989, într-un gest neașteptat, acceptă să devină Ministru al Culturii (1993-1995), unde, fără să se înscrie în vreun partid, a încercat să aducă un suflu de normalitate într-o lume politică foarte tulbură. Nu mai insistăm asupra

numeroaselor premii ce i-au fost conferite în țară și străinătate și revenim la intervenția Bardului de la Bârca (Senatorul Adrian Păunescu). Acesta ne amintește, mai întâi, că a fost coleg de generație cu Marin Sorescu, debutând împreună, bucurându-se la Revista *Luceafărul* de un suport aparte, vital oricărui început. Probabil că avea bune motive să susțină că bulzeșteanul de excepție „a murit încolțit în propria lui țară de dușmanii pe care nu i-a bănuț și pe care nu i-a stărnit și care l-au urât pur și simplu pentru că era un om de geniu, chiar dacă un om discret și care nu lua nimic, nici măcar din umbra altora.” (<https://www.cdep.ro/pls/steno/>). Adaugă apoi: „A murit, conform unui titlu pe care-l dăduse cu 20 de ani înainte de moartea sa, a murit tușind. Scrisese la tinerețe o carte, Tușiți. Și vorbeam în

te/ și le spun/ prietenilor îndurerați/ Revin repede./ Ziarele informează cititorii cu oarecare ironie/ Despre starea mea penibilă/ Dacă aș fi sub morfină,/ Dacă mi-aș petrece ultimele zile la țară./ Mi se pare că din fiecare tramvai coboară un om/ Și vine în fugă să-mi aducă o veste/ Îmi bate la ușă,/ Cine e?/ Întreb eu plin de speranță/ Intră! Sunt eu, macazul!/ Te anunț că a trecut și tramvaiul 14». (<https://www.cdep.ro/pls/steno/>) Apoi, Păunescu ține să puncteze cu o altă bucată dintr-o capodoperă soresciană (poemul *Rugăciune* - n.ns.): „Mi-am amintit/ Toți câinii noștri/ Când să moară/ De bătrânețe./ Stăteau ascunși sub magazie,/ Pe sub pățul./ Le duceai mâncare, apă,/ Deschideau încet pleoapele,/ Se uitau, înălțau ochii/ Și spre tine/ Și-i închideau la loc./ Nu mai puteau să dea/ Din coadă,/ Să-ți mulțumească.”

(<https://www.cdep.ro/pls/steno/>) Iată și cum Bardul pune punct intervenției sale: „O să închei cu ceea ce este încheierea absolută, plecarea lui Marin Sorescu în pământ și la cer, și o să vă rog să lăsați unul din gândurile dumnea-voastră să fie liber azi, să se gândească la marele poet și la marea poezie română care a salvat, de-atâtea ori, sufletul românesc. E o «Scară la cer»: «Un fir de păianjen,/ Atârnă de tavan./ Exact deasupra patului meu./ În fiecare zi observ/ Cum se lasă tot mai jos./ Mi se trimite și/ Scara la cer - zic,/ Mi se aruncă de sus./ Deși am slăbit îngrozitor de mult/ Sunt doar fantoma celui ce am fost/ Mă gândesc că trupul meu/ Este totuși prea greu/ Pentru scara asta delicată./ - Suflete, ia-o tu înainte./ Pâș! Pâș!»”. (<https://www.cdep.ro/pls/steno/>) Am mai putea adăuga noi ceva, cât de cât însemnat, la cele spuse de Bardul de la Bârca, în această pricină?

Citim, în redacție la *Ateneu*, cu interes constant, fiecare număr din *Expres cultural*, aflat sub atenta conducere a poetului Nicolae Panaite, un om pasionat de cultură, devotat ideii de cultură, fondator de asociații, de reviste.

Prețuim la publicația ieșeană, ajunsă acum la o aniversare rotundă, la 100 de numere, seriozitatea și echilibrul, substanța textelor, spiritul critic, orientarea clară spre modernitate și fidelitatea față de profilul ales.

Felicităm redactorii și colaboratorii la această frumoasă sărbătoare și îi dorim revistei noi reușite, să mizeze în continuare pe valoare, păstrându-și entuziasmul.

La Mulți Ani și la cât mai mulți cititori!

Carmen MIHALACHE
Director al Revistei *ATENEU*

Aproape precis că nu. Doar așa, pentru final, iată, ne apropiem de marcarea a trei decenii scurse de la plecarea *dincolo* a lui Sorescu, dar nu putem să nu remarcăm ceva cât se poate de special: vocea *Lui* continuă să se audă! Ironic, lucid, tandru -, ca un murmur al minții care n-a acceptat niciodată să se supună regulilor banale ale realității. A fost, de fapt, în tot ce a scris și a trăit, un paradox viu: simplu și profund, comic și tragic, provincial și universal. Într-o lume grăbită să clasifice și să epuizeze, Sorescu a rămas imposibil de încadrat. Era singur printre poeți, dar și printre noi. Și, cu certitudine, încă este...

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XXXI)

Joi, 27 martie 1997, Paris. M-am trezit, ca de obicei, pe la 9,30. După ce am mâncat cu poftă costiță rece, rămasă de aseară, am tândălit încă vreo două ore în pat răsfoind revistele. Ies afară, îmi cumpăr două pateuri, un compot de piersici, o baghetă, egal 13,50 de franci. Pregătesc subiectul de examen pentru un grup de studenți de la altă serie și apoi mă pregătesc de școală. Închei aici, pe diseară scrisoarea următoare și, pe curând, acasă! Te sărut.

Este acum după-amiaza. Iubita mea, fluxul discursiv își urmează cursul. Este joi după-amiază, sunt acasă, după ore începe mica mea pre-vacanță. Timp de cinci zile, până miercurea viitoare, când voi avea din nou ore, pot să-mi văd de problemele mele. Ultimele lecțiile au decurs normal, la grupa Ro100, începătorii: gramatică, adverbul, apoi textul propus, lectură explicativă și exerciții, în total, trei ore. Mi-am intrat aproape integral în penele mele dascălești normale. Le-am spus studenților că plec acasă, ocazie cu care le-am ținut și un mic discurs despre pata de pe obrazul Franței, apropo de tratamentul intelectualilor în general și al celor străini în special. I-am dăscălit apoi despre necesitatea de a învăța, pentru că de asta au venit la universitate. Democrația încetează, după părerea mea, în raporturile elev-profesori. Nu m-a contrazis nimeni, dar am sesizat unele grimase întrebătoare... În rest, nimic anormal! Ba da. Mihai-Dinu Gheorghiu m-a căutat pentru comisionul amical pe care urmează să i-l fac... Ori este el naiv, ori mă crede pe mine prost! A venit cu 15-20 de kg de alimente, bomboane, fructe etc., să i le duc eu maică-sii la Iași. Cu avionul! Nu am luat decât o pungă și aceea destul de grea, de două-trei kg. M-a cam dezamăgit amicul! Cred că și eu pe el! Eu nu aș fi îndrăznit asemenea rugămintă. Mă roagă apoi să îi cumpăr trei-patru cărți nou apărute în țară. E drept că s-a oferit să mă ducă nevasta-sa cu mașina la aeroport. Poate altădată.

Cina: un pate și o cutie de porumb, din acela care îți place ție, cumpărată încă în prima săptămână, când eram pe Ribera, și ocolită mereu. Acum mă apuc de lucru: *Confesiunile*, bineînțeles. Gândul că vin acasă îmi dă aripi. Dacă primești cumva scrisoarea asta înaintea mea – nu știu când o voi expedia – vei afla că voi fi în Iași, probabil noaptea târziu, vineri, 4 aprilie, cel mai probabil 5 aprilie, sâmbătă. Ar fi cazul să mă așteptați la gară cu mașinuța, cu surle și trâmbițe, cu flori și covor roșu, cu delegație oficială! Gata! La lucru! Am întrebat-o pe secretară dacă i-a transmis profesorului Bec cărțile mele. Da, că îmi mulțumește și că îl était enchanté par la dédicace en latin (pe *De Magistro* îi scrisesem dedicația în latină). E aproape 12 noaptea, lucrez la *Confesiuni*, pe fond muzical: Beethoven, Brahms, Ceaikovski.

Vineri 28 martie 1997, Paris. Azi e ziua mea gospodărească; îmi fac de mâncare: ciorbă de vită, tocăniță de ciuperci. Diseară mă îmbăiez și mă schimb. Ținând seama că duminică este Paștele catolic și se pare că toate magazinele vor fi închise câteva zile, am mai făcut ceva aprovizionare, pentru toată săptămâna, până la plecare. Am făcut cheltuieli sângeroase, aproape 200 de franci, inclusiv ciocolată de mai multe feluri pentru voi: îți voi pune bonurile în plic, așa ca să îți dai seama de prețuri. Un ardei gras mare pentru ciorbă, 3 franci, o lămâie, 2,15 franci etc. Am scos și pozele de la atelierul fotografic, 32 de franci, primul film făcut de mine. Ale mele nu sunt așa de artistice ca ale voastre, sunt cam statice, făcute de diverși, pe stradă, lângă obiective turistice. Mă apuc de bucătărie. La radio, știre bombă: personalul de pe aeroport a intrat în grevă. Nici un zbor! Doamne, sper să nu mai țină până vineri când plec eu!

Am primit scrisoarea de convocare la adunarea generală a URF d'Italien et Romain, pentru miercuri, 23 Avril, în prezența rectorului, profesorul Jean Pierre Pousson și a profesorului Jean Robert Pitte, vicepreședinte al Consiliului de Administrație. Ordinea de zi: funcționarea URF, funcționarea diferitelor cicluri și diplome, mijloace, finanțe, creare de posturi, evoluția mijloacelor materiale, va urma un cocktail. Am primit, de asemenea, programul Centrului Cultural Român: Gerard Bayeux, *Exode-Exode*, ediție bilingvă, traducere de Horia Bădescu, Fundația Culturală. Invitat, Horațiu Mălăele; 130 de ani de *Convorbiri literare*, invitat Cassian Maria Spiridon; Expoziție Dan Constantinescu; Valeriu Stancu, *La francophonie, un pont de la sincerité*, Cronica, 1997 și Ioan Telemea, *Sur le frontal de l'Europe nouvelle*, Editura Cogito. De Paște, un film despre Matei Țimforea, pictor de icoane ardelean din secolul al XIX-lea. Și un al doilea film despre icoanele pe sticlă ale lui Timotei Tohăneanu. Dan Amadeus Lăzărescu a ținut conferința, *Ce que la Roumanie doit à la France*. Mi-a plăcut întreaga seară.

Mi-a ieșit o ciorbă nemaipomenită, cu carne de vită, cartofi, roșii, morcov, ardei, ceapă, un pumn de orez, lămâie, leustean. O minune! 5 farfurii m-au costat vreo 45-50 de franci.

La radio, centrul atenției este Strasbourg, unde Frontul Național își ține congresul. Mii de protestatari, societate civilă, asediază sediul congresului. La Radio France Internațional, ecouri, dezbateri, evident, contra lui Le Pen, contra rasismului, a naționalismului extremist. Clasa politică și mediile, în general de stânga, sunt îngrijorate,

căci Le Pen câștigă voturi.

Este ora 3, am mâncat două farfurii de ciorbă, mă apuc de lucru. Lui Dinu îi trimit un articol despre mașina inteligentă, total computerizată, care în câțiva ani va ieși, se zice, pe drumuri. Așa ne-o închipuiam noi doi în discuțiile noastre „de specialitate”. Este ora 6,30 după masă, lucrez, afară este animație mare, e vineri după amiază, noroc că fereastrele mele sunt bine izolate. Dacă deschid fereastra, radioul nu se mai aude în camera asta mare, nu mai pot distinge muzica, nu pot lucra decât pe muzică. Dacă pun pe alt post decât Radio Clasique, îmi distrage atenția. A-ți scrie este o formă de a te avea aproape și fizic. Scriindu-ți, ești Unicul destinatar face à face. Am mâncat încă o porție de ciorbă. Când îmi găsesc ceva, tehnica este următoarea: mănânc doar acel fel, de teamă să nu se strice, căci nu am frigider. A mai rămas exact cât să îmi ajungă și mâine. Măine seară îmi voi găti ciuperci proaspete, jumătate de kilogram, 7,50 franci. Sper să îmi iasă bune, cu unt, cu ceapă și roșii. Înapoi la lucru. Dacă ai primit scrisoarea în care ți-am pus o poză de-a mea, la masa de lucru, poți să îmi contempli laboratorul. Deasupra capului, pe perete, icoana mea: tu cu Dinu în foisorul castelului de la Sighișoara.

Stiri: somajul este în creștere cu două procente. Primul ministru, Alain Juppé, spune că șomajul se va stabili începând cu această lună. Medicii protestează în continuare împotriva limitării avantajelor lor. Ministrul asigurărilor sociale, Alain Bayrou, om politic în plină ascensiune, îi invită pe protestatari să participe la realizarea textului reformei. La Strasbourg, unde mâine începe congresul Frontului Național al lui Le Pen, s-au strâns mii de protestatari care cer interzicerea congresului și desființarea partidului ultranaționalist. Sondajele arată însă că Frontul Național depășește 15% din opțiunile electoratului. Discursul extremei drepte pedalează pe Franța pură, protestarii îi acuză de fascism și rasism.

În place de l'Hôtel-de-Ville

Paradox: un sondaj printre simpatizanții lui Le Pen arată că, pentru ei, valorile ar fi Republica, democrația și liberalismul. Cine poate înțelege ceva? Fapt e că francezii se înfierbântă. Se mai adaugă și revirimentul religiozității, dar mai puțin spre catolicism, cât spre budism, popular printre tineri și diferite secte, active și agresive. Grijile Bisericii: discutând cu studenții mei, observ că ei recunosc că au fost botezați catolici, dar niciunul nu se duce la biserică niciodată. Unul dintre ei, Julien Bruley, cu mamă româncă, nici măcar nu a fost botezat.

O deviză interesantă și profundă a lui Degas: este bine să devii celebru cu condiția să rămâi necunoscut. Cu alte cuvinte, lumea să îți cunoască numele, să îți discute și să îți folosească opera, fără să fii persoană publică, să păstrezi deliciile anonimatului, libertatea de mișcare, simțul proporțiilor, umorul, valorile umilității zilnice. Dar cine este în stare să se despartă de voluptatea otrăvită a celebrității? Când îi vezi de aproape pe oamenii mai mult sau mai puțin celebri, îți dai seama de futilitatea, de zădărnicia celebrității. Până la urmă, ceea ce rămâne este tot extazul și bucuria incomunicabilă și imediată a creației, împreună cu bucuriile simple: casa, familia, plimbarea, lectura, somnul, pescuitul.

Este 8,30, seara, noutăți: i-am telefonat Elizei să o întreb ce facem mâine. Nu facem nimic, fiindcă aretreabă la sediul UNESCO: șoferul pleacă acasă și dă o mică petrecere cocolilor din delegație. În schimb, i-am dat un telefon Feliciei Niță Dumas, 014 277 7120, cu care am vorbit și am stabilit să ne vedem mâine la 11, la Beaubourg, singurul loc pe care ea îl cunoaște din Paris. I-am telefonat și lui Radu Petrescu care pleacă acasă pe 31 martie, luni. Mi-a spus că gazda lui vrea de acum încolo 2400 de franci, nu 2000 ca până acum, plus plata pe două luni înainte. Am lăsat, deci, baltă filiera asta de a mă muta în oraș. Am primit și o scrisoare de la Constantin Pricop care mă înștiințează că a primit scrisoarea-invitație a profesorului Bec, care să îi folosească pentru un dosar de bursă Tempus. Scrisoarea purta ștampila „curier retardé”, din cauză că a scris anapoda codul arondismentului (75012). Mă abțin să mă duc la telefon să vorbesc cu tine, îți voi da telefon poate mâine sau în preajma plecării. Aș vrea să îți spun să îmi suni pe Ștefan ca să mă aștepte la aeroport, în București, pe 4 aprilie, vineri, orele 19,20. Am rugat-o pe Eliza, dar cam făcea nazuri. Nu înțeleg ce se întâmplă cu ea, doar nu îi deranjează deloc cu prezența mea. Il est minuit. Am lucrat, am mai înghițit un iaurt cu zahăr și un pumn de pistaii drept cină, m-am bărbierit, mi-am ajustat mustața și barba care o luaseră razna. Hai, bine, terminăm, că m-am îmbrăcat îndelung și meticulos, cu aceeași pijama galbenă. Acum fumez ultima țigară și mă bag în pat, o să mă citesc două-trei ore, cred că pe la trei o să încerc să adorm. La Radio Clasique, Bach. Scrisoarea asta cred că o să o citești după ce am venit eu. O să ai, probabil, câteva zile bune de plictiseală de mine!

Nici nu știu dacă sunteți în vacanță. Aș vrea să mergem la București și la Seimeni împreună.

Sâmbătă, 29 martie 1997, Paris. M-am trezit la ora 9, toaletă și oleacă de tândălire în pat, cu revistele. Plec în oraș. Dacă voi ajunge și pe la Eliza, voi încerca să expediez prin ea scrisoarea asta, luni, ca să-ți ajungă, probabil, pe

Expres Cultural, un act de supraviețuire a spiritului

Zgomotul informației efemere acoperă adesea vocea culturii, sunetul armelor și războiul ideologic bluează perspectiva limpede, însă lectura poate deveni o excepție, chiar dacă literatura pare să piardă teren în fața vitezei și superficialității. Atingerea pragului de 100 de apariții de către revista Expres Cultural este mai mult decât o performanță – este o victorie a rezistenței prin cuvânt.

Cultura nu este un lux, ci un act de supraviețuire a spiritului, și astăzi, mai mult ca oricând, avem nevoie de asemenea repere. Literatura, arta, ideile – toate sunt elemente esențiale în construcția unui intelect liber și a unei societăți care nu își trădează trecutul și valorile.

De 100 de numere, revista este un bastion al spiritului, un loc în care ideile își găsesc forma, iar cultura își păstrează forța de a lumina conștiințe. Felicit colectivul redacțional pentru pasiunea, munca și dăruirea cu care țin vie această publicație într-o epocă a uitării de sine, într-un peisaj în care cultura și educația sunt nu doar marginalizate, ci adesea atacate, discreditate sau reduse la simple mărfuri.

Cu gând bun,
Alice Valeria MICU

vineri, înaintea mea. Pentru această eventualitate, redeschid scrisoarea! Nu m-am mai întâlnit cu Eliza, nu au venit acasă de la petrecerea lor, așa că i-am dat telefon Feliciei Niță, m-am întâlnit cu ea pe la 12, la Beaubourg, avea întâlnire și cu Laura Gheorghiu, fata doamnei Gheorghiu de la franceză, care își face un doctorat, chipurile, pe aici, întreținându-se cu tot felul de munci ignobile (baby sitter etc.). M-am plimbat cu ele o oră jumătate, apoi singur cu Felicia la Panteon. Am intrat (21 de franci, eu cu reducere, ea 35 de franci). Fostă biserică, impunătoare, cupolă imensă, Revoluția a transformat-o în Panteon, loc de înmormântare civilă a marilor personalități ale Franței. Am văzut aici sarcofagele lui Voltaire, Jean Jacques Rousseau, Victor Hugo, Emile Zola, Marie Curie, André Malraux și alte câteva zeci de personalități, oameni de știință etc. Ceva poze. Atmosferă rece, spații uriașe. În mijlocul cupolei, celebrul pendul a lui Foucault, reînaltat, care bate mereu (Nu știu semnificația fizică exactă). Întrucât profesorul Ștefan Giosu m-a rugat să îi cumpăr/comand o carte a fostului său profesor de la Lyon (un român), am căutat prin marile librării de prin centru, nu am găsit-o. Așa că moș Giosu mă obligă să fac un drum anume la mama dracului, Rue Alesia, la capătul celălalt al Parisului (mi-a trimis 150 de franci, prețul cărții).

Mi-a scris și Carmen Pamfil despre problemele ei cu Al. Dobrescu (că și-a făcut vilă, că are servitori și șoferi, dar nu le-a dat drepturile de autor la dicționarul Șăineanu, vor să îl dea în judecată). Carmen nu a reușit să păstreze decât jumătate din norma mea de la catedră, restul a luat Moldovanu (manevre de-ale lui Frâncu!). E mulțumită totuși și așa. La Institut este jale, cu salarii de educatoare stagiară.

Mi-ai trimis scrisoarea de la Rudolf Windidch, de la Rostock, expediată tocmai în 25 ianuarie! Când ai primit-o? Mă invită la Rostock. O să-i scriu; vrea să țin o conferință în franceză (se plătește!). Voi vedea. Deocamdată, această filieră este în rezervă. La radio, știri de la Strasbourg, de la congresul Frontului Național. Proteste, scandal etc. Dreapta și stânga se acuză reciproc de faptul că fiecare l-a favorizat prin politica lor pe extremist! Stînga acuză dreapta pentru că a luat măsuri extreme (legea Debré pentru imigrare), care au dus la orientarea opiniei publice spre Le Pen, ca soluție credibilă. Bernard Henri Levy (înțeleptul în ceta-te!) spune că scotocirea în pubela vecinului nu a rezolvat vreo dată problemă ecologică!

Am citit și recitit scrisoarea ta, în general este optimistă, după ce ai aflat că vin acasă, simt bucuria cum transpiră în și între rânduri. Te compătimeșc pentru munca ta zi-lumină la olimpiadă! Macar vă plătește? Căci altfel, văzut de aici, efortul de a fi între corectori, oameni de vază, mi se pare o ambiție ridicolă. Dar în sfârșit, e opțiunea ta, numai că te obosește. Cât privește pe Dinu, îți promit că o să-l liniștesc eu când vin acasă. De acord că sănătatea este bunul suprem. Deci, păstrează-o! Îmi pare foarte rău de necazul lui Vivi, dar poate e mai bine așa, să scape de durerea care zici că era supărătoare. Notele lui Dinu sunt bune, dar doar șapte la engleză! Îți voi da telefon în seara asta, nu mai am răbdare. Economie, economie, dar nici până într-acolo! Bine că te ajută cu Florica! Poate ar fi cazul să o recuperezi de tot, cât lipsesc eu. Ar fi de mare ajutor! Mariana Purțuc, de care ziceai că vine la Paris, este, cred, pe filieră catolică, la marea sărbătoare din 20-24 august, cu venirea Papei, sunt anunțați două-trei sute de mii de tineri din toată lumea. Oricum, o să fim și noi aici, o să te vezi și cu ea, dacă vrei.

Regele blestemat

Un story eroti-comic cu un monarh papugiu, cercetaș candriu

Partea a III-a
„Trenule, mașină mică...”
sau

Arta fugii în versiunea caraimană

1. Mergând pas cu pas în volumele construite de Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion te pierzi, pentru intervalul 1937-1940 (singura perioadă a domniei prezente în *Însemnări*) în crevasele lacunelor cronologice și în hățișul cotidian, în care exercitarea atribuțiilor de monarh se împletește cu micile bucurii și furtunile vieții de cuplu și cu singura activitate care-l smulge din tensiunea vieții în cele două planuri, vânatoarea. Și totuși seria începuse bine, la început de primăvară, cu o mărturisire: „*am greșit că de șase ani n-am scris un rând, deși atâtea au trecut peste capul meu și al țării*” (11 martie 1937). Mai mult, regele își expune intențiile ca Homo Scriptor:

„Aceste rânduri ce se vor găsi aici nu sunt pledoarii pro domo, nu sunt, n-au scopul nici intențiunea de a fi o justificare în fața viitorului, ci o nudă expunere, pe scurt, a faptelor, a gândurilor a intențiunilor mele. Un memento al celor petrecute zilnic, un controlor sufletesc al conștiinței.

Este conștient de riscul expunerii personale : „*cineva le va găsi, le va citi și poate la va comenta, favorabil sau dimpotrivă, după cum va crede de cuviință și după cum viitorul va judeca faptele de azi*”. Intervalul de interdicție a publicării (douăzeci și cinci de ani de la deces) este o garanție a intențiilor, opuse memoriilor în general, celor scrise de mama sa cu precădere. Pe parcursul următoarelor volume, *Însemnările* îl arată ca fiind priceput analist al textelor „de serviciu”, în perioada domniei, dar și al celor produse în comunicarea curentă sau protocolară. Sunt tentat să cred că reluarea activității scriptice se datorează unui presentiment, cel al iminentei pierderi a vieții așezate, cu iluzia unei familii, nu întru totul conformă cu normele epocii, compusă fiind din el, moștenitorul tronului și ceea ce, în limbajul popular, se numea „țitoarea” regală.

La plural însă termenul desemna „*loc unde stă vânătorul la pândă, loc pe unde trece vânatul*” și, la numai două zile după începerea caietului, în data de 13 martie (una cu ghinion ar spune superstițioșii), după o zi încărcată (miniștri, reprezentanți străini, un muzician, persoane care-î gestionau problemele curente), rezumată pe fugă, urmează relatarea unei partide cinegetice, cu efuziuni lirice privind cadrul natural, tulburate de capricii ale unor invitați sau organizatori și, spre seară, de probleme de familie („suspecte”). Sfârșitul de săptămână se încheie cu un film (o altă pasiune a lui Carol, care menționează impresii despre cele vizionate), „cu Mihăiță și Duduia”, e vorba de „*o înscenare istorică, arătând până la ce crime poate să meargă nebunia colectivă a maselor*”

O premoniție, am spune știind ce va urma, în acel moment însă monarhul e liniștit, zilele trec una după alta, cu obligațiile de suveran (întâlniri cu demnitari, cu militari, o discuție cu artiștii care fac propuneri pentru tablouri ce urmează a fi trimise la Paris) pentru ca pe data de 18 („zi așa-numită liberă”, nu știm din ce motive) să apară o nouă consemnare cinegetică, patru ore și jumătate cu un „rezultat frumos” pentru Carol (opt sitari) și un eveniment pentru Mihăiță (își trage primul mistreț), seara fiind încheiată de o partidă de pocher la omul său de încredere.

Bilanțul de vânător, menționat scrupulos după fiecare zi, poate să surprindă, dar pentru mine el este compensație și în planul certitudinilor privind realitatea: capriciile patenerei de viață, pe de o parte, jocurile vieții politice pe de altă parte, comportă un grad mare de elemente insesizabile, decodificate prin încrucișarea datelor directe cu o serie de pre-judecăți și presupoziii, adesea amendate de succesiunea evenimentelor.

Conștientizarea fragilității sistemului de iluzii personale se conturează abia în ultimul an de domnie (septembrie 1939-septembrie 1940) și prinde corp în aventurile exilului, când, după câteva luni de peripeții în Spania (septembrie 1940-martie 1941) și Portugalia (martie-mai 1941), cei doi se regăsesc singuri, obligați să părăsească Europa.

2. Pentru cititor rămâne un mister absența ultimului trimestru în anii 1938 și 1939. Narrativele istoriografice pot acoperi aceste lacune dar ele poartă păcatul originar al scriiturii de gen: pretenția de a deține monopolul adevărului, contrazisă de Max I. Dimont¹ care, în preambulul cărții sale, se întreabă: *Cum putem împăca istoria cu realitatea?* Dincolo de rețeta lui Henry Ford (*angajez un profesor care să spună ce doresc*), ar exista șapte unghiuri de abordare a istoriei: *politic, geografic, economic, psihanalitic, filosofic, cultul personalității, religios* (op. cit., 20-26).

Ceea ce șochează în cazul opiniei predominante despre Carol este unghiul politic, cu o abordare binară a oamenilor și a faptelor: „*regii sunt puternici sau slabi, războaiele sunt pierdute sau câștigate*”. Este perspectiva comună, care stă la baza manualelor școlare, al căror discurs este educativ și, prin urmare, este supus unei duble refracții, simplificarea pentru publicul având cucltură bazică

(francezii folosesc termenul „vulgarisation”) și epurarea liniilor astfel încât să nu apară fisuri în mitul național. Privit astfel, monarhul apare ca fiind unul slab, vinovat de ciuntirea țării, răspunzător de toate dezastrele care au urmat deceniului când s-a aflat la cârma României. În fapt lucrurile sunt ceva mai complicate și cel care pune la îndoială unghiul politic era un poet, Baudelaire care, într-un scurt text din jurnalele intime („Princes et générations”), considera că este nedrept să atribuie domnitorului meritele și viciile generației din poporul pe care-l conduce. Mai întotdeauna, spune el, statistica și logica au arătat că acele vicii și merite decurg din atmosfera guverării precedente:

Ludovic al XIV^{lea} îi are ca moștenire pe oamenii lui Ludovic al XIII^{lea} – glorie

Napoleon I îi are pe cei ai Revoluției – glorie

Ludovic Philippe pe cei din domnia lui Carol al X^{lea} - glorie

Napoleon al III^{lea} are ca moștenire oamenii lui Ludovic Philippe – dezonoare.

Prin urmare, când îl judecăm pe Carol al II^{lea}, s-ar cuveni să vedem ce a moștenit, ca *resurse umane*², de la domniile precedente, chiar dacă argumentul este folosit în mod curent de guverările care nemulțumesc populația iar plecarea de la domnie a celui menționat are loc pe fundalul unei insatisfacții unanime, alimentată în rândul maselor de campanii de presă, coagulând elitele în alianțe contra naturii, la care domnitorul asistă neputincios.

3. Ceea ce este insolit, în această desfășurare, este faptul că sursa unanimității este „Duduia”, creându-se impresia că, dacă ar fi dispărut aceasta, forțele națiunii s-ar fi putut coagula. Or dacă jurnaliștii și politicienii convocau ipoteze clinice din sfera psihiatriei (dependența sexuală de o persoană), cred că se cuvine a-i contrapune perspectiva freudiană: „*care anume impulsuri și le înfrânează omul, cât de mult și le înfrânează și ce metode folosește pentru aceasta sunt factorii care vor determina cultura și formele de artă*” (Dimont, op. cit., 22).

Dacă avem în vedere cele spuse de Baudelaire, toate aceste componente nu pot fi reduse la o persoană (în speță Suveranul), ele implică întreaga comunitate și nu se referă doar la pulsuniunea sexuală. Freud vorbea și de pulsuniunea morții iar în România acelor ani aeasta era prezentă în acea parte a societății care-și propunea să *curățe* națiunea, motivul central fiind epurarea etnică. Partenera lui Carol incarna tocmai Răul prin referință la descompunerea vieții de familie a principelui, care divorțează de o soție de spiță regală, creștină, mama moștenitorului Coroanei, acesta din urmă fiind expus influenței nefaste a concubinei.

Legenda astfel construită pune în umbră drumul spre prăpastie a colectivității, în care grupurile participă la o *artă a fugii*, literal și în toate sensurile. Voi încerca să schițez piste care pot fi urmărite dacă trecem dincolo de perdeaua de fum a diverselor narațiuni menite a *justifica* ceea ce (nu) a făcut un actor sau altul în momentele critice ale epocii.

4. Din *perspectivă politică*, în registrul limbajului trivial, narațiunile compun o *fugă de răspundere*, în care motivul central este paraclinic – recurența fugii în comportamentul lui Carol. *Însemnările* pot fi suspectate de aceeași tentație prin lipsa perioadei când s-au întâmplat fapte care au adus o pată în istoria națională – asasinarea lui Corneliu Zelea-Codreanu (toamna lui 1938), temei al unei „martirologii” legionare. La fel se întâmplă însă și cu toamna anului următor, când sunt asasinați cei responsabili de represiunea mișcării atât prin mijloace legale cât și prin crime politice. În toamna lui 1940, aflat într-un fel de „arest la domiciliu” impus de autoritățile spaniole (în urma presiunilor regimului Antonescu), va comemora lichidarea lui Călinescu, în care vede însă în primul rând punctul de plecare al nenorocirilor personale (21 septembrie). Mult mai impresionat este însă de vestea uciderii lui Nicolae Iorga, câteva săptămâni mai târziu. Actul „*depășește orice imaginație ca scârboșenie*” (28 noiembrie 1940), scrie Carol, probabil șocat de mutilarea trupului după împușcare.

Crima are loc la o zi după asasinarea mai multor cadre politice și militare în închisoarea de la Jilava, dezaprobată de autorități, declarație puțin credibilă pentru fostul rege, care comentează că *acea războare este, pe lângă o infamie fără nume și o prostie fără seamăn*” (27 noiembrie). Raționamentul este unul pragmatic: ciclul răzburărilor va face imposibilă exercitarea autorității, asumarea răspunderii politice. Despre cei asasinați crede că „*unii poate au făcut greșeli, dar au fost toți oameni ai datoriei*” (ibid.). Empatia se spulberă imediat: „*acesta n-a fost singurul bucluc: vagonul cu bagaje n-a putut trece frontiera*”.

Există însă un pasaj, ceva mai departe, când autorul *Însemnărilor* pare a asuma parțial actele din timpul domniei sale: „*Toate represiunile care s-au făcut împotriva acestor descreierați depravați, astăzi își găsesc o*

justificare deplină” (8 decembrie 1940). Prin deducție găsim aici îndreptățirea asasinării liderilor legionari (toate...), împingerea răspunderii în zona impersonalului (*s-au făcut*) și asocierea *depravării* cu *omorul*.

Ultima parte este cea mai interesantă: perspectivei pudibonde asupra depravării (în speță relația sa cu Duduia) i se opune, în oglindă, nestăpânita sete de sânge, *pulsuniunea ucigașă trăită ca luptă contra desfrânării sexuale și a corupției*, ambele focalizate etnic (în speță prin antisemitism). De remarcat însă că puritanismul catolic va fi fost cauza unui incident în timpul vizitei în Polonia, în 1937 (30 iunie) și va deveni o problemă în relațiile cu notabilitățile spaniole în perioada de tranzit (12 septembrie 1940-martie 1941) iar cel (neo)protestant va bloca demersurile pentru intrarea în Stalele Unite și Canada.

5. În poema epică a regalității, lui Carol i s-a rezervat rolul de contra-exemplu. Dacă tratăm recurența antitezelor din perspectiva *cultului personalității*, biografia lui formează contrapunctul apogeuului monarhic, întrerupat în Regina Maria. De la politic și clinic, fugile lui repetate intră astfel în domeniul compoziției narativului național. Carol este conștient de acest lucru, astfel încât *Însemnările* conțin adesea note care sunt *ecouri și răspunsuri în oglindă* la reproșurile care i s-au făcut în familie, la atacurile din presă și din partea liderilor politici, la fel ca în genul simfonic numit *fugă*. Povestind călătoria spre Spania și cele șase luni de izolare petrecute acolo, Carol își descoperă talentul de narator. Trenul pus la dispoziție la plecarea din țară nu mai este un simplu mijloc de transport. Când trebuie să-l părăsească, personalul urmând a se întoarce în România, fostul suveran devine liric:

La debarcarea bagajelor, vameșul face nazuri dar cedează. Luăm ultima masă pe teritoriul românesc. Mă uit cu jind la aceste vagoane care m-au dus în atâtea drumuri și cari, adesea, au fost casa mea. Este a doua despărțire de casă și de țară. (12 septembrie 1940).

Este începutul căderii definitive, pentru a ajunge în Portugalia va trece frontiera clandestin, culcat în cutia din spatele mașinii unui contrabandist:

Loc ar fi suficient, dacă n-aș fi așezat tocmai cu picioarele pe eșapamentul care încălzește destul de tare, și teama este să nu-mi ard hainele, căci port singurul rând bun, celelalte fiind rămase la Sevilla. Pornim peste caldarâmul zgrunțuros al Badajozului, cotitură după cotitură, care le simțeam în măruntaie, mi se făcea greață, la care trebuie să adaug și emoția, căci acum se juca ultimul și decisivul act al acestei fugi. (3 martie 1941)

Note

¹ *Evreii, Dumnezeu și istoria* (1962), ediție revizuită și adaptată, traducere de Irina Horea, Editura Hausefer, 2002, bazată pe versiunea actualizată de Ethel Dimont (1993).

² Termenul este anacronic prin raportare la limbajul epocii dar se pretează *gestiunii pierderilor* din anturaj odată cu plecarea de la tron, motiv recurent în *Însemnări* în 1940-1941.

Uniunea Scriitorilor din România anunță cu profundă trisete încetarea din viață a romancierului **Bogdan Teodorescu**. **Bogdan Teodorescu** s-a născut la 22 august 1963 în București a absolvit liceul de matematică-fizică Nicolae Bălcescu (azi Sfântul Sava) și Facultatea de instalații din cadrul Institutului de Construcții (azi UTCB). Din 1990 s-a dedicat jurnalismului (la *Phoenix*, apoi la *Tinerama* unde a avut funcția de redactor-șef) și politiciii, fiind analist și consultant politic. A condus campania președintelui Emil Constantinescu, ales în 1996. A fost secretar de stat și ministru interimar al Informațiilor (1996-1997). A absolvit Colegiul Național de apărare în anul 2000 și a devenit doctor în comunicare în 2006. A fost profesor de marketing politic la SNSPA. A fost membru al Asociației Internaționale a Consultanților Politici (IAPC) și a Asociației Europene a Consultanților Politici (EAPC) din 2001. A avut o activitate susținută de comentator și analist politic.

A debutat ca poet, participând la Cenaclul de luni și apoi la Cenaclul Universitas. Ca poet a obținut premiul de debut al Editurii Albatros în 1982. După 1989, s-a dedicat doar prozei. A publicat numeroase romane, în special thriller politic. Dintre cărțile lui de proză: *Dacia Park, Spada, Băieți aproape buni, Libertate, Și vom muri cu toți în chinuri, Oricine poate muri* (în colaborare cu Petru Berteanu). A scris și volume de marketing politic și istorie, un best seller a fost *Cinci milenii de manipulare*. A scris trei cărți de călătorie cu caracter memorialistic. A primit premiul Asociației Scriitorilor din București pentru proză.

Dintre romanele sale, unele au fost traduse și publicate în Franța și Grecia.

Prin dispariția lui **Bogdan Teodorescu**, literatura română suferă o ireparabilă pierdere.

Nicolae TZONE

În țara lui Cocó. Atelierul biletelor de papagal (II)

II. „Ai înțeles, d-le redactor, tragedia surdă a versurilor absurde?”

Al doilea text pe care Arghezi i-l publică lui George Bogza în „Bilete de papagal”, și anume în nr. 160, din 12 august 1928, p. 3, este intitulat „Scrisoare dezlipită”, care nu este altceva decât un răspuns extrem de dur dat lui Al. Tudor-Miu, congenerul său câmpinean, care, mai sfios și mai rezervat în materie de expunere publică, îi modificase un cuvânt într-un poem¹.

Supărarea autorului a fost fără margini. Pentru că a-i interveni cineva în text constituia pentru el o infamie. Nu era, cum s-ar putea crede, o chestiune de orgoliu, oricât de bine dospit ar fi fost acesta. Nu era o problemă personală, de reparat la prima întâlnire. Era vorba despre ceva care ținea de principii de necălcat, de crezul său artistic, care se situa mai presus de ființa biologică. Era, prin urmare, o problemă de viață și de moarte în ceea ce privea existența de sine stătătoare a poemului, care-și avea logica sa de nezdruccinat. Bogza înțelesese, în ciuda vârstei – avea abia 20 de ani – că viețuirea și supraviețuirea în poezie nu era posibilă dacă ar fi de admis cea mai insignifiată intervenție străină în cuprinsul său.

Tânărul poet începea, prin această apărare disperată a poemului său, o trântă încrâncenată cu cei din jurul lui și, în genere, cu societatea căreia îi aparținea, de fapt un război în toată regula, care va avea ca rezultat aducerea repetată în sălile de ședințe publice ale tribunalului și, în cele din urmă, depunerea în spatele gratiilor.

Această netă luare de poziție, încurajă de Arghezi prin publicarea articolului în contra lui Tudor-Miu, mărturisește deopotrivă despre arta poetică în curs de constituire a noului venit în poezie, ca și despre caracterul său integru, de neclintit. Într-o literatură care nu mai trebuia să aibă nimic în comun cu frica de mentalitatea sufocantă din jur, cu gusturile „cu reminiscențe de dulcegărie” și cu „știrbii literari” care încă fac legea, afișându-și în toate zările mediocritatea și insensibilitatea.

„Scrisoarea dezlipită” se poate citi și ca manifest literar însemnat: «Domnule Redactor,/ Pentru gazeta d-tale pe care o scoți în micul oraș de provincie, ți-am dat o poemă desprinsă din filele caietului ca de pe petalele sufletului./ Totuși, domnule redactor, gustul d-tale cu reminiscențe de dulcegărie, sau teamă de publicul burghez căruia aveai să-i furnizezi versurile mele, te-au făcut să intervii chirurgical scoțând din poemă un os ascuțit, înlocuindu-l cu o bucată de carne moale putând fi roasă de toți știrbii literari./ Dar substituirea aceasta a născut o imagine grotescă, de care te vei sesiza îndată fiindcă am să ți-o semnalez ei cred că o vei regreta îndeajuns./ Scriam eu:/ *mă doare creșterea ierbii fiindcă o știu sortită hrană boilor/ și fetele cumiți mă dor fiindcă le vor avea măcelarii*/ d-ta ai luat cuvântul *avea* și găsindu-l prea greu pentru stomacul cititorilor revistei d-tale, fără a-mi cere autorizația pe care de altfel nu ți-aș fi dat-o niciodată – admiți d-ta, d-le redactor, ca cineva să aibă pretenția de a-ți scoate un ochi, sau a-ți tăia un deget fiindcă așa i-ar conveni mai bine? – l-ai înlocuit cu *răpi*./ *și fetele cumiți mă dor fiindcă le vor răpi măcelarii*./ Ai prins țipând nota ridicolă? Cam cum îți închipui d-ta un măcelar care

răpește o fată?/ Dacă cititorii d-tale încă mai sufăr de romantism, trimite-i la romanele de această manieră. Măcelarul din poema mea nu va admite ca de dragul lor stomacu-i burduhănos să fie investmântat în zale și sărind peste balcon să răpească o fată. Nu. El nu va face în ruptul capului aceasta. Ci își va scoate liniștit punga de la brâu și cu bani sunători va *plăti* fata, apoi o va *avea*./ Ai înțeles, d-le redactor, tragedia surdă a versurilor absurde?/ Cu sentimente vertiginoase./ George Bogza»

Cât va fi în avangardă, Bogza nu va fi *altfel* decât este în acest text. Măsura de fiecare zi a sensibilității sale va fi dată de sentimente și stări totdeauna „vertiginoase”. Cititorii care încă „mai sufăr de romantism” nu vor fi niciodată prietenii săi. El știe că asumându-și singularitatea și făcând din intransigență o punte de netrecut către el, va deveni un incomod, un veșnic neînțeles.

Dar nu asta fusese alegerea lui? Nu asta fusese voința sa, de a-și schimba „total modul de viață”? O însemnare din urmă cu circa doi ani din jurnalul său dovedește cu prisosință că „da”: «26 Aprilie [1926]/ Aseară m-am plimbat cu Petruș până după miezul nopții pe o lună splendidă. Azi m-a prins un dor nebun să hoinăresc pe toate dealurile din jur./ Se împlinesc trei luni de când am sosit în Buștenari. Mă gândesc la toate câte s-au întâmplat. *Dar vreau să-mi schimb total felul de viață* [s.n.]/ Vulturul să fie vultur./ Vulturul să fie vultur, să planeze deasupra munților, să nu coboare pe pământ, să nu se târască prin țărână. Vulturul să plutească la mari înălțimi. Iar eu vreau să fiu vultur. / Și voi fi!»

Între timp, respectând cu tristețe „programul” său spartan de „viață nouă”, izbutise să realizeze propria sa revistă „Urmuz”, și iată, să fie prezent în publicația celui mai mare scriitor din România primei perioade a secolului al XX-lea, Tudor Arghezi. Pentru un adolescent care lăsase în urmă școala de marină și se statornicise, parcă pentru totdeauna, în îndepărtatul Buștenari, sat cu dealuri, sonde și incendii, era deja o performanță aproape incredibilă.

Noul text publicat de Bogza în „Bilete de Papagal” (nr. 170, 24 august 1928, p. 3) este „Omul exorbitant”. Sub acest titlu vom mai întâlni în revistă articole semnate de Jonathan X. Uranus² („Bilete de Papagal”, nr. 156, din 8 august 1928, p. 3-4), Alexandru C. Calistrat³ („Bilete de Papagal”, nr. 187, din 13 septembrie 1928, p. 3), Mihai Beniuc⁴ („Bilete de Papagal”, nr. 199, din 27 septembrie 1928, p. 3) și Marsupin Trapez⁵ („Bilete de Papagal”, nr. 200, din 28 septembrie 1928, p. 3). Ele sunt răspunsul la un concurs propus de Arghezi. Chiar așa se și intitulează articolul de fond din nr. 151, din data de 2 august 1928, al „Biletelor de papagal”: „Un concurs literar: Omul exorbitant”. «Dacă vrei să te faci romancier, dragă cititorule – scria aici – urmează, deschide miezul, amplifică și scoate din călimara universului. Cel puțin va fi un roman adevărat, de imaginație exorbitantă, care se scrie și se citește ca agrement./ Colaboratorii și cititorii noștri sunt invitați să ia tema și să o plimbe. Invențiile cele mai noi vor apărea în „Bilete de Papagal”, sub titlul „Omul exorbitant”, și cu un număr de ordine. Juriul e prezidat de Cocó. Așteptăm.»

¹ Titlul acestuia este „Singer” și a apărut în revista „Câmpina”, an II, nr. 7, iulie, 1928, p. 3, la rubrica „Câmpina Artistică-literară”, cu semnătura „Geo Sad”, unul din pseudonimele lui Bogza. Iată-l: „mă dor ochii/ mă culc aproape de pământ pentru a-i auzi respirația/ îi mângâi rânile și bubele: orașele/ care îl scormonesc asemeni microbilor/ și singur zâmbesc/ zâmbetele mele – tot atâtea enigme cu stele// mă dor ochii/ azi a[u] murit cel din urmă vis, cea din urmă prostie/ azi am înmormântat pe Bébé și ultima poezie/ mă culc aproape de sufletul pământului/ sunt obosit și ascult cântecele vântului/ mă dor ochii// mă doare timpul scurgându-se uniform ca o paradă/ urăsc subiectele fiindcă îmi îngrădesc imaginația/ mă doare creșterea ierbii fiindcă o știu sortită hrană boilor/ și fetele cumiți mă dor fiindcă le vor răpi măcelarii// mă dor ochii/ ce antreprenor de pompe funebre/ ale ideilor fără trup și avânturi peste timp/ mă dor ochii.» În acest text urmează, firește, să se facă îndreptările specificate în „Scrisoarea deslipită”.

² «[...] Uneori, când bate vântul printre zăbrele, sau când îmi crește, din ombilic, o floare, devin eu însumi exorbitant, tășnind cu vehemență afară din colivie, spre marea satisfacție și ilaritate a celor câteva mii de copii pe cari-i port întotdeauna cu mine, atârnați de vreun cui sau înșirați pe un băț. Profund cunoscător al situației, care, pentru mintea celor ce nu pot digera decât trei dimensiuni, este – firește, absurdă, sunt cel mai indicat să susțin, cu argumente și cu mâinile mele boreale, o cauză al cărei miez se găsește în sânge și în vis./ Alcătuit din mai multe sârme ghimpate, din stele, vată, pompe și carton, m-am născut din părinți bătrâni și mincinoși și mi-am trăit copilăria fără a o cunoaște (mi-a fost prezentată cu mult mai târziu, prilejuind naivilor bănueli de precoce senilitate sau de contrariul, dar eu am zămbit sonor și cu precizie, ca să le dovedesc impenetrabilitatea mea de fapt). La vârsta de patru (4) ani făceam săpături archeologice pe maidan, înfigând în pământ, după împrejurări, ghiara sau nasul, și descopeream schelete de guzgan și alte putrefacțiuni mai minore, toate conservate, desigur, de prin vremea Romanilor sau a romanelor sentimentale./ Mai târziu am avut și alte îndeletniciri, toate plăcute și miraculoase. Am fost dinte, zăbrele, plop și limbă și o bună parte din viață mi-am petrecut-o funcționând ca helice la un dirijabil, dar am naufragiat și mi-am supt tot ce aveam mai bun în mine: felinarul”. Descendența din Urmuz este evidentă, dar este limpede și fantezia debortantă a autorului, precum și talentul său. Va republica textul în „Radical”, an II, nr. 8, 1 octombrie 1930, pag. 1-2.

³ «Sunt punctul de întâlnire al gamelor pornite de la nota variată din cele patru puncte cardinale. [...] Uneori nutresc gânduri criminale, pe care mi le satisfac în parte, tipând din trei în trei minute pe nopțile cu lună. Cu toate acestea nu mă socot nici profet, și nici vreun astru nu grăiește prin gura mea, precum se laudă unii că li s-ar întâmpla lor. » Și acest tânăr autor încearcă să fie teribilist, dar este, totuși, departe a avea aplombul lui Jonathan X. Uranus.

⁴ «Am băgat de seamă că sunt un om exorbitant la vârsta de 5 ani, când, seara, izbind cremene în cremene, am scăpărat scânteii ce se ridicară în sus și se prinseră, în chip de stele, pe tavanul lui Dumnezeu albastru. Abia pe la douăzeci de ani am putut să percep cu adevărat caracterul meu exorbitant. Și anume într-o noapte de august, când s-a dezlipit, ca un măr copt de pe creangă, luna de pe cer. Și a coborât la mine, în înfățișarea Fifitei, fata popii [...]/ Începu, după taina mea cu Fifita, să mă înalț, spre câmpiile azurului înflorite cu stele./ Când m-am oprit eram aproape de Carul Mare. Mă uitai împrejur, ca la noi în ogradă. Un cal păștea iarba cerului albastru. Mi-am adus aminte dintr-un tratat de astronomie englezesc, că e Pegasus. Sărmanul, e ogârjit rău și bătrân! Îi numeri coastele. De mai multe veacuri nu l-a încălecat nimeni. Poetii de azi călăresc de obicei măgari, oi, găște și alte animale de casă [...].» Beniuc se încrie mai degrabă într-un romantism rural pigmentat cu oarece sarcasm. Și Bogza are un poem unde personaj este tot o fată a popii, dar poemul este scris în descendența naturalist-vulgară a romanelor lui Zola.

⁵ «Permiteți: Marsupin Felipe Trapez d’Orihuela y Puerto-Real. Verde. Omolograf. Un ochi absent./ Sunt istoric superlativ. Când vom avea din nou „Inceputurile istoriei”, voi servi în legende ca semizeu lacedomian.» Cine s-o fi ascuns sub acest pseudonim? Textul are, prin exces de prețiozitate, un aer deosebit de straniu. Insolitul este marca individualizantă.

Nicolae MECU

Tot „Efectul F”

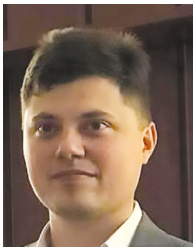
Cu câțiva ani înainte de a pleca dintre noi, Florin Faifer îmi trimitea, într-un plic de corespondență, un vrăful de tăieturi dintr-o revistă lunară ieșeană care nu apărea de multă vreme. Revista se numea „Expres cultural”, iar „cupiurile” conțineau secvențe din ceea ce Florin publica în rubrica sa, numită inițial „Sertar”, iar ulterior, și mai adecvat, „Cutia cu scrisori”. Sub un un dezinvolt „șapou” de punere în temă, el reproducea acolo scrisori primite de la amici, colaboratori, dascăli, ba chiar și din familie. Îl mai auzisem vorbind despre publicația în paginile căreia, cum îmi mărturisise el telefonic, se simțea bine, în largul lui, cum și despre glosele emenate de „faldurile Mnemosynei” și pe care le expunea lunar, într-o rubrică specială. După câteva decenii de excavare în teritoriul guvernat de numita muză, interval în care devenise el însuși un purtător de memorii, Florin începuse să-și pună în ordine propriul depozit, după criterii ce nu difereau prea mult de complexa tipologie din *Semnele lui Hermes*, cartea lui centrală. Întrezăream deja, din frugalele prezentări introductive, câteva categorii de bază ale noului tablou al elementelor... literare. Cum ar fi arătat acesta odată încheiat?

Las întrebarea suspendată, pentru a mărturisii că Florin mi-a sugerat, într-un rând sau două, să colaborez la „Expres...”. Un pic suspicios și mult tergiversant cum mă știu, invitația lui a rămas suspendată ca și întrebarea mea de mai sus. Pasul avea să fie comis în posteritatea lui imediată, când, în urma citirii articolului meu despre FF din „România literară” și a ascultării unei evocări de la Radio Cultural, tot despre el, Adina Bardaș m-a căutat la telefon spre a-mi mărturisii buna sa părere despre cele două texte. „În context”, m-a îmbiat la aceeași colaborare; pe care, după câteva luni, aveam s-o și încep. Ei, dar, sunt dator să-i mulțumesc pentru posibilele ecouri laudative ale articolelor mele, ca și pentru probabilele cărți și catigorisiri... Ce-i drept, începând cu primul meu text, apărut în numărul din septembrie 2020 și care nu întâmplător a fost unul despre FF, și rumorile bune, și cele rele stărnite de scrisele mele aveau să cadă cu predilecție pe casceta șefului Expresului, cum și, în grade corespunzând misiei lor, celorlalți imp(i)egați din gara – citește „casetă” – redacțională.

După o suită de articole disperse, în convorbirile mele cu dl Panaite și dna Bardaș am pus la cale rubrica de „Cronica edițiilor”. Atunci când e făcută fără vocație, erudiție filologică și nerv detectivistic – adică în lipsa virtuților cu care practicat-o la vremea lor Șerban Cioculescu, Paul Cornea, Mircea Zăciu, Mircea Angheliescu -, o asemenea cronică e searbădă și plictisitoare ca o „acțiune” de sindicat din vechiul regim, bună doar de încercuit cu gogoloiul și de trecut la „Îndeplinit”. Cum nu mă consider enumerabil într-o suită de talia celei enunțate mai sus, în cronicile mele de ediții m-am resemnat a semna ceea ce mi s-a părut mai proeminent în contribuția editorului – ca alegere și „îngrijire” de text, ca variante, apoi sub aspect istorico-literar. Iar pe deasupra a toate, ca viziune și program editorial (ca în cazul Gabrielei Omăt și al lui Marin Diaconu).

Dincolo însă de aceste deziderate, am propus „cronica edițiilor” și dintr-un impuls justițiar; anume pentru a atrage atenția, pe măsura puterilor mele, asupra unei preocupări mai totdeauna ignorate sau subevaluate – în toate privințele, începând cu cea mai importantă, aspectul moral. Subaprecierea sau prețuirea condescendentă vin în contradicție cu semnificația și ponderea științifică și culturală a produselor acestei îndeletniciri. Un editor bun este ca un bun furnizor de materiale pentru construcția unei clădiri. Oferind furnizarea (cea mai) autentică a textului, aceea care ilustrează în gradul maxim de fidelitate pe autorul editat și, deopotrivă, geneza, contextul ei și receptarea, ediția bună validează *ante litteram* exegeza, așa cum cimentul și fier-betonul de calitate garantează cu un ceas mai devreme opera constructorului și a arhitectului. Pe urmă: de multe ori, prin însăși concepția ei textuală și dispunerea variantelor, ca și prin aparatul de erudiție al „notelor și comentariilor”, o ediție de calitate oferă monografistului și oricărui alt critic și istoric literar nu doar premise ale propriului lui edificiu, dar și o parte din ideile lui constitutive, care zac în „aparatură critic” sub stare larvară. Felul în care ediția e alcătuită indică, sau și girează, o direcție exegetică novatoare. În fine, dacă mergem dincolo de atari valori profesionale, o ediție bine făcută ne apare drept bunul cultural prin care un scriitor / o operă devin entități de patrimoniu. Eminescu, Caragiale, Creangă, Blaga au devenit cu adevărat (cu temei, adică) patrimoniali prin edițiile lui Perpessiciu și Creția, Zarifopol și Cioculescu, Iordan și Brâncuși, respectiv Gană. Duiliu Zamfirescu și G. Ibrăileanu au devenit *altfel* patrimoniali după edițiile Adam, respectiv Durnea, și tot astfel se va întâmpla cu Mircea Eliade-scriitorul în urma ediției în curs de la Institutul „G. Călinescu”, din care au și apărut patru groase volume.

Ajung, în pledoaria mea, la o nouă întâlnire cu Florin Faifer. După ce în *Semnele lui Hermes* scosese din uitare sau din totală necunoaștere o multime de memorialiști, într-o carte ulterioară el și-a definit elocvent, printr-o metaforă din lumea picturii, acțiunea salvatoare. Cartea este din 2002 și se cheamă *Pluta de naufragiu*. Noul Delacroix urcă pe improvizata „ambarcațiune” un număr de 33 de autori „minori”, pe care-l scapă de la anonimat printr-un comentariu pe cât de onest documentar și evaluativ, tot pe atât de ingenios. Or, ceva din intenția lui Florin a pătruns și în inițiativa mea; desigur, cu respectarea proporțiilor, fiindcă – lăsând deoparte acribia și talentul lui FF, ambele greu de atins -, una poți realiza într-o pagină de revistă, alta în sutele de file ale cărții. Cred că totuși finalitatea deontologică și cea larg etică și justițiară ne sunt aceleași. Din acest motiv, de câte ori scriu o cronică de ediție, simt în spatele meu umbra luminoasă a lui Florin Faifer, ținându-mi, peste umăr, ecranul monitorului. De cele mai multe ori, privirea lui exprimă încuviințare, învăluită de zămbetul suav și sclipirea ușor ghidușă a ochilor, rămase aceleași.

Flavius PARASCHIV

Lier Horst și detectivul scandinav

cartea străină

Literatura nordică, impulsionată de succesul lui Stieg Larsson cu volumul *Bărbați care urăsc femeile* (cunoscut mai bine sub titlul *The Girl with the Dragon Tattoo*), a câștigat rapid popularitate în toată lumea, devenind printre cele mai traduse „genuri” la nivel internațional. Deși scriitorii nordici nu au revendicat vreodată statutul de inovatori, fie din punct de vedere formal, fie tematic, proza lor are, fără îndoială, ceva aparte...

Caracterizată de un amestec de umor negru, atmosferă sumbră și episoade epice tensionate, literatura scandinavă se înscrie adesea în tiparele romanului polițist sau thriller. Această combinație de elemente narative bine construite a transformat-o într-o alegere predilectă pentru cititorii care caută în literatură atât divertisment, cât și experiențe captivante. Sigur, cheia de rezistență este detectivul-șef sau polițistul care se află, de obicei, în fruntea unui caz îngrozitor, care atrage atenția prin faptul că nu intră într-un tipar anume. Acest fapt literar, cunoscut, de altfel, din literaturile mai mari, a fost împrumutat și de autorii din nordul rece al Europei. Detectivii nordici sunt, de cele mai multe ori, reci, impasibili, axați exclusiv pe obiectivul anchetei și nu ezită niciodată din a recurge la metode neconvenționale - și uneori ilegale - pentru a investiga un suspect sau a verifica anumite suspiciuni. Din cauza implicării lor obsesive în munca de investigație, viața personală este adesea neglijată, marcată de singurătate, alcoolism sau relații disfuncționale. În acest sens, ei amintesc de detectivii clasici ai romanului noir american, precum Sam Spade sau Philip Marlowe. Vorbim, asadar, de figuri cinice, dure, dispuse să depășească limitele legii pentru a ajunge la adevăr. La fel ca aceștia, investigatorii din literatura polițistă nordică sunt frecvent caracterizați printr-o cruzime latentă, un orgoliu puternic și o predispoziție spre violență atunci când situația o cere. Astfel, literatură polițistă contemporană s-a îndepărtat de modelul detectivului britanic gentleman și elegant, așa cum apărea în romanele Agathe Christie sau ale lui Arthur Conan Doyle. Cu alte cuvinte, întâlnim acum investigatori mai duri, mai realiști, ale căror metode sunt departe de politețea și rafinamentul detectivilor clasici.

Cu toate acestea, Jørn Lier Horst (n. 1970) propune un detectiv mai cumpătat în acțiuni și gesturi, fără a renunța la trăsăturile care fac aceste personaje atât de interesante: inteligența scilicet, abilitatea de a pune cap la cap, printr-o logică remarcabilă, indiciile descoperite și informațiile furnizate de colegii de breaslă. În romanul *Omul'cavernelor* (Editura Trei, București, 2020), William Wisting, unul dintre cei mai talentați inspecori ai diviziei de omucideri, își demonstrează pe deplin aceste calități. Ancheta pe care o desfășoară nu doar că îi testează perspicacitatea, ci îl obligă și să colaboreze cu agenții FBI, într-un caz complex ce reunește forțele de ordine norvegienne și americane.

Intriga narațiunii este una simplă: descoperirea cadavrului unui bărbat, Viggo Hansen, în propria locuință, situată în apropierea casei personajului principal, inspectorul-șef William Wisting. Primele cercetări indică faptul că Hansen a murit din cauze naturale, fără urme de violență sau semne evidente de intervenție exterioară. Fiica lui Wisting, Line, jurnalistă la un ziar local, începe să fie intrigată de viața lui Viggo - un individ retras, nu foarte sociabil și, în consecință, fără prieteni apropiați. Tocmai această viață discretă și misterioasă o determină să inițieze o investigație pe cont propriu, dorind să afle cine a fost cu adevărat Hansen și dacă mai există ceva care să-și amintească de el. Situația se complică odată cu descoperirea unui al doilea cadavru, iar de aici înainte povestea lui Viggo Hansen se împletește strâns cu ancheta desfășurată de Wisting. Tensiunea crește și mai mult când în investigație este implicat și FBI-ul, după ce anchetatorii descoperă amprenta unui criminal în serie american, dat dispărut de ani buni.

Ca în majoritatea romanelor polițiste, răsturnările de situație vor fi numeroase, iar unele chiar surprinzătoare. Criminalul urmărit nu este doar extrem de inteligent, ci și abil în a se ascunde chiar sub privirile anchetatorilor, mimând o aparență de normalitate. Elementul de noutate este adus de prezența lui Line, o jurnalistă tenace și hotărâtă, care se implică tot mai mult în desfășurarea anchetei, ajungând, inevitabil, să-și pună viața în pericol.

Omul'cavernelor este - pentru a prelua o sintagmă consacrată în spațiul anglo-american - un „crime fiction” captivant, provocator și alert...

Emanuel VASILIU

A XXIX-a ediție a Festivalului filmului francez la Iași

film

Între 20 și 23 martie am urmărit unsprezece producții, multe purtătoare ale unor distincții importante, precum premiul „César” pentru cel mai bun actor acordat anul acesta lui Karim Leklou, interpretul principal din „Le roman de Jim” („Povestea lui Jim”), deschizătoarea seriei proiecțiilor ieșene.

Alegându-și tema paternității nebiologice, regizorii Arnaud și Jean-Marie Larrieu aduc totodată un omagiu ținutului natal, ecranizând romanul cu același titlu scris de Pierrick Bailly, născut în zona munților Jura. Într-adevăr, filmul inspiră sentimentul provinciei fermecătoare prin peisaje și relații interumane apropiate, un exemplu fiind chiar în centrul acțiunii dintre Aymeric și fosta lui colegă, acum celibatară și însărcinată, Florence. Atras de ea, Aymeric devine tatăl nebiologic al fiului născut nu peste mult timp, Jim. Structural, filmul poate fi împărțit în două segmente majore, timpul petrecut de tată și fiu în copilărie cu precădere în mijlocul naturii, și perioada în care Aymeric este lipsit de prezența lui Jim, el plecând în Canada cu părinții biologici. Suferința resimțită de Aymeric și de Jim în această a doua etapă validează rolul de tată nebiologic drept tată „adevărat”, definiția constând acum în afecte, nu în genetică. În sens mai larg, „Le roman de Jim” este o pledoarie pentru grijă, afecțiune, ocrotire, dragoste în afara limitelor impuse de familia-nucleu, având, în acest fel, sens umanist profund.

De un spirit similar este însușit „Mon inséparable” („Tot ce am mai de preț”), prezentat în competiția „tinere talente - lung-metraj”. Apăsând mai tare pedala emoției decât „Le roman de Jim” prin subiect, sarcina dorită de un cuplu de tineri cu dizabilități intelectuale, filmul captează interesul prin influența exercitată de fiul cu handicap Joël asupra mamei sale, Mona. Dorința lui Joël de a fi responsabil pentru prietena sa și pentru sarcina purtată de ea o determină pe mama lui să-și dorească refacerea propriei vieți emoționale. Astfel, chiar dacă este cotelat cu mai puține șanse de reușită în viață prin handicapul de care suferă, Joël funcționează, totuși, ca un vector emancipator pentru Mona, în final, amândoi bucurându-se de roadele dragostei împărtășite.

Tot în competiția „tinere talente - lung-metraj” a fost proiectată „Răbia”, realizare de factură complet diferită față de primele două filme comentate mai sus. Anunțându-se ca povestea femeilor recrutate pentru a se mărita cu luptătorii ai Statului Islamic, filmul are o miză declarată feministă, urmărind în principal destinele a două tinere franțuzoaice atrase de promisiunile unei vieți noi. Jessica va parcurge traseul ce ne poate aminti de experimentul Pitești: după ce un lunetist ISIS încearcă să abuzeze de ea într-o întâlnire premaritală, adolescenta este pedepsită și apoi momită să se alăture organizației din casa destinată viitoarelor soții, ajungând, la rândul ei, să pedepsească alte femei care „calcă strâmb”, conform regulilor islamice ale micii comunități. Trezirea conștiinței ei, căci aceasta se întâmplă, este legată tot de prietena franțuzoaică, singurul liant cu viața pe care a trăit-o până la nouăsprezece ani.

Surpriza acestei ediții a fost, cu siguranță, cel mai recent lung-metraj regizat de Arnaud Desplechin, „Spectateurs!”, un film hibrid, care îmbină mărturii reale cu reconstituiri stilizate. Ghidat de o voce din off confesivă, parcursul este împărțit între evoluția personajului Paul Dédalus, considerat alter ego al lui Arnaud Desplechin, din copilărie până la deprinderea meseriei de regizor, și materiale de arhivă - clipuri, imagini din filme. Rezultă un discurs cerebral, intelectual, ale cărui puncte de atracție sunt constituite de raportarea la peliculele citate în acest ambițios film-eseu despre farmecul cinematografului.

„Trois Amies” („Trei prietene”), a fost proiectat la închiderea festivalului ca pariu câștigător vizând priza la public. Nici n-ar fi putut fi altfel, având în vedere tema dragostei trăite în trei variante diferite de prietenele din poveste. Regizorul Emmanuel Mouret, specializat în filme despre relații, închipuie o viziune asupra dragostei sentimentală dar, în același timp, rațională a lui Joan, reflectată de pragmatismul lui Alice, care preferă să nu fie îndrăgostită de soțul ei, Éric; în sfârșit, Rebecca este personajul cel mai altruist, redându-l pe Éric lui Alice după o aventură cu el, când înțelege că acesta s-a îndrăgostit în sfârșit de soția lui. Făcând deliciul publicului mai ales prin secvențele de ironie dramatică, în care Alice și Éric își joacă rolurile de soți iubitori, având fiecare în acest timp câte o aventură, filmul demonstrează că aprecierea spectatorilor și selecția într-un mare festival - Veneția 2024 - nu se exclud reciproc

Ioan RĂDUCEA

Molid II

distanța focală

Expoziția universitarului sucevean Codruț Șerban, deschisă în perioada 20-30 ianuarie 2025, la Galeria „Theodor Pallady”, sub titlul *Molid, un cal de sub Chiciura*, constituie o demonstrație a faptului că manifestările artistice pot funcționa nu doar prin etalarea unei obiectualități estetice elaborate, ci și prin clamarea unei emoții care, adecvat dirijată, este în stare să dea sens și valoare indiferent căror repere obiectuale. Într-adevăr, expoziția, dedicată memoriei lui Molid II (2001-2023), armăsar pepinier din rasa Cal de Bucovina, celebru printre vizitatorii Hergheliei Lucina „prin temperament năvalnic și coamă spectaculoasă”, cuprinde fotografiile ale eroului amintit (pe format peisaj, de mărime egală, grupele câte două, trei, patru, pe toate laturile sălii, încât se realizează un fel de bandă memorială cu blăncuri). Cuprinde, de asemenea, așezați pe pardoseală, doi baloți de paie: de primul se sprijină un evantai de dangale folosite pentru a marca linia Molid în cadrul vestitei herghelii (specializată în robustețile rase Huțul și Cal de Bucovina, de care ținea și Molid II), o țesală deasupra, pe o învelitoare, și, admirabil păstrată, bogata coamă a animalului, atârând de o parte și de alta; al doilea balot se arată prin el însuși destul de hipomorf, căci poartă pe capăt frâu, deasupra o pătură, peste care o stivă de potcoave și... o groasă copită, cu tot cu potcoavă.

Așadar, se mizează nu doar pe estetica fotografică, ci și pe procedeele arhivei (neobișnuit la noi, însă care punctează în acest caz foarte bine, mai ales că se transmite tulburătoarea autenticitate a pieselor), sensul fiind, bineînțeles, exprimarea unei mari iubiri și a dorului după vietea care a pierit, după ce a adus oamenilor care l-au cunoscut atâtea bucurii. Încercarea de a o păstra aproape, s(t) imulându-i prezența prin reprezentări fotografice ori prin asocierea lucrurilor care i-au fost aproape, ține de magia unei spiritualități arhaice, cu atât mai la îndemână dacă subiectul preocupărilor artistului se raportează la de animalier. Iar fotografiile sînt într-adevăr reușite - „simple” și „oneste” le socotește artistul, cu Molid II ridicîndu-se în două picioare, topăind prin țarc, tropotînd pe zăpezi ori fluturîndu-și fabuloasa-i coamă.

Lăudabil este și contextul acestui construct memorial, căci prin el se marchează 15 ani de activitate în cadrul proiectului fotografic *Caii de sub Chiciura*, timp în care, prin colaborarea Hergheliei Lucina din cadrul Ministerului Agriculturii cu Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, s-au realizat trei albume: primul, în 2013, omonim cu proiectul; al doilea, în 2014, *Anotimpurile Lucavei*; al treilea, în 2019, *Hroby, o poveste de sub Chiciura*. De ajuns să spunem că, dacă am priceput bine, este vorba de Hroby 25, cu numele provenind de la Hrobi, munte și cătun din partea locului, ca să înțelegem de ce descoperirea sistemului național de creștere și ameliorare a cailor de rasă constituie o experiență fascinantă, dacă nu chiar una estetică în sine...

Arte povera italiană, prin Jannis Kounellis, aducea cai în galerie, tensionînd (sau improspătînd) relația dintre artă și cultură. Manifestarea omagială a lui Codruț Șerban aduce documentația unei relaționări trecute deja în orizontul fericitului *illo tempore*. Spațiul expozițional se propune, astfel, ca ancoră a memoriei afective, sistemul de repere vizuale care se creează ținînd de arta optimei arhivări a acestei memorii.

Petre Stoica: monologul amurgului

Dacă ar fi să identificăm „vârstele” liricii lui Petre Stoica, am putea descoperi câteva etape în evoluția poetului; dincolo, însă, de formulele testate pe durata atâtor decenii de trudă scriitoricească, deslușim, la o relectură integrală, *un ton comun*, conciliind prozaismul cu miracolul. O notație evocativă, transfigurativă, părăsind emfatismul primului Stoica, reconstituie, în numele unui evazionism disimulat, o paradisiacă Provincie sufletească. Dar Petre Stoica, „irealizând” stampe de odinioară, asaltat de aburii bucătăriei și „duh de sosuri”, flanează în „fabulosul mic” (cf. N. Manolescu). Inevitabil, la ceasul crepusculului, se insinuează suspiciunea și ultimul Stoica, resemnat, se va întreba: „îndărătul meu ce se ascunde?”

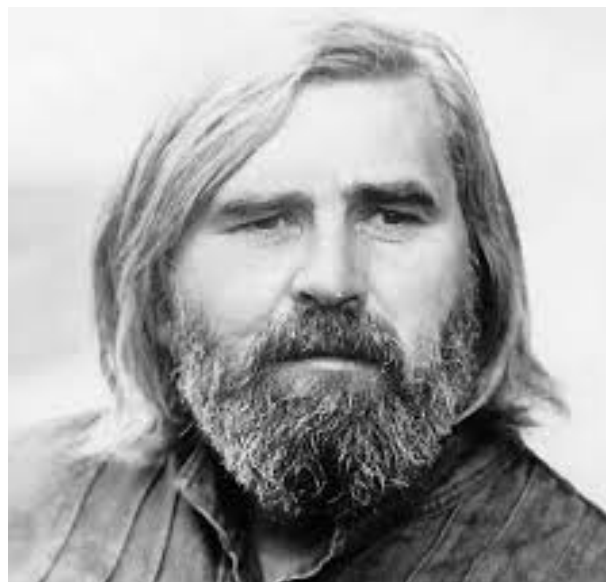
Poet-moralist, încercând să apere, prin prozaism, biografism, colocvialitate etc., „viața refuzată”, va desacraliza *poezia pură*, lepădându-se, și el, de „tirania metaforei”. Deși efervescența poetică a anilor '60 era contagioasă iar marile teme (bătătorite), cu impuls epopeic, „funcționau” drept comandă oficioasă, poetul încerca eschiva. Încât antologia *Orologiul* (1970), sever croită, ignoră (cu o excepție) producțiile de junețe. Petre Stoica debutase în 1957 (*Poeme*) și, în timp, va deveni – crede ferm Mircea Cărtărescu – unul din „secondanții” lui Mircea Ivănescu, „cel mai influent poet român după război” (cum citim în *Postmodernismul românesc*). Afirmatia, cel puțin discutabilă, ar merita un popas lămuritor. Deocamdată, uitând-o, să observăm că în *Polifonia nopții*, o antologie ivită în seria coordonată de Gellu Dorian la *Paralela 45*, în colecția rezervată poezilor laureați ai *Premiului Național de Poezie*, „Mihai Eminescu”, selecția începea cu volumul *Copleșit de glorie* (1980). Acreditând prozaismul, anunțând „misiunea optzecistă” (ca nou model), poetul nu ignoră *miracolul vieții* și nici nu va ocoli acele „adevăruri pline de praf de strănutat”. Dar ca apologet al Provinciei (protec-toare), glorificând domesticitatea, el încearcă a învia o lume (dispărută), coborând în *belepocă*; aventura sa poetică se vrea reabilitantă, explorând, prin ceremonii recuperatoare, un ținut miraculos, ocrotitor (toposul bănățean), cum ne anunța deja în *Arheologie blândă* (1968, ediția a doua, 2011).

Frondeur, pionier al poeziei de notație, cu un program „stelist”, de un studiat prozaism existențial, el se retrăsese șagălnic într-o Provincie imaginară, oferindu-și „voluptăți agreste” și poeme cu „glas de gramofon”. Așezat, deci, în această calmă geografie lirică, cultivând banalitatea, involburată – câteodată – de o „feerie grotescă”, palpând miracolul poeziei prin „sufletul obiectelor” (inventariate sânguincios), propunând un aliaj care, rememorativ, printr-o sclipitoare tehnică a contrapunctului, nu refuză în compoziție inocența și ironia, melancolia și sarcasmul, tristețea și zeflemeaua, poetul își compunea gospodărește, la modul cvasi-monografic, volumele. Ele apăreau ritmic, consfințind o desprindere de sărbătoresc, *un lirism antipoetic*, o duioșie strecurată, totuși, în decupajul frust, gâlgâind de concretețe. Transcriind acest decor realist, de o simplitate studiată, poetul, bineînțeles, nu se dorea o „bufniță de bibliotecă”. Oferea, în schimb, cronică unei lumi minată în suavitățile ei? Revărsându-și „potopul de simpatii” prin poemele sale enumerative, Petre Stoica descoperea o aglomerație care, ciudat, masca singurătatea. Care, străină optimismului fanfaron, denunța – coborând descripția într-un monolog sarcastic – relele civilizației, câștigând o incisivitate pamfletară. Puteam ghici în acest personaj care vitupera civilizația spray-ului, iubind „viața la țară” și existența domestică (fiind și un ilustru „cultivator de mărar”) un poet interesat de politică?

Iată că dureroasa și convulsivă tranziție ne-a oferit și un alt Petre Stoica. Vremurile, e drept, nu erau lirice; alungând metafora, îndemneau la „proză curată”. În consecință, poetul-opozant coboară în vârtejul evenimentelor și înflorează în publicistică ori în volumul său de „anti-lirice” (*Piața Tien An Men II*, 1991), „alfabetul gângăveliei” și infernul comunist. Căzut în mizantropie, contemplând neputincios „ranga luptei de clasă” și acțiunile distructive ale celebrei mineriade (e vorba de evenimentele din 13-15 iunie 1990) răzvrătitul îmbrățișează „reportajul” (într-o epică „absorbită”, cum s-a observat) și denunță „minciuna ieșită din burta grea a legiuitorului”.

Viteza publicării acelei plachete „de atitudine” și noua ipostază a poetului (cândva refugiat în atemporal), ispitit de cele politicești, nu înlătură gândul recuperării producțiilor de altădată, culese de prin sertare. De altminteri, *Tango și alte dansuri* (1989) anunța, insidios, schimbarea. Umbra nostalgiei se întindea peste acest imperiu liric. Criza se insinuează, simbolul morții

dă „târcoale casei”. Poetul simte somnul venind „ca un animal fabulos”, descoperă „chipul morții spionând”. Lângă vechile gânduri răscolind „viscerele misterului” ori buchisind „alfabetul betonului” se deschidea „cavoul nopții”. În locul cotidianului feeric (chiar dacă tratat ironic) descifrăm o lume amenințătoare, un univers coșmarec cu neguri măloase și „spermatozoizi de praf”. Este un Paradis „căzut”, populat cu teme vechi, risipind acum un patos funerar. Poetul acuză „teroarea lucrurilor” (adevăratul titlu al volumului): „înghiți un pumn de pastile / și urci senin colinele zilei”; caută „resturile basmului”, inserarea care altădată „aurea”, descoperind, în schimb, „podeaua (ce) se cascadează” și scadentă „notă de plată”. Sunt peste tot însemnele morții. La mai vechile avertismente (din volumul *Întrebare retorică*, de pildă, unde Petre Stoica anunța și enunța „legea înghețului”) se adaugă călătoria „spre un pat funerar”, simbolistica apei (răspunsul neantului, după Bachelard). „Suntem captivii unui acvariu” – anunța poetul (*Călătorind cu Rapidul 11*). Glaciațiunea se întinde, sentimentele se atrofiază, „neantul betonului” ne strivește; și atunci o voce, reverberând dureros, poate întreba: „Unde-s poezii romantici?”

Încât o melancolie agresivă, difuză, se insinuează în lirica lui Petre Stoica, un rafinat (trăind în intimitatea marilor poezi), ins de o „tristețe sociabilă” (v. *Soiurile de tristețe*), cutremurat de „stălcirea naturii” și de pierderea bucuriilor simple. El are nostalgia purității și sentimentul provinciei; tânjește – celebrator – după un spațiu bucolic necorupt și, îmbrățișând tonalitățile elegiace, cultivă regresivitatea în domesticitate. Dar vocația idilicului e temperată de o ironie lucidă. Iubește „viața la țară” și se întâlnește cu o ruralitate alterată, o lume de tranziție: un conglomerat de ființe, obiecte, situații etc., inventariat, supus degradării, suportând „invazia plasticului”. Pentru a-și calma „zbuciumul nervilor” se refugiază aici, cumva izolat („așa gard ca la poet”), deși își divulgă viața publică din Bulbucata (v. *Viața mea la țară*, 1988), zilele „cu picioare de iască”, sfârșind prin a propune – observația s-a făcut – *anti-pasteluri*. Cu precizie și fantezie, el „semnează” *poeme idilice*, în care observația e crudă, sancționând o lume depoetizată printr-un examen demitizator. Fisurând prin finețe parodică idilismul sămănătorist, Petre Stoica este un sentimental lucid, de un sarcasm studiat, reportericesc. În comuniune cu lucrurile, cu anodinel, poetul pare a avea o „recuzită limitată”. Nu râvnește expasiunea, prezența obiectelor îi stârnește o senzualitate placidă, zgândărind nervul epic, luând pulsul vitalului, plonjând într-o simplitate nostalgică, încărcată de suavitate. El revoluționează limbajul fără violențe experimentale.

Petre Stoica, apreciat poet și traducător (tălmăcirile sale au făcut școală) avea vocația admirației. El, alături de alții, s-a bătut pentru repunerea lirismului în drepturile sale și tot el, înainte de valul optzecist, l-a subminat, făcând figură de insurgent. Nocturnul amenința însă, implacabil, un univers senin și un suflet fericit, înfrângând obstacolele. Fiindcă, să nu uităm, de numele poetului („îndoctrinat”, mărturisirea, de gruparea stelistă, devenind ambasador al programului revistei *Steaua* în Capitală, o revistă „chinuită” de apriții cenzori în acel timid început de dezgheț), se leagă și alte inițiative. Refugiat la „subsol”, în secția de corectură a faimoasei ESPLA (o editură-mamut), Petre Stoica, după un debut stelist (o „uluitoare publicație clujeană”) devenise un fel de „redactor voluntar”; aduna manuscrisele amicilor bucureșteni („o căruță

cu prieteni”) pentru a le încredința lui Papa Bac (A.E. Baconsky), pe atunci un „cineva”, ulterior descălecat în Capitală, vestind un lirism de factură nouă.

Dădăcit de Papa Bac pentru „risipa boemă”, bucurându-se de prietenia fostului șef al *Stelei*, dezamăgit, afectat după mutarea sa în București (1959), Petre Stoica a traversat, și el, purgatoriul „reconsiderărilor”. În vremea studenției, în plină impostoriadă, fără a fi un student model (recunoștea spășit), a fost în preajma lui T. Vianu, catedra luminatului dascăl fiind, în plină negură proletcultistă, „o enclavă a spiritului”. Tudor Vianu i-a „înstelat” zilele studenției, mărturisirea în *Amintirile unui fost corector*. Mai apoi, circulând prin „stuparele” revistelor, aterizând la *Secolul 20*, va cobori repetat la madam Candrea pentru a-și „purifica sufletul cu vodcă”. Va urma claustrarea la Bulbucata și retragerea la Jimbolia. Dar, germanist notoriu, legând amicitii durabile (să-i amintim pe Johann Lippert și Max Demeter Peyfuss, prieteni providențiali), bine așezat în viața literară, frecvență expresionismul german (în varianta *soft*), poetul își va oferi *evadări*, impunând un stil, constata Cornel Ungureanu.

Cu *Manevrele de toamnă* (1996), primul volum pe care îl scria la Jimbolia, anunțând replierea după „un lung ocol bucureștean” (cf. G. Dimisianu), o tristețe bacoviană cade peste un „orașel vlăguț”, stăpânit de o „liniște searbădă”. Dar în acel „orașel ghidat / după codul bunelor maniere și după ritmul în care / tușesc bătrânele bigote” (v. *Sfaturi metafizice*), Petre Stoica (melancolic, dar nu nevrotic) devine foarte activ. Fixat la Jimbolia / Simbolia, o localitate de graniță, el va înființa, ajutat de primarii urbei (domnii Romănu și Kaba), o Fundație româno-germană, Muzeul Presei „Sever Bocu”, trezind la viață o așezare letargică, invocând, obsesiv-orgolios, vocația europeană; și în care preotul / poetul avangardist Mihail Avramescu (Jonathan X Uranus), preocupat de „ștergerea urmelor”, inaugurasă o tradiție ce trebuia reactivată.

Cronicar la ceasul amurgului, bântuit de singurătate și neliniște, veteranul pregătea *Ultimul spectacol* (2007), se apropia de *Stația finală*. Știa că vine „molozul orelor”, încât, în poezia senectuții și insomniei, vestind resemnarea, proclamă apodictic: „împăcare e numele tău bătrânețe”. Ascultă „bolboroseala nimicniciei” și „talazurile putrefacției”. Sentimental-deceptiv și sarcastic, transformă suavitățile caligrafice învăluind aura obiectelor într-un reportaj postapocaliptic (observa A. Terian), devenind un „custode al memoriei”. Pășește îndărăt, cu „un sughiț de speranță” (v. *Arta de-a îmbătrâni*) și ne anunță definitiv: „Scriu numai pentru morți / - ei sunt singurii care mai deslușesc ceva”. Acest pionier al poeziei directe (care a făcut școală), sfidând paradigma generației, refuzând – în anii totalitarismului – triumfalismul și erotica de partid va recunoaște finalmente (în *Pipa lui Magritte*, 2005, evocând – s-a spus – insurrecția avangardistului): „vai cum ne mută viața / de pe un țărm pe altul”. Comentat abundent (și mai degrabă amical), Petre Stoica merită a fi recitat. Încât voalatul reproș al poetului că a fost însoțit de o critică „fără apetență” nu stă în picioare.

Boem „de vârf”, cu nostalgia Banatului în sânge, cum afirma Cornel Ungureanu într-o carte „bănățeană”, recapitulând drumuri vieneze pentru „reașezarea” unui concept (v. *Petre Stoica și regăsirea Europei Centrale*, Editura Palimpsest, București, 2010), cu energii rebele absorbite de un anacronism voit, făcând din *stilul retro* o „dulce obsesie”, asumându-și cu orgoliu *înțoarcerea acasă*, cultivând o *marginalitate voluntară*, ins performant, negreșit, de anvergură mitteleuropeană, autorul *Miracolelor* (1966) definește un spațiu ocrotitor. Acolo, prin efort restaurator, banalul dobândește „luminiscentă” (cf. Alex Ștefănescu) și *poeticitatea* rezonază afectiv; exigențele primăverii, constată poetul, impun „înnoirea himerelor”...

Într-un ciclu conjunctural, cu „aer de pastişă”, scris „în răspăr”, cum sesiza Cosmin Ciotloș (*Unsprezece adnotări lirice la covoarele Șerbanei*, Ed. Brumar, 2013), manuscris recuperat târziu, antedatat, „stănescian” prin tendința abstractizantă, poetul încerca a se plia, fie și în joacă, trendului. Fiindcă, dincolo de amicitia cu năbădăi legată cu Nichita Stănescu, să nu uităm că volumul *11 elegii* devenise reprezentativ pentru o întreagă generație, înrăurind mersul poeziei, împingând-o pe făgașul abstractizării. Ridicată în slăvi, iscând și o înfloritoare hermeneutică, impunând autoritar *un tip de poezie*, placheta în cauză a devenit o *carte-cult*. Or, Petre Stoica s-a repliat rapid, părăsind o atare direcție.

Unde e vechiul Petre Stoica? Și *Visul vine pe scara de servicii* aduna, suntem preveniți, poeme compuse

Valorile postmodernismului

→ în 1987. Se aud aici „murmure confuze” din „columbarul trecutului”. Descoperim un Petre Stoica plecat să șlefuiască „diamantul bătrâneții” (*Bucuria de a ști*), contemplând iarna din juru-î și visul cu „aripi de plumb”. Părăsit și de singurătate (*M-a părăsit...*), poetul provoacă viitorul „la masa de joc”. Pecetea melancoliei e pretutindeni vizibilă. Încât, nemuritor cândva, „bătrânul” Petre Stoica aștepta clipa aceea, implacabilă, promisă „celui mai frumos tango”. Peste acest volum „recuperat” cade, ca o grea catifea, estompând puseele anxioase, „monologul amurgului”.

Poetul, repetăm, este un acumulativ; el nu scrie poeme, ci cărți de poeme, fecundate de un „unghi de vedere unificator”, coagulant. Această constrângere (sau reducere, cum observase Gh. Grigurcu) are, ciudat, nevoie de spații largi, ocupate de grupaje lirice reluând același scenariu. Un bucolic, așadar, protejat de crusta sarcasmului; îngrijind „sănătatea iepurilor de casă” ori adnotând „Jurnalul cocoșului” (v. *Scrisoare*) și, în același timp, un rebel „în divorț cu tradiția”. „Copleșit de glorie” în acest minorat care îngăduie evaziunea în reverie și notația frustră, iubind ordinea naturală („limba naturii”), poetul melancolic și jovial, detașat și, totuși, implicat, coboară în aceste mitologii „umile”. Ironic și sentimental monografist, Petre Stoica se instalează în „belepocă”. Trucul provincialismului îl prinde, oboseala nu îl încearcă. Bun observator, îmbrățișând simbolistica umilă, poetul regizează surdinizat, fără tentația expansiunii, sub faldurile melancoliei ironice propria -i regresie după ce a pledat, prin atâtea volume, pentru reînnoirea la natură. Dar cel care ne amenința: „nu sunt vultur, sunt numai un poet obscur” își cunoaște prea bine condiția și se lasă bântuit de „microbii melancoliei”, acuzând, apăsător, *pierderea de ființă*.

Unde o fi blândul poet din *Sufletul obiectelor*, aparent un gospodar bănățean învârtindu-se prin ograda cu acareturi? Avertismentele sale (poetul era o voce a naturii), hrănind un lirism ecologic-reflexiv („Omul a lunecat din Univers”), cochetând cu tăcerile melancolice, ascultând „lecția naturii” sunt potențate aici de *teroare* a *obiectelor*. Cel care se îngrijea de „conservarea adolescenței”, cel care asculta „cornul melancoliei”, este un om vulnerabil, flămând de iluzii. „Psihiatrii se înmulțesc ca șoarecii de câmp” – constată alarmat poetul. El se va refugia „între cărți”, îngăduindu-și o *respirație culturală*, un dialog livresc (alternând poeziilor sale care îngână „melodia neantului” câte un *ex-libris*) tocmai pentru a ieși de sub „teroare”. Navetează între spectacolul vieții și intimitatea scrisului. Dar „la ceasul marilor insomnii” se aud marșuri funebre. Rănille nu s-au vindecat, trecutul („o bestie tandră”) sporește. Poetul ar vrea să rămână „prietenu copilăriei”, reconstituind acele „fragmente de zăpadă luminoasă”. Mai e posibil? Acea *pierdere de ființă* înseamnă și o „descreștere a sufletului”; o interogație melancolică îl stăpânește pe traducătorul lui Trakl, injectând descriptivismului prozaic o undă devitalizantă.

Investind, sub apăsarea timpului – „vierme de aur”, melancolie, sarcasm și fantezism în acest inventar obiectual, calm-descriptiv, poetul dovedește o impresiionantă memorie a detaliilor; iar obiectele vechi, umile, reînsuflețite prin lucrarea imaginației prind viață, își dezvăluie *sufletul*. Poemele, suntem avertizați, „nu au strălucirea cozii de păun” în timp ce obiectele (confidente, animate), „tac și ascultă”, străine de orice terifiantă (vezi și antologia *Uitat printre lucruri uitate*, Ed. Minerva, BPT, 1997). Incisivitatea de altădată (*O casetă cu șerpi*, 1970) face loc unor poeme „idilice”, de un naturism sănătos și simplitate rafinată, livrând adevăruri esențiale sub flamura filobănățenismului (înțeles ca eurocentrism). Totuși, instalat pe „o orbită de sine stătătoare”, constata Gheorghe Grigurcu, poetul încă „nu e prizat mulțumitor”.

Ca scriitor al marginilor, cultivând *stilul retro*, elegiac și vital (deopotrivă), jinduind după „lumea de odinioară”, fixându-i efigiile (poze vechi, istorii de demult, întâmplări „epopeice”), poetul, în anii din urmă, s-a așezat la Jimbolia, întâlnind „un Banat deplin” (cf. Cornel Ungureanu). Acolo, în Cetatea Simboliei, unde se „rostuise” Marc-Mihail Avramescu pentru a marca o despărțire (uitând trecutul), Petre Stoica (1931-2009) descoperă „un orașel golit de trecut”. Bătrânul cronicar, insomniac, învață resemnarea: „Împăcare numele tău e bătrânețe”. După ce părăsise „o insulă de beton” pentru Bulbucata, gustând apoi, într-un Banat fabulos, „dulceața porumbelor”, după ce, întâlnind Viena, colindase spațiul germanic (traducând, croind antologii), fostul boem, bucurându-se de vecinătatea legendarului Stelaru și de mentoratul lui A.E. Baconsky, buchisește melancolia, oferind urmașilor o lecție care a rodit: *miracolul simplității*, dezvăluind nebănuite resurse de lirism.

Istoria orală, importantă pentru cunoașterea epocii care suferea doar din cauza cenzurii și nu se îmbolnăvise, încă, de fake news, spune că pictorul Ion Țuculescu, la începuturile activității sale, până pe la 1965, era practic un anonim, neluat în seamă de oficialitatea artistică. Era și normal, după criteriile epocii, întrucât tablourile sale tratau predominant tema naturii, ori la modă erau temele sociale: „Niște țărani la masă”, ca în tabloul lui R. Schweitzer-Cumpăna, sau o „Cazangerie”, ca în tabloul lui Henri Catargi. În plus, și modalitatea tehnică era intolerabilă: în tabloul „Noaptea salcâmlor” copacii arată ca o vată de zahăr pe băț și, în plus, din subsolul șoselei iese un cal cu două capete, iar unul dintre capete are urechi de măgar. I s-ar fi admis, poate, această erezie tehnică dacă ar fi tratat tema „Comuniștii” precum tabloul lui M.H. Maxy.

Anonimatul lui Țuculescu s-a evaporat într-o zi, când un grup de turiști occidentali i-a văzut tablourile într-o expoziție și, impresionați de expresivitatea lor au început să le cumpere la prețuri ... capitaliste!

O situație aproape similară, dar cu semnul schimbat trăiește/se referă la Mircea Cărtărescu. El este adulat de oficialitatea artistică, dar este negat de outsideri. Scrierile sale, sunt întâmpinate încă de la lansare cu cronici muscătoare. La puțin timp după apariția romanului *Solenoid*, Dorin Lazăr scria: „Solenoid este de fapt o carte de memorii inventate, stocate fără nici o ordine și logică, expuse fără nici un rost”. (Librtatea , 2016 -02 – 09)

Horia Pătrașcu nu se lasă mai prejos și scrie în *Observatorul cultural* din 19 august 2016: „Cine a citit o singură carte scrisă de Mircea Cărtărescu, ba chiar o singură povestire – poate spune că le-a citit pe toate, scrise sau nescrise, trecute sau viitoare. Timpul a trecut peste activitatea creatoare a scriitorului român, fără să aducă nimic nou, în afara unor rafinamente stilistice deosebite și a unor bucăți literare desăvârșite”.

Asemenea cronici apăreau în pofida faptului că, cel mai însemnat critic literar al epocii, Nicolae Manolescu scrisese că Mircea Cărtărescu a avut „cel mai strălucit debut din poezia postbelică”, că este dotat cu „un mare talent”, că „proza lui Mircea Cărtărescu nu e cu nimic inferioară poeziei”. Iar despre romanul *Orbitor*, același Nicolae Manolescu spusese: „Nimeni nu a mai scris la noi o proză atât de densă și de profundă, populată de fapte deopotrivă reale și simbolice...” (N. Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, editura Paralela 45, pp. 1341, 1348).

Din fericire pentru Mircea Cărtărescu, mijloacele moderne de comunicare au pus rapid la dispoziția cititorilor, criticilor literari și editorilor din țară și străinătate scrierile sale și aceștia au manifestat o atitudine elogioasă față de ele.

În 2022, *New York Times* a apreciat că *Solenoid* este divin. (<https://www.liberatea.ro>)

În mai 2024, Mircea Cărtărescu a câștigat premiul libertatea, la Dublin. (The Guardian)

Pentru romanul *Solenoid*, tradus de Sean Cotter, Mircea Cărtărescu a fost primul autor român aflat pe lista neconvențională pentru *International Booker* (www.News.ro)

La 1 martie 2025, Uniunea Scriitorilor a acordat Premiul Național de Proză Opera Omnia „Ion Creangă” scriitorului Mircea Cărtărescu.

Cum se explică această discrepanță între aprecierile criticilor și amatorilor de literatură privind opera scriitorului Mircea Cărtărescu? Să încercăm a răspunde acestei întrebări chiar dacă filosoful J. G. von Herder a spus că oamenii nu învață nimic din istorie.

Atât cei ce-l apreciază, cât și cei ce-l critică pe Mircea Cărtărescu sunt de acord că scrierile sale poartă amprenta postmodernismului. Studiarea disputei valorice asupra acelorasi scrieri de manieră postmodernistă relevă faptul că autorii ce-l critică pe Cărtărescu nu înțeleg corect postmodernismul, au o imagine superficială asupra lui. Pentru ei, postmodernismul este doar un ansamblu (nesistematic) de artificii stilistice.

Bazele filosofice ale postmodernismului au fost puse de către Heidegger, care, în lucrarea *Sein und Zeit* propunea distrugerea /Destrucția metafizicii moderne occidentale. El considera că epoca modernă și-a epuizat resursele, în domeniul metafizicii, care trebuie distrusă și, bineînțeles, trebuia înlocuită cu o nouă metafizică. Alți filosofi au nuanțat această idee, aplicând-o altor domenii ale cunoașterii. Nu s-a mai folosit termenul Distrugere, ci termenii Deconstrucție, Destructurare aplicați de Sartre structuralismului și de Jacques Derrida semioticii. În final, deoarece distrugerea modernismului însemna trecerea la o altă etapă a evoluției, s-a convenit folosirea termenului Postmodernism, pentru a sublinia această schimbare de paradigmă. (*Tribuna*, nr 534/ 1-15 decembrie 2024, pp.20,21)

Acest proces de Destrucție/Deconstrucție/ Destructurare s-a efectuat ori este în curs de efectuare în toate ramurile culturii și ale literaturii. Susan

Sontag a argumentat pentru distrugerea canoanelor criticii literare moderne și trecerea la o critică literară postmodernă. În poezie distrugerea s-a manifestat prin renunțarea la semnele ortografice și la regulile gramaticale! În proză, distrugerea modelelor moderne și crearea modelelor postmoderne a fost operată de James Joyce, Marcel Proust, Thomas Pinchon, Jorge Luis Borges, Gabriel Garcia Marquez, Julio Cortazar, iar procesul este în curs. Mircea Cărtărescu este unul dintre acești distrugători-construcitori.

Nicolae Manolescu a sesizat, încă de la începuturile poetice ale lui Cărtărescu că acesta „reconstruiește lumea”. Dar după alt model decât cel modern!

Fie instinctiv, fie prin studiu (și-a dat doctoratul cu teza *Postmodernismul românesc*), Cărtărescu știe că în cultura modernă exista norma autonomiei esteticii. Postmodernismul renunță la această normă, iar arta se implică, tot mai mult, în „dilemele etice și politice”. În consens cu această tendință, volumul al III-lea din romanul său *Orbitor* este scris ca un reportaj al revoluției din decembrie 1989.

Modernismul se caracteriza prin dorința de stabilitate în timp ce postmodernismul preferă inovația, schimbarea. Scriitorii moderni inovează continuu, cel mai facil în ortografie și gramatică. Cărtărescu a evitat această cale ușoară, a preferat inovarea în limbaj, folosirea unor termeni nobili și realizarea unor asocieri grațioase. Ca urmare i s-a reproșat că „nu folosește cuvinte ușor de înțeles de către toată lumea” (Dorin Lazăr). Se recunoaște, totuși că are o imaginație bogată, că în scrierile sale există „pietre prețioase”, prelucrate cu măiestrie artistică.

În literatura modernă, genurile și formele literare erau pure. În postmodernism se cultivă genurile și speciile hibride: romanul-reportaj (*Orbitor*, vol. III), romanul-jurnal (începutul romanului *Solenoid*).

Acțiunea prozelor moderne se derula într-o singură realitate, bine definită. În romanul *Solenoid* acțiunea se desfășoară în realități alternative, după noua cerință a postmodernismului. Scriitorii moderni preferau cunoașterea rațională și ordinea. Renunțând la această modalitate „învechită”, scriitorii postmoderni preferă revelația, oniricul. Așa se ajunge ca scrierile lui Cărtărescu să fie criticate pentru lipsa de logică și ordine, acțiunea ar fi fragmentată, nu are un filon central, povestea nu are început și sfârșit.

Proza lui Cărtărescu sparge tiparul verosimilității, tinzând către „un fantastic hiperrealism”, scria Nicolae Manolescu în 2008. Se vede că prozatorul Mircea Cărtărescu se alinia încă de atunci curentului literar hiperrealist existent în Occident, așa cum făcea și Doina Uricaru, care avea avantajul de a trăi în SUA. Acest curent, aparținând postmodernismului începe să prindă și în România, în varianta numită ultra-realism (revista Litere, nr 1/2025, p.105)

Personajele prozei moderne erau oameni normali, în sensul biologic și biblic. Postmodernismul renunță la acest model. Preferă personaje, așa cum se întâlnesc în prozele criticate ale lui Cărtărescu, gemelate și ambivalente sexual ori obsedate. Modernitatea a admis existența și a unei estetici a urâtului (Baudelaire etc.). Postmodernitatea a lărgit paleta promovând o estetică a nerușinării și anormalului.

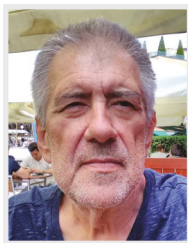
Universul prozelor moderne era structurat și funcționa rațional. Postmodernismul crează un alt tip de univers. La Cărtărescu există „un univers de mucava, ce e mereu pe punctul de a se rupe”. (H. Pătrașcu) În acest univers se menține totuși, speranța într-un viitor mirific, precum în universul modern.

Lumea și, odată cu ea, literatura cunoaște o schimbare radicală. Occidentul este mai avansat în această privință. Scriitorul Bujor Nedelcovici, emigrat în Franța din 1987 a constatat că se schimbă chiar și normele vieții cotidiene. La Paris este jenant să sâruți mâna unei doamne, ori să cedezi locul unei persoane în vârstă într-un mijloc de transport public. Atunci când a ținut haina unei doamne, să se îmbrace, i s-a spus: „Se cunoaște că vii dintr-o țară din Est. Numai acolo s-au păstrat vechile obiceiuri”. (Jurnal Infidel, I, p.71)

România și literatura română parcurge și ea acest proces de trecere de la modernitate la postmodernitate. Românii sunt mai receptivi și adaptabili ori mai conservatori și opozanți, rapizi ori mai lenti, în raport cu această schimbare. Mircea Cărtărescu se află între promotorii ei.

Oficialitatea literară, prin natura ei, urmează curentul înnoitor produs la nivel internațional și elogiază acțiunea lui Cărtărescu.

O parte a oamenilor de litere nu sunt la curent, nu țin pasul cu schimbările, nu vor ori nu pot să accepte înnoirile postmoderniste, le critică și le resping. Din nou, ca și în secolul al XIX-lea, societatea românească, România, trebuie să accepte „forme fără fond”, pentru a nu rămâne în afara cursului civilizației.

Punct de cotitură

Sînt „neglijate” de către scriitori, de către oamenii de cultură în general, dramele istorice? Își văd aceștia mai degrabă nestingheriți de cenaclurile, lansările, laudele și ignorările lor reciproce, dau spectacole fără probleme acolo unde sînt solicitați? După unii aceasta ar fi o viață normală, cum de altfel și trebuie să fie, netulburată de ceea ce nu ține de domeniul în care fiecare excelează... B. Fundoianu constata (articolul *Literatura de mîine*, scris pe cînd era foarte tînăr) că marile convulsii ale istoriei... nu lasă urme în literatură. Corneille, Racine, Moliere, Boileau, observa, au fost contemporani cu războaiele lui Ludovic XIV - dar în scrisul lor nu apare nimic despre acestea. Goethe și Schiller ar fi fost „contemporanii dezastrului german” - dar n-au devenit mai pesimiști. Ar descoperi o singură excepție: „Singur romantismul francez - adică sursa lui - ar putea fi bănuie de concubinaj cu revoluția.” Dacă e să adăug observația mea am spune că romantismul german a fost legat mult mai mult de întimplările istoriei - romantismul german aflîndu-se la originea naționalismului etnicist - care obliterează pînă astăzi conștiințele aflate într-un anumit stadiu de dezvoltare... La sfîrșitul articolului cu pricina Fundoianu își propunea să dovedească - cîndva, în viitor - „că mișcările literare au mai puține legături decît se crede cu cele sociale...” Observația ar fi putut fi o replică abruptă la tipul de literatură cerut cu insistență de dictaturile de diverse tipuri, de partidele totalitare, care pretindeau ca arta să... reflecte prompt și neabătut realitățile sociale (de fapt... realizările regimului, pentru că orice... reflectare critică era prompt cenzurată...).

Observația lui Fundoianu se cere raportată la mai multe... variabile. Nu numai la natura talentului artistic, specific fiecăruia, dar și la structurile sociale în care artistul rezonază mai mult sau mai puțin la realitățile din jur. E suficient să ne gîndim că într-o lume în care comunicațiile aveau viteza poștalionului cu cai autorul nu numai că se putea izola dar, dacă nu trăia în prea puținele orașe aglomerate din acea vreme era de fapt izolat și îi rămînea să reflecteze la... trăsăturile generale, permanente ale umanității. Sigur, izolarea nu era obligatorie, mai importante erau ritmurile în care evoluau acele lumi - și, cum am arătat, tipurile de sensibilitate ale creatorilor. Cercetarea relației dintre operele scriitorilor și evenimentele pe care le trăiesc aceștia este un subiect vast de cercetare, de studiu dedicat. Personalități importante au rezonat la marile evenimente ale istoriei (din trecut sau contemporane) - de la Homer la Lev Tolstoi și la nu puțini scriitori contemporani. Dar mai important mi se pare nu atît modul în care un poet, prozator, eseist etc. prezintă evenimentele la care este martor - ci mutațiile culturale pe care seismele istoriei le pot produce în spațiul culturii. Problema nu e simplă și nici nu are rezolvări unice. Dar nu putem să nu vedem că în chiar acest moment ne aflăm într-un asemenea punct de cotitură și nu putem să nu ne întrebăm care pot fi consecințele acestuia pentru viitorul unor generații sau chiar al omenirii...

În lume se petrec lucruri grave - s-ar putea ca peste un an sau chiar mai puțin să aruncăm priviri nostalgice spre relativul echilibru cu care ne-am obișnuit... Marile puteri fac jocuri vizînd schimbarea echilibrului forțelor mondiale - echilibru stabil în deceniile de după al doilea război mondial. A fost aproape un secol de pace. Astăzi Europa este prinsă între agresiunea barbară a Rusiei în Ucraina (și, previzibil, cu o amenințare pentru alte zone) și deciziile (să le spunem deocamdată doar... controversate) noii administrații americane. Sub această tensiune statele mai mici par a avea un rol neglijabil dacă nu se unesc și nu acționează împreună. E o reînviere a epocii marilor imperii și a confruntărilor globale dintre acestea. Pentru a rămîne un element decisiv în această sarabandă plină de neprevăzut Europa unită ar trebui să se adapteze,

să se reconfigureze. În ultimele două decenii s-au produs mutații economice importante - chiar dacă nu sînt percepute de majoritatea populației. UE a instituit sisteme de protecție socială, de restricții ecologice șamd care au asigurat europenilor un nivel de viață superior - fără privațiunile datorate crizelor de tot felul. Datele statistice arată limpede cum au evoluat lucrurile. În 2005 PIB-ul UE și al SUA, zone cu importanță majoră în economia mondială, era aproximativ egal, cu un plus pentru economia UE. Astăzi, conform aceluiași indicator economic, economia SUA este în mod evident mai mare, aproape dublă, față de cea a UE. Nici din punct de vedere militar Europa n-a mai crescut, biziindu-se pe garantul universal al liniștii - SUA. Acum Europa se află în fața unor provocări majore - economice, în urma tarifelor impuse de administrația Trump - și militare (agresiunea Rusiei asupra Ucrainei a intrat în al patrulea an de sîngeros conflict). Modul de funcționare al UE își arată limitele; unanimitatea luarea deciziilor este o exigență remarcabilă din punct de vedere democratic, dar devine acum o piedică serioasă în momentele de criză, cînd componente ca Ungaria sau Slovacia, în loc să consfințească unitatea devin susținătoare ale adversarului. În fața noilor realități nu e greu să ne imaginăm că statele puternice de pe continent se pot gîndi la rezolvări încă nedezvăluite dar strict necesare. UE sau devine o federație, cu tot ce incumbă din această transformare, sau se va restrînge, alcătuiind o alianță compactă între

țările cu pondere - în primul rînd cele din vestul continentului și cele din nord, debarasîndu-se de elementele excentrice. În prezent tendința este de a lărgi UE, dar dacă evoluțiile globale o vor impune procesul s-ar putea inversa. Din statele care s-au aflat sub ciubota rusească țările baltice, Polonia, Slovenia, Cehia vor continua alături de Europa unită, în virtutea unor compatibilități culturale evidente - celelalte s-ar putea să rămîină pe dinafară - sau să devină o parte cenușie a uniunii, în care importanța lor va fi în mod hotărîtor diminuată (inclusiv ca asistență economică...). Ponderea culturală în actualele evoluții este certă. Se constată două orientări contradictorii. Pe deoparte spiritul pro-european, care cere o mai mare coeziune a UE; de cealaltă un curent așa zis suveranist, de fapt extremist proputinist...

Rusia și-a reactivat pretențiile imperialiste - a fost definită întotdeauna de o mentalitate imperialistă pe care, se vede, nu o poate depăși. Rămîne

o putere al cărei principal ideal este de a se întinde peste noi teritorii, dispusă să-și sacrifice resursele materiale și umane pentru a realiza vechea tendință de a subordona alte țări, alte popoare. Este greu de presupus că va fi pregătită într-un viitor plauzibil să renunțe la dispoziția permanentă de agresiune. La apusul domniei Putin s-a angajat într-o agresiune brutală împotriva civilizației europene. Războiul din Ucraina e doar primul pas. Europa a fost văzută mereu ca o primejdie față de visatul plan eurasiatic - care o animă dintotdeauna, indiferent de orînduire socială; e o iluzie că în acest moment proiectele Moscovei se vor schimba fundamental. Ura față de Europa, față de democrație, față de modernitate, ideea de a supune continentul bunului plac moscovit face parte din proiectele Rusiei. „Gînditorii” ei naționaliști, mai vechi sau mai noi, nu pot concepe ceva diferit de ... Eurasia - în mod evident o Eurasia rusească.

După cel de-al doilea război mondial Stalin pusese cizma peste jumătate din Europa. Timp de decenii în țările stăpînite de imperiul comunist Moscova a tăiat și a spînzurat, a introdus teroarea polițienească, cenzura, a „controlat” dezvoltarea economică, a schimbat compoziția socială, distrugînd efectiv, suprimînd vechile elite și ridicînd noi... „elite”. Aceste... „elite” nu pot depăși vechea condiție de vasalitate față de Rusia. Mentalitate de care o parte din cetățenii țărilor altădată supuse nu s-au debarasat nici astăzi, atracție care persistă, într-o proporție distructivă, punîndu-se de-a curmezișul devenirii europene a colectivităților lor. Este evident că intelectuali de calitate s-au manifestat între timp, unii formați în școlile occidentale - dar răul este adînc înrădăcinat și chiar unii din cei educați în spiritul democrației au intrat, poate fără să fie conștienți de realitatea epocii, sau conștienți, vinovați de acest lucru, în capcana tendințelor imperialismului rusec...

În contextul frămîntărilor care au cuprins lumea și în care UE are de jucat un rol important România e blocată în dezbateri despre un uzurpator, în fața căruia statul nu a știut - sau nu a vrut - să reacționeze așa cum se cuvine. Ascensiunea persoanelor, ridicate pe val de

studiate manipulări ale social media, de susținerea unor nostalgici, a unor oameni din servicii și chiar a unor delincvenți, arată că democrația de tip european este încă fragilă la noi, cît se poate de fragilă. În plan extern consecințele episodului pot fi grave. Emisari ai primului ministru au transmis administrației Trump mesaje care arată în fond că situația e instabilă chiar la vîrfurile ierarhiei. Opinia publică din țară e focalizată pe... spectacolul cu care vreo treime dintre alegătorii amenință să curme drumul european al României. O stare de apatie din partea majorității pro-europene nu poate rămîne fără importante consecințe.

Schimbarea de paradigmă la nivel global poate rămîne fără consecințe culturale? Greu de presupus... Intelectualii de la noi au urmat întotdeauna, fără ezitare, direcțiile trasate de cei mai puternici. Europa în general, dar Franța în primul rînd, a fost modelul urmat decenii la rînd. Spațiul cultural românesc a fost dominat de impulsuri venite din cultura franceză. Structuralismul, Roland Barthes șamd, pentru a ne referi la o perioadă mai apropiată de zilele noastre, au creat clone care au ocupat primul plan vreme de mai multe decenii. La sfîrșitul anilor 70 busola imitației s-a reorientat spre ceea ce venea din State Unite - în general din domeniul limbii engleze. Mișcarea beat și postmodernismul au devenit punctele de reper ale ultimelor generații. Acum, dacă administrația Trump face America din nou atît de mare încît începe să o izoleze de restul lumii, ce se va mai imita? Poate că va urma o întoarcere către Europa. Ar semăna, oarecum, cu o întoarcere acasă...